

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

«Σύγχρονες τάσεις στη γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς»

Διπλωματική Εργασία

«Το ζήτημα των αμβλώσεων στο TikTok:

μια κριτική ανάλυση λόγου»

Παυλίνα Τσαβδαρίδου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Αγγελική Αλβανούδη

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Παυλίνας Τσαβδαρίδου που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Το ζήτημα των αμβλώσεων στο TikTok:
μια κριτική ανάλυση λόγου»

Παυλίνα Τσαβδαρίδου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αγγελική Αλβανούδη

Σύμβουλος καθηγήτρια, ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Κρίστοφερ Τζέιμς Λις

Σύμβουλος καθηγητής, ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

*Ευχαριστώ την καθηγήτριά μου, κ. Αγγελική Αλβανούδη, που αποτέλεσε πηγή
έμπνευσης για την παρούσα Διπλωματική εργασία.*

*Ακόμα, ευχαριστώ πολύ το σύζυγό μου για την παρότρυνση και την αμέριστη
υποστήριξη σε όλη αυτή την προσπάθεια.*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται και αναπαρίσταται το ζήτημα των αμβλώσεων στην πλατφόρμα του TikTok μέσα από διαφορετικές μορφές δημόσιου λόγου. Οι αμβλώσεις αποτελούν ένα αμφιλεγόμενο κοινωνικό ζήτημα, το οποίο έχει ηθικές, θρησκευτικές, πολιτικές και νομικές διαστάσεις, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζεται από τις κυρίαρχες αντιλήψεις για το φύλο, τη μητρότητα και τα αναπαραγωγικά δικαιώματα. Αρχικά, παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο διασαφηνίζονται σχετικοί όροι και παρουσιάζονται στοιχεία που αξιοποιούνται κατά την ανάλυση. Στην εργασία αξιοποιούνται τα μεθοδολογικά εργαλεία της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, σύμφωνα με την οποία ο λόγος αντιμετωπίζεται ως κοινωνική πρακτική που συμβάλλει στη συγκρότηση και αναπαραγωγή ιδεολογιών, σχέσεων εξουσίας και κοινωνικών ταυτοτήτων. Παράλληλα, αξιοποιείται και η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress και van Leeuwen προκειμένου να αναλυθεί ο τρόπος με τον οποίο τα οπτικά στοιχεία των βίντεο συμβάλλουν στην παραγωγή νοήματος. Ειδικότερα, η έρευνα βασίζεται στο τρισδιάστατο μοντέλο ανάλυσης του Fairclough, το οποίο εξετάζει το κείμενο, τις πρακτικές λόγου και τις κοινωνικές πρακτικές. Το ερευνητικό υλικό αποτελείται από επιλεγμένα βίντεο του TikTok που πραγματεύονται το ζήτημα των αμβλώσεων από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Η ανάλυση οργανώθηκε σε τρεις θεματικές κατηγορίες: την ηθικο-θρησκευτική και κοινωνική προσέγγιση των αμβλώσεων, τη σύνδεσή τους με το δημογραφικό πρόβλημα και τη νομοθετική προσέγγιση του ζητήματος. Τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι ο λόγος για τις αμβλώσεις στο TikTok συγκροτείται μέσα από διαφορετικά και συχνά αντικρουόμενα ιδεολογικά πλαίσια στα οποία διαπλέκονται ζητήματα φύλου, εξουσίας, ηθικής και κοινωνικών αξιών. Παράλληλα, η πολυτροπικότητα των βίντεο ενισχύει τη διαμόρφωση συγκεκριμένων αναπαραστάσεων και συμβάλλει στη νομιμοποίηση ή την αμφισβήτηση κυρίαρχων κοινωνικών αντιλήψεων γύρω από το ζήτημα. Η εργασία ολοκληρώνεται με τη συζήτηση των βασικών συμπερασμάτων, των μεθοδολογικών περιορισμών και προτάσεων για μελλοντική έρευνα σχετικά με το λόγο για τις αμβλώσεις στα ψηφιακά μέσα.

Λέξεις – Κλειδιά

Αμβλώσεις, TikTok, αναπαραγωγικά δικαιώματα, Κριτική Ανάλυση Λόγου, τρισδιάστατο μοντέλο Fairclough, γραμματική του οπτικού σχεδιασμού

“The issue of abortion on TikTok: a critical discourse analysis”

Pavlina Tsavdaridou

Abstract

This thesis explores ways in which abortion is constructed and represented on TikTok through different forms of public discourse. Abortion remains a highly contested social issue, encompassing moral, religious, political, and legal dimensions, while also being shaped by dominant perceptions of gender, motherhood, and reproductive rights. Initially, the theoretical framework of the study is presented, clarifying key concepts and introducing the theoretical tools employed in the analysis. The methodological approach is grounded in Critical Discourse Analysis (CDA), which conceptualizes discourse as a social practice that contributes to the construction and reproduction of ideologies, power relations and social identities. In addition, Kress and van Leeuwen's Grammar of Visual Design is employed to examine how the visual elements of TikTok videos contribute to meaning. More specifically, the study is based on Fairclough's three-dimensional model of discourse analysis, which examines the textual, discursive and social dimensions of discourse. The research material is consisted by selected TikTok videos that address the issue of abortion from different perspectives. The findings are presented through three thematic categories: the moral-religious and social approach to abortion, the association of abortion with demographic concerns and the legal dimension of the issue. The findings demonstrate that abortion discourse on TikTok is constructed through diverse and often competing ideological frameworks in which issues of gender, power, morality and social values intersect. Furthermore, the multimodal nature of the videos reinforces specific representations and contributes to either legitimizing or challenging dominant social perceptions surrounding abortion. The thesis concludes with a discussion of the main findings, the methodological limitations of the study and suggestions for future research on abortion discourse in digital media.

Keywords

Abortion, TikTok, reproductive rights, Critical Discourse Analysis, Fairclough's three-dimensional model, grammar of visual design

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	xi
Κατάλογος Πινάκων	xiii
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια	xiv
1. Εισαγωγή	1
2. Θεωρητικό πλαίσιο.....	3
2.1. Βιολογικό και κοινωνικό φύλο.....	3
2.2. Σχέση γλώσσας και φύλου	5
2.3. Σχέση γλώσσας και εξουσίας.....	8
2.3.1. Γλωσσικός σεξισμός.....	10
2.3.2. Το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού στην Ελλάδα.....	11
2.4. Έμφυλα στερεότυπα	11
2.4.1. Μισογυνισμός.....	14
2.5. Το ζήτημα των αμβλώσεων στην Ελλάδα	15
2.5.1. Νομοθετικό πλαίσιο.....	15
2.5.2. Στάσεις και αντιλήψεις	16
3. Μεθοδολογία έρευνας	18
3.1. Το τρισδιάστατο μοντέλο του Fairclough.....	20
3.1.1. Μικρο – επίπεδο και περιγραφική ανάλυση	22
3.1.2. Μεσο – επίπεδο και ερμηνευτική ανάλυση.....	25
3.1.3. Μακρο – επίπεδο και επεξηγηματική ανάλυση.....	27

3.2.	Παρουσίαση των δεδομένων.....	28
4.	Ανάλυση των δεδομένων.....	31
4.1.	Ο λόγος των αμβλώσεων: ηθικο-θρησκευτική και κοινωνική προσέγγιση 31	
4.1.1.	Περιγραφική ανάλυση (μικρο-επίπεδο).....	32
4.1.2.	Ερμηνευτική ανάλυση (μεσο-επίπεδο).....	37
4.1.3.	Επεξηγηματική ανάλυση (μακρο-επίπεδο).....	40
4.2.	Ο λόγος των αμβλώσεων: η συσχετίσή τους με τη δημογραφικό πρόβλημα 42	
4.2.1.	Περιγραφική ανάλυση (μικρο-επίπεδο).....	43
4.2.2.	Ερμηνευτική ανάλυση (μεσο-επίπεδο).....	48
4.2.3.	Επεξηγηματική ανάλυση (μακρο-επίπεδο).....	49
4.3.	Ο λόγος των αμβλώσεων: νομοθετική προσέγγιση.....	50
4.3.1.	Περιγραφική ανάλυση (μικρο-επίπεδο).....	50
4.3.2.	Ερμηνευτική ανάλυση (μεσο-επίπεδο).....	53
4.3.3.	Επεξηγηματική ανάλυση (μακρο-επίπεδο).....	54
5.	Συμπεράσματα	56
	Βιβλιογραφία	60
	Παράρτημα	67

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Εικόνα 1 – Το τρισδιάστατο μοντέλο ανάλυσης λόγου του Fairclough.....	22
Εικόνα 2 – Ο κ. Περιστέρης απευθύνεται στο κοινό.....	34
Εικόνα 3 – Η αναπαράσταση της αμβλώσης από τον κ. Περιστέρη.....	34
Εικόνα 4 – Η αναπαράσταση του εμβρύου που προστατεύεται.....	35
Εικόνα 5 – Οι αμήχανες κινήσεις του κ. Περιστέρη και η απουσία βλεμματικής επαφής.....	35
Εικόνα 6 – Χάρτης με αριθμητικά στοιχεία.....	36
Εικόνα 7 – Η δημοσιογράφος με άμεσο βλέμμα και ήρεμες κινήσεις χεριών.....	36
Εικόνα 8 – Χάρτης Ελλάδος με τα μέρη που εστίασε η δημοσιογραφική έρευνα.....	36
Εικόνα 9 – Μορφασμός κ. Καρυστιανού.....	37
Εικόνα 10 – Μορφασμός κ. Καρυστιανού.....	37
Εικόνα 11 – Χειρονομία δημοσιογράφου και αλληλοεπικάλυψη φωνής.....	37
Εικόνα 12 – Χειρονομία δημοσιογράφου και αλληλοεπικάλυψη φωνής.....	37
Εικόνα 13 – Σωματική στάση κ. Τζεφεράκου.....	46
Εικόνα 14 – Σύμβολο προσέλκυσης της προσοχής.....	46
Εικόνα 15 – Πράσινο χρώμα στον αριθμό γεννήσεων.....	46
Εικόνα 16 – Κόκκινο χρώμα στον αριθμό θανάτων.....	46
Εικόνα 17 – Σύμβολα που εξηγούν τις μεθόδους αντισύλληψης.....	46
Εικόνα 18 – Επιτακτικές κινήσεις του κ. Αναδιώτη.....	47
Εικόνα 19 – Απουσία βλεμματικής επαφής.....	47
Εικόνα 20 – Η στάση σώματος της δημοσιογράφου.....	53
Εικόνα 21 – Η παράθεση του πλάνου από τη συνέντευξη της κ. Καρυστιανού.....	53
Εικόνα 22 – Η παράθεση των δημοσιευμάτων άλλων χωρών.....	53

Εικόνα 23 – Η παράθεση του πλάνου από την ομιλία του κ. Αναδιώτη.....	53
---	----

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1-Μεταλειτουργίες οπτικής επικοινωνίας και συστήματα πραγμάτωσης 24

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΕΑΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΗΠΑ Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΑΛ Κριτική Ανάλυση Λόγου

ΜΜΕ Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

ΜΚΔ Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

CDA Critical Discourse Analysis

ΣΛΓ Συστημική - Λειτουργική Γραμματική

1. Εισαγωγή

Στη σύγχρονη εποχή, η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών και η ευρεία διάδοση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης έχουν μεταβάλει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο παράγεται, διαδίδεται και καταναλώνεται ο δημόσιος λόγος. Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης δεν λειτουργούν πλέον αποκλειστικά ως μέσα επικοινωνίας και ψυχαγωγίας, αλλά αποτελούν χώρους στους οποίους διαμορφώνονται κοινωνικές αντιλήψεις, εκφράζονται ιδεολογικές θέσεις και αναπτύσσονται δημόσιες συζητήσεις γύρω από ζητήματα κοινωνικού, πολιτικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το TikTok έχει αναδειχθεί ως μία από τις πιο δημοφιλείς ψηφιακές πλατφόρμες παγκοσμίως, συγκεντρώνοντας εκατομμύρια χρήστες που παράγουν και καταναλώνουν καθημερινά οπτικοακουστικό περιεχόμενο. Η πολυτροπική φύση του περιεχομένου που φιλοξενεί, η οποία συνδυάζει γλωσσικά, οπτικά και ακουστικά στοιχεία, δημιουργεί νέες συνθήκες παραγωγής νοήματος και νέους τρόπους αναπαράστασης κοινωνικών φαινομένων. Ως εκ τούτου, η μελέτη του λόγου που παράγεται στο TikTok μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην κατανόηση των ιδεολογικών διεργασιών που αναπτύσσονται στο ψηφιακό περιβάλλον γύρω από αμφιλεγόμενα θέματα.

Ένα από τα ζητήματα που εξακολουθούν να προκαλούν έντονες κοινωνικές, πολιτικές και ηθικές αντιπαραθέσεις είναι οι αμβλώσεις. Παρά τη νομοθετική κατοχύρωση του δικαιώματος στην άμβλωση σε πολλές χώρες, όπως και στην Ελλάδα, το συγκεκριμένο θέμα εξακολουθεί να βρίσκεται στο επίκεντρο δημόσιων συζητήσεων που αφορούν την αυτοδιάθεση των γυναικών, τα αναπαραγωγικά δικαιώματα, τον ρόλο της μητρότητας, τη θρησκεία, την ηθική και τη σχέση μεταξύ ατομικών ελευθεριών και κοινωνικών αξιών. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις που διατυπώνονται γύρω από το ζήτημα αντανακλούν ευρύτερες ιδεολογικές και κοινωνικές συγκρούσεις.

Τα τελευταία χρόνια, η συζήτηση γύρω από τις αμβλώσεις έχει μεταφερθεί σε σημαντικό βαθμό και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης κατόπιν αναμόχλευσης του ζητήματος από πολιτικά πρόσωπα σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Με την παρούσα εργασία θα επιχειρήσω να εστιάσω στη μελέτη του λόγου για τις αμβλώσεις στο TikTok, εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο το συγκεκριμένο ζήτημα αναπαρίσταται μέσα από επιλεγμένα βίντεο της πλατφόρμας. Η έρευνα βασίζεται στην Κριτική Ανάλυση Λόγου

του Norman Fairclough, η οποία αντιμετωπίζει το λόγο ως κοινωνική πρακτική και δίνει έμφαση στη σχέση μεταξύ γλώσσας, ιδεολογίας και εξουσίας. Παράλληλα, αξιοποιείται η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress και van Leeuwen, προκειμένου να αναλυθούν τα οπτικά στοιχεία των βίντεο και να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο συμβάλλουν στην παραγωγή νοήματος. Η συνδυαστική χρήση των δύο θεωρητικών εργαλείων επιτρέπει την πολύπλευρη προσέγγιση του ερευνητικού υλικού, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις γλωσσικές όσο και τις οπτικές διαστάσεις της επικοινωνίας.

Βασικός σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζεται ο λόγος για τις αμβλώσεις στο TikTok, να αναδείξει τις κυρίαρχες αναπαραστάσεις που εμφανίζονται στα εξεταζόμενα βίντεο και να εξετάσει τις ιδεολογικές θέσεις που ενσωματώνονται σε αυτές. Ειδικότερα, η ανάλυση επικεντρώνεται στον ηθικο-θρησκευτικό και κοινωνικό λόγο για τις αμβλώσεις, στη σύνδεσή τους με το δημογραφικό πρόβλημα και στη νομοθετική προσέγγιση του ζητήματος. Μέσα από τη διερεύνηση αυτών των θεματικών αξόνων επιδιώκεται η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι ψηφιακές πλατφόρμες συμβάλλουν στη διαμόρφωση αντιλήψεων για το φύλο, τη μητρότητα, τα αναπαραγωγικά δικαιώματα και τον κοινωνικό ρόλο των γυναικών.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

2.1. Βιολογικό και κοινωνικό φύλο

Η έννοια του φύλου αποτελεί ένα πολυδιάστατο πεδίο μελέτης που απασχολεί τόσο τις φυσικές όσο και τις κοινωνικές επιστήμες. Στη σύγχρονη επιστημονική συζήτηση γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στο βιολογικό φύλο (sex) και το κοινωνικό φύλο (gender). Η διάκριση αυτή εδραιώθηκε στις αρχές τις δεκαετίας του 1970 από την κοινωνιολόγο Ann Oakley (1972)¹.

Το βιολογικό φύλο αναφέρεται στα φυσιολογικά και ανατομικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τους ανθρώπους σε αρσενικούς και θηλυκούς οργανισμούς. Τα χαρακτηριστικά αυτά περιλαμβάνουν κυρίως τα χρωμοσώματα, τα όργανα αναπαραγωγής και τα ορμονικά δεδομένα του κάθε ανθρώπου. Σύμφωνα με την παραδοσιακή προσέγγιση τα φύλα είναι δύο, το αρσενικό και το θηλυκό. Ωστόσο, οι σύγχρονες μελέτες αναγνωρίζουν την ύπαρξη διεμφυλικών ατόμων (intersex), γεγονός που δείχνει ότι το βιολογικό φύλο δεν είναι απολύτως διχοτομικό (Fausto-Sterling, 2000).

Οι πρώτες αντιρρήσεις για την επάρκεια του βιολογικού φύλου ως μοναδική παράμετρο σύγκρισης και αντιπαραβολής επιστημονικών δεδομένων καταγράφονται τη δεκαετία 1970 από πλήθος μελετών². Έτσι, εισάγεται και γίνεται αντικείμενο μελέτης το κοινωνικό φύλο ως μεταβλητό ανθρώπινο χαρακτηριστικό που δεν συνιστά μια σταθερά. Αντιθέτως, υπόκειται σε κοινωνικοπολιτισμικό και ιδεολογικό καθορισμό (Oakley, 1972). Αναφέρεται στους ρόλους, τις συμπεριφορές, τις προσδοκίες και τις ταυτότητες που μια κοινωνία αποδίδει στα άτομα με βάση το φύλο τους. Δεν πρόκειται για έμφυτο βιολογικά καθορισμένο χαρακτηριστικό, αλλά κοινωνικά κατασκευασμένο. Ακόμα, στη σύγχρονη

¹ Η μετάφραση των όρων sex και gender στην ελληνική γλώσσα ως *φύλο* και *γένος* αντίστοιχα, παρουσιάζει νοηματική επικάλυψη λόγω της πολυσημίας του δεύτερου. Το gender αποδίδεται ως κοινωνικό φύλο ή γραμματικό γένος αν πρόκειται για grammatical gender. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και με τη χρήση των όρων *γυναικείο/ ανδρικό* και *θηλυκό/ αρσενικό*, τα οποία άλλοτε αναφέρονται στο βιολογικό και άλλοτε στο κοινωνικό φύλο (Μακρή – Τσιλιπάκου, 2010: 124, υπ. 1).

² Βλ. Για παράδειγμα Throne και Henley (1975, όπ. αναφ. Μακρή – Τσιλιπάκου, 2010: 125).

επιστημονική βιβλιογραφία αναπτύσσονται πιο σύνθετες προσεγγίσεις που αμφισβητούν το αυστηρό δίπολο φύλου και αναδεικνύουν τη ρευστότητα της ταυτότητας (Butler, 1990).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως παρόλο που η έννοια του κοινωνικού φύλου υπήρχε ήδη από τη δεκαετία του 1940, άργησε αρκετά να εδραιωθεί από τις κοινωνικές επιστήμες, αλλά και από τα φεμινιστικά κινήματα της εποχής λόγω της δυσκολίας παρατήρησης και κατηγοριοποίησής του. Συνεπώς, η σχέση βιολογικού φύλου (sex) και κοινωνικού φύλου (gender) παρέμεινε περίπλοκη, ασταθής και πολυσήμαντη όλα αυτά τα χρόνια (Παυλίδου, 2006: 17).

Όπως ορίστηκε παραπάνω, το κοινωνικό φύλο αποτελεί κοινωνικό δημιούργημα. Με άλλα λόγια, ένα άτομο που φέρει «αρσενικά» ή «θηλυκά» χαρακτηριστικά και συμπεριφορές κατά τα πρότυπα της κοινωνίας καθιερώνεται ως «άντρας» και ως «γυναίκα» αντίστοιχα. Για παράδειγμα, ένας άντρας αναμένεται να εκφράσει σωματικά και λεκτικά περισσότερη υπεροχή, εξουσία, δύναμη και αυστηρότητα. Από την άλλη, μια γυναίκα αναμένεται από την κοινωνία να δείχνει υποταγή, αδυναμία και περισσότερη ευαισθησία και ενσυναίσθηση (Connell, 2009: 4-7). Επομένως, γίνεται αντιληπτό πως όταν γίνεται λόγος για «αρρενωπότητα» και «θηλυκότητα», ο πρώτος κυριαρχεί κοινωνικά έναντι του δεύτερου. Πρόκειται, λοιπόν, για δυο όρους που δημιουργήθηκαν για να αναδείξουν τις κοινωνικές διαστάσεις και δυναμικές των δυο φύλων, με απώτερο σκοπό να μελετηθούν, να διαφοροποιηθούν και να δοθεί η δυνατότητα επαναπροσδιορισμού τους.

Δεδομένου, λοιπόν, πως οι άντρες και οι γυναίκες υιοθετούν διάφορα χαρακτηριστικά και συμπεριφορές, είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα, προκειμένου να ταυτιστούν κοινωνικά με το αρσενικό ή το θηλυκό γένος³, όμοια αντλούν και γλωσσικούς πόρους με σκοπό να οικοδομήσουν την κοινωνική τους ταυτότητα, συμπεριλαμβανομένης και της ταυτότητας του φύλου⁴ (Holmes, 2016: 382).

³ Για παράδειγμα, οι γυναίκες αστυνομικοί δέχονται συμβουλές, ώστε να δείχνουν μια περισσότερο ανδροπρεπή εικόνα (π.χ. απόμακρη στάση, «σκληρή» γλώσσα), ενώ οι άντρες που εργάζονται σε κέντρα αισθητικής και ομορφιάς συνήθως δείχνουν μια περισσότερο θηλυπρεπή εικόνα (Holmes, 2016: 382).

⁴ Η Lakoff (1975: 8) όρισε πρώτη τα χαρακτηριστικά της γυναικείας ομιλίας, τα οποία εντοπίζονται σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα. Ενδεικτικά η Holmes (2016: 382) αναφέρει πως οι άνθρωποι οικοδομούν προσωπική κοινωνική ταυτότητα φύλου μέσω των αφηγήσεων προσωπικών εμπειριών. Για παράδειγμα, οι

2.2. Σχέση γλώσσας και φύλου

Η σύγχρονη γλωσσολογία εξετάζει τη σχέση γλώσσας και φύλου ως πεδίο της κοινωνιογλωσσολογίας, για το οποίο έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις (Παυλίδου, 2006: 15). Μάλιστα, η μελέτη για τη σχέση γλώσσας και φύλου πυροδοτήθηκε από την ανάπτυξη και διάδοση του φεμινιστικού κινήματος.

Πιο συγκεκριμένα, η έννοια της «φεμινιστικής γλωσσολογίας» (feminist linguistics) προέκυψε σταδιακά μέσα από την ανάπτυξη της φεμινιστικής θεωρίας στη γλωσσολογία κατά τη δεκαετία του 1970 και 1980. Το έργο της Lakoff (1975) θεωρείται σημείο εκκίνησης, καθώς ανέδειξε τη σχέση γλώσσας και έμφυλης ανισότητας. Στη συνέχεια, η φεμινιστική γλωσσολογία καθιερώθηκε ως διακριτό επιστημονικό πεδίο, με πιο σαφή ορολογία και θεωρητική συγκρότηση σε μεταγενέστερες μελέτες⁵. Συνεπώς, η φεμινιστική γλωσσολογία αποτελεί προϊόν συλλογικής επιστημονικής εξέλιξης που εδραιώθηκε σταδιακά στη διεθνή βιβλιογραφία.

Διανύοντας και αναλύοντας το χρονικό συνεχές της σχέσης ανάμεσα στη γλώσσα και το φύλο, διαπιστώνουμε ότι την περίοδο πριν την εμφάνιση του φεμινιστικού κινήματος τίθενται δυο βασικές κατηγορίες γλωσσολογικών προσεγγίσεων σε σχέση με το ζήτημα αυτό: αυτές που αγνοούν το πεδίο της σύγχρονης γλωσσολογίας και αυτές που τη θέτουν ως βασική προϋπόθεση. Στη δεύτερη κατηγορία προσεγγίσεων εντοπίζονται έρευνες που παρουσιάζουν τη σχέση γλώσσας και κοινωνίας με έναν συγκεκριμένο τρόπο: η κοινωνική πραγματικότητα αντανακλάται στη γλωσσική πραγματικότητα, δηλαδή επηρεάζει τις γλωσσικές επιλογές των ομιλητών (από την κοινωνία στη γλώσσα). Το φύλο ερμηνεύεται ως βιολογικό και σε αυτό αποδίδεται η αιτία της γλωσσικής διαφοροποίησης ανάμεσα στα δυο φύλα. Η κοινωνιογλωσσική επιστήμη της εποχής δεν ερμηνεύει το φύλο ως μια

γυναίκες στις εξιστορήσεις τους οικοδομούν την ταυτότητα της «καλής μητέρας», της «καλής κόρης» ή της γυναίκας που θυσίασε τις δικές της ανάγκες.

⁵ Η Cameron (1992: 13) χρησιμοποιεί τον όρο για να περιγράψει την ανάλυση του ρόλου της γλώσσας στη διατήρηση και αμφισβήτηση των έμφυλων ανισοτήτων, ενώ η Mills (2008: 1) επιβεβαιώνει ότι το πεδίο έχει πλέον αναπτύξει ποικίλες μεθοδολογικές προσεγγίσεις για τη μελέτη του γλωσσικού σεξισμού.

κοινωνικά διαμεσολαβημένη κατηγορία, αλλά ως ένα επιπρόσθετο ατομικό χαρακτηριστικό, όπως για παράδειγμα η ηλικία. Έτσι, το γυναικείο φύλο ταυτίζεται ακόμα με την έννοια της «υστέρησης»⁶ (Παυλίδου, 2006: 19-22).

Η αντίληψη ότι το βιολογικό φύλο αποτελεί την απάντηση στο ζήτημα της γλωσσικής διαφοροποίησης που παρατηρείται ανάμεσα στα δυο φύλα ανάγεται στην *ουσιοκρατική αντίληψη* (Cameron, 1996: 42). Με αυτή τη λογική το φύλο είναι διχοτομικό και όχι συνεχές, όπως ακριβώς όριζε η βιολογία⁷, δηλαδή το φύλο είναι ένα ακόμη φυσικό χαρακτηριστικό και δεν καθορίζεται από πολιτισμικές παραμέτρους (Μακρή – Τσιλιπάκου 2010: 125-126). Συνεπώς, δεν υπάρχει κοινωνική κατασκευή φύλου. Αντιθέτως, το φύλο είναι κάτι που τα υποκείμενα «έχουν» ή «είναι». Έτσι, οι γυναίκες έχουν ένα συγκεκριμένο και ομογενοποιημένο τρόπο έκφρασης, όπως και οι άντρες, χωρίς ιδιαίτερες αποκλίσεις. Μοιάζει, λοιπόν, η ουσιοκρατική αντίληψη περί φύλου να συμπλέει με το φαινόμενο του γλωσσικού σεξισμού.

Ωστόσο, με την εδραίωση του φεμινιστικού κινήματος στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής η σχέση μεταξύ γλώσσας και φύλου γίνεται αντικείμενο έντονης διερεύνησης. Όπως προαναφέρθηκε, η Lakoff (1975)⁸ διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στο ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού αναδεικνύοντας την άνιση αντιμετώπιση των γυναικών μέσω της χρήσης της γλώσσας. Οι μελέτες που ακολούθησαν αφορούσαν εκτενέστερα το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού και κινήθηκαν γύρω από δυο βασικούς άξονες: την αντανάκλαση της κοινωνίας στη γλώσσα και τις γλωσσικές διαφορές των δυο φύλων. Στην πρώτη περίπτωση, η γλώσσα αναδείχθηκε ως κάτοπτρο των έμφυλων διακρίσεων και ανισοτήτων που

⁶ Για παράδειγμα ο Labov (1972: 209, όπ. αναφ. Παυλίδου, 2006: 22) έχει κατηγορηθεί για λανθάνοντα σεξισμό υπονοώντας πως οι άντρες ανεξαρτήτως επικοινωνιακού πλαισίου πάντα έχουν πιο χαλαρό συνομιλιακό ύφος.

⁷ Ο παρελθοντικός χρόνος οφείλεται στο γεγονός πως η σύγχρονη βιολογία υποστηρίζει ότι ακόμη και στο βιολογικό φύλο υπάρχουν επικαλύψεις χαρακτηριστικών (π.χ. ο ερμαφροδιτισμός) και απορρίπτει τη διχοτομικότητα του φύλου.

⁸ Η Lakoff με το έργο της *Language and Woman's Place* (1975, όπ. αναφ. Μακρή-Τσιλιπάκου, 2010) κατά τη διάρκεια του φεμινιστικού κινήματος στις Η.Π.Α. έθεσε για πρώτη φορά το ζήτημα της άνισης γλωσσικής αναπαράστασης των φύλων, τονίζοντας τις διακρίσεις που γίνονται εις βάρος των γυναικών.

επικρατούν στην κοινωνία και η γυναικεία ταυτότητα είχε υποδεέστερη θέση σε σχέση με την αντρική κυρίαρχη ταυτότητα, αφού η γυναικεία παρουσιάζεται συσχετιζόμενη με την αντρική (π.χ. σύζυγος, κόρη, μητέρα). Στη δεύτερη περίπτωση έγινε φανερό ότι η γλωσσική διαφοροποίηση ανάμεσα στα φύλα συνδέεται με την άνιση θέση αντρών και γυναικών στην κοινωνία (Παυλίδου, 2006: 22-25). Στις προσεγγίσεις αυτές η κατεύθυνση που χαρακτηρίζει τη σχέση γλώσσας φύλου εξακολουθεί να είναι μονόδρομη, δηλαδή από την κοινωνία στη γλώσσα.

Χρειάστηκαν αρκετά χρόνια μετά την εδραίωση του αμερικάνικου φεμινιστικού κινήματος, ώστε να μετατοπιστεί η συζήτηση σχετικά με το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού γύρω από το φύλο ως πρόβλημα και όχι ως λύση ή εξήγηση (Παυλίδου, 2006: 30)⁹. Καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η θεωρία της επιτελεστικότητας, όπως διατυπώθηκε από την Butler (1990), η οποία προσεγγίζει το φύλο όχι ως έμφυτη αμετάβλητη ιδιότητα, αλλά ως αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων κοινωνικών και γλωσσικών πρακτικών μέσα από τις οποίες συγκροτείται και αναπαράγεται η έμφυλη ταυτότητα. Έτσι, το κοινωνικό φύλο παράγεται μέσω της «επιτέλεσης» σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα. Αντίστοιχα, η ανάλυση συνομιλίας, όπως αναπτύχθηκε από τον Sacks (1992) μεταξύ άλλων, εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους τα άτομα οργανώνουν και κατανοούν την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από την καθημερινή αλληλεπίδραση και ιδιαίτερα μέσω της συνομιλίας. Η ανάλυση αυτή αναδεικνύει ότι η κοινωνική ταυτότητα δεν είναι δεδομένη, αλλά επιτελείται διαρκώς μέσα από πρακτικές λόγου. Η σύνδεση των δύο προσεγγίσεων επιτρέπει την κατανόηση του φύλου ως επιτελούμενης κατηγορίας που συγκροτείται στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης, καθιστώντας τη γλωσσική ανάλυση κρίσιμο εργαλείο για τη μελέτη των έμφυλων ταυτοτήτων.

Τη δεκαετία του 1990 γίνονται μελέτες με στόχο τη διερεύνηση κατασκευής φύλου στη γλωσσική διεπίδραση. Στις μελέτες αυτές το κοινωνικό φύλο διαπλέκεται και διεπιδρά με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά του ατόμου και δεν μπορούμε να αποδώσουμε μονοσήμαντα σε αυτό συγκεκριμένες γλωσσικές συμπεριφορές. Τα άτομα δεν «έχουν» φύλο ή «είναι» το φύλο τους, αλλά «κάνουν/επιτελούν» το φύλο με κάθε φωνολογική,

⁹ Συγκεκριμένα η Cameron (1996: 44) αναφέρει :“gender is a problem, not a solution”.

λεξιλογική και συντακτική τους επιλογή (Holmes, 2016). Έτσι, οι μελέτες της περιόδου αυτής μετατοπίζουν το κέντρο εστίασης στην επιτέλεση πολλαπλών ταυτοτήτων και απομακρύνονται από τη μελέτη του γλωσσικού σεξισμού (Παυλίδου, 2006: 30 & Μακρή – Τσιλιπάκου, 2010: 128).

2.3. Σχέση γλώσσας και εξουσίας

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν, η γλώσσα δεν αποτελεί απλώς ένα μέσο επικοινωνίας, αλλά ένα ισχυρό εργαλείο διαμόρφωσης της πραγματικότητας. Στις κοινωνικές επιστήμες η σχέση μεταξύ γλώσσας και εξουσίας έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένης μελέτης, καθώς η γλώσσα μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη, να κανονικοποιήσει κοινωνικές δομές και να ενισχύσει ή να αμφισβητήσει την εξουσία (Fairclough, 2013: 3-4, Van Dijk, 1993: 1-2).

Σύμφωνα με τον Foucault (1972: 49-50) η γλώσσα συνδέεται άμεσα με την εξουσία μέσω του λόγου («discourse»), ο οποίος καθορίζει αυτό που θεωρείται αλήθεια, γνώση και είναι κοινωνικά αποδεκτό. Επομένως, ο λόγος δεν είναι ουδέτερος, αλλά αποτελεί μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου¹⁰.

Η γλώσσα μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο επιβολής εξουσίας με διάφορους τρόπους. Μέσω της επιλογής λέξεων και εννοιών και μέσω του ελέγχου της πληροφορίας. Στην πρώτη περίπτωση οι όροι που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή κοινωνικών ομάδων ή γεγονότων μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο αυτά γίνονται αντιληπτά. Για παράδειγμα, όροι με αρνητική ή θετική φόρτιση μπορούν να διαμορφώσουν στάσεις και προκαταλήψεις (Van Dijk, 1993: 28-30). Δεύτερον, μέσω του ελέγχου της πληροφορίας τα μέσα ενημέρωσης και οι πολιτικοί θεσμοί χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να παρουσιάσουν την πραγματικότητα με συγκεκριμένο τρόπο, επηρεάζοντας την κοινή γνώμη (Fairclough, 2013: 9-10). Τρίτον, η γλώσσα λειτουργεί ως εργαλείο ελέγχου της εξουσίας μέσω της κανονικοποίησης. Όταν συγκεκριμένες εκφράσεις και τρόποι ομιλίας

¹⁰ Αντίστοιχα, ο Bourdieu (1991: 37-38) εισάγει την έννοια της «συμβολικής εξουσίας», υποστηρίζοντας ότι η γλώσσα λειτουργεί ως μέσο επιβολής και αναπαραγωγής κοινωνικών ιεραρχιών. Τα άτομα με υψηλό κοινωνικό κύρος διαθέτουν μεγαλύτερη «γλωσσική εξουσία», καθώς ο λόγος τους αναγνωρίζεται ως πιο έγκυρος και αξιόπιστος.

θεωρούνται «φυσιολογικοί», ενισχύονται οι υπάρχουσες κοινωνικές δομές και ανισότητες (Wodak & Meyer, 2015: 8-9).

Η γλώσσα συνδέεται στενά και με την ιδεολογία, δηλαδή τα συστήματα αξιών και πεποιθήσεων που κυριαρχούν σε μια κοινωνία. Μέσω της γλώσσας οι ιδεολογίες μεταδίδονται, αναπαράγονται και παρουσιάζονται ως αυτονόητες. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου, όπως αναπτύχθηκε από τον Fairclough (2013) εξετάζει πώς η γλώσσα συμβάλλει στη διατήρηση ή την αμφισβήτηση κοινωνικών αντιλήψεων. Η προσέγγιση αυτή αποκαλύπτει τις κρυφές σχέσεις εξουσίας που ενσωματώνονται στο λόγο. Για παράδειγμα, ο τρόπος παρουσίασης κοινωνικών ομάδων, όπως οι άντρες και οι γυναίκες, στα μέσα ενημέρωσης μπορεί να ενισχύσει στερεότυπα και να νομιμοποιήσει διακρίσεις (Van Dijk, 1993: 45-46).

Κατά συνέπεια, η γλώσσα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο και στη διαμόρφωση και διατήρηση κοινωνικών ανισοτήτων. Οι διαφορές στη γλωσσική χρήση, όπως η διάλεκτος, το λεξιλόγιο και το ύφος, συνδέονται με την κοινωνική τάξη, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο. Ο Bourdieu (1991: 55-58) υποστηρίζει ότι ακόμα και η «νόμιμη γλώσσα» αποτελεί μορφή εξουσίας, καθώς αποκλείει όσους δεν την κατέχουν οδηγώντας σε κοινωνικό αποκλεισμό. Παρόμοια, ο Van Dijk (1993: 63) επισημαίνει ότι τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα έχουν μεγαλύτερο έλεγχο στο δημόσιο λόγο και συνεπώς στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Από την άλλη πλευρά, παρά το γεγονός ότι η γλώσσα μπορεί να ενισχύσει την εξουσία, μπορεί επίσης να λειτουργήσει ως μέσο αμφισβήτησής της. Κοινωνικά κινήματα χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να επαναπροσδιορίσουν έννοιες και να διεκδικήσουν δικαιώματα (Fairclough, 2013: 218). Η χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας και η αποφυγή στερεοτυπικών εκφράσεων συμβάλλουν στην προώθηση της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Wodak & Meyer, 2015: 32-33).

Συμπερασματικά, η σχέση μεταξύ γλώσσας και εξουσίας είναι σύνθετη και πολυδιάστατη. Η γλώσσα δεν αντανακλά απλώς την πραγματικότητα, αλλά συμβάλλει ενεργά στη διαμόρφωσή της, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει τη δυνατότητα για κοινωνική αλλαγή και αντίσταση. Η κατανόηση αυτής της σχέσης είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη κριτικής σκέψης και τη διαμόρφωση μιας πιο δίκαιης κοινωνίας.

2.3.1. Γλωσσικός σεξισμός

Γενικότερα με τον όρο «σεξισμός» περιγράφεται ένα κοινωνικό και πολιτικο-ιδεολογικό φαινόμενο που υποστηρίζει την ανωτερότητα ενός φύλου έναντι του άλλου και προωθεί τις διακρίσεις με βάση το φύλο. Ο σεξισμός εκφράζεται διαχρονικά και εξακολουθεί να είναι παρατηρήσιμος στις περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες, έχοντας είτε θεσμικό είτε ιδεολογικό υπόβαθρο. Οι βιολογικές διαφορές των δυο φύλων εργαλειοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο προκειμένου να αιτιολογηθούν οι κοινωνικές ανισότητες ως βιολογικά καθορισμένη αρχή (Μαλτέζου & Κουλαουζίδης, 2020). Όταν η γλωσσική συμπεριφορά κάποιου έχει την πρόθεση ισχυροποίησης ενός φύλου εις βάρος του άλλου, υποστηρίζοντας τις κοινωνικές διακρίσεις με βάση το φύλο, τότε γίνεται λόγος για «γλωσσικό σεξισμό».

Ο γλωσσικός σεξισμός μπορεί να εκδηλωθεί σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα, όπως η φωνολογία, η μορφολογία και η σύνταξη (Τσοκαλίδου, 2001). Όπως εύστοχα σχολιάζει η Holmes (2016: 384), η γλώσσα είναι φορέας στάσεων και αντιλήψεων. Αν οι σεξιστικές στάσεις εκφράζουν στερεότυπα με βάση το φύλο, τότε είναι εύλογο να ειπωθεί πως η σεξιστική γλώσσα κωδικοποιεί αυτές τις σεξιστικές στάσεις απέναντι στα δυο φύλα και τις μεταβιβάζει στις επόμενες γενιές. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί πως ο σεξιστικός λόγος εκφράζει τόσο θετικά, όσο και αρνητικά στερεότυπα, όχι μόνο για τις γυναίκες, αλλά και για τους άνδρες. Ωστόσο, οι έρευνες έχουν επικεντρωθεί στις αρνητικές αντιλήψεις που εκφράζει η γλώσσα απέναντι στο γυναικείο φύλο.

Ο γλωσσικός σεξισμός είναι ένα φαινόμενο που μπορεί να αναδυθεί και να παρατηρηθεί μέσα από μία απλή καθημερινή συζήτηση ή ακόμα και σε διάφορες άλλες περιστάσεις, όπως η διαφήμιση, ο τηλεοπτικός λόγος, ο κοινοβουλευτικός λόγος, ο λόγος στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ακόμα και στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στη χρήση της ελληνικής γλώσσας κυριαρχεί το αρσενικό γένος, γεγονός που την καθιστά πεδίο εκδήλωσης έντονων σεξιστικών διακρίσεων σε όλες τις παραπάνω περιστάσεις. Συνήθως, όμως, δεν δίνεται η πρέπουσα σημασία στο ζήτημα, διότι η ελληνική κοινωνία έχει βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις που διακατέχονται από έμφυλα στερεότυπα, τα οποία κατά συνέπεια εκφράζονται χωρίς αντίσταση μέσω της γλώσσας (Μελέτη, 2015). Αναφορικά με την ελληνική γλώσσα, ο σεξισμός γίνεται εύκολα παρατηρήσιμος σε στερεοτυπικές αναφορές, προσβλητικά σχόλια και άστοχες φυλετικές διακρίσεις, συνήθως εις βάρος των γυναικών,

όπως και στην κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους ως καθολικού (Holmes, 2016: 385-387)¹¹.

2.3.2. Το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού στην Ελλάδα

Τις τελευταίες δεκαετίες δεν αγνοούνται οι σοβαρές προσπάθειες φεμινιστικής γλωσσικής κριτικής αναφορικά με ζητήματα γλωσσικού σεξισμού. Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια έχει εξαλειφθεί σε σημαντικό βαθμό η χρήση του όρου «δεσποινίς» για τις ανύπαντρες γυναίκες και έχει αντικατασταθεί με την προσφώνηση «κυρία», που τα παλαιότερα χρόνια αποδιδόταν μόνο σε παντρεμένες γυναίκες. Επίσης, έχει σημειωθεί προσπάθεια αποφυγής λέξεων που δύσκολα ουδετεροποιούνται ως προς το γένος, όπως ο όρος «επανδρώνω», η οποία αντικαθίσταται συχνά από το «στελεχώνω» που έχει συμπεριληπτικό χαρακτήρα ως προς τα δυο φύλα. Τέλος, στα νεότερα λεξικά περιλαμβάνονται πλέον λήμματα, όπως «παρενόχληση» και «σεξισμός», αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν και κάποια, όπως η «τεκνατζού», που έχει σημασιολογικά αρνητικό φορτίο στιγματίζοντας γυναίκες που αναζητούν νεότερους ερωτικούς συντρόφους (Παυλίδου, 2006: 54).

Παρόλα αυτά, θα ήταν λάθος να σπεύσουμε να ερμηνεύσουμε αυτές τις θετικές ενδείξεις γλωσσικής κριτικής ως θετικές κοινωνικές αλλαγές κατάρριψης φυλετικών ανισοτήτων και διακρίσεων, ειδικότερα στον ελληνικό χώρο.

2.4. Έμφυλα στερεότυπα

Οι βιολογικές διαφορές ανάμεσα στα δυο φύλα ανέκαθεν αποτελούσαν τη βάση για την ανάπτυξη αντιλήψεων περί ανωτερότητας του αντρικού φύλου έναντι του γυναικείου

¹¹ Η Παυλίδου (2006) επισημαίνει κάποια παραδείγματα: οι αντρικές κουβέντες είναι πάντα σοβαρές, ενώ οι γυναικείες ανούσιες, οι αντρικές δουλειές είναι πιο σκληρές και δύσκολες και αξίζουν το σεβασμό της κοινωνίας, ενώ οι γυναικείες είναι χαλαρές και πιο «ελαφριές», δηλαδή τίποτα που δεν θα μπορούσε να κάνει και κάποιος άντρας. Ακόμη και στα προσβλητικά σχόλια προς το γυναικείο φύλο χρησιμοποιείται το «παλιοθήλυκο», ενώ προς το αντρικό φύλο το «παλιόπαιδο», γεγονός που υποδεικνύει το αρνητικό φορτίο που συνοδεύει τη λέξη «γυναίκα» ή «γυναικείο», σε αντίθεση με τη λέξη «άντρας» ή «αντρικό» που δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν με αρνητικό πρόσημο.

(Μαλτέζου & Κουλαουζίδης, 2020: 94). Όπως υποστηρίζουν και οι Αρχάκης και Τσάκωνα (2011: 39), στην επικράτηση της ουσιοκρατικής θεωρίας¹² αποδίδεται η διαμόρφωση, η διάδοση και η αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων προωθώντας την *a priori* καθολική και αμετάβλητη γυναικεία ταυτότητα, αυτή του ανίσχυρου ανθρώπου, αλλά και την *a priori* καθολική και αμετάβλητη ταυτότητα του άντρα, δηλαδή του ισχυρού ανθρώπου.

Πιο αναλυτικά, τα έμφυλα στερεότυπα αποτελούν κοινωνικά κατασκευασμένες αντιλήψεις που αποδίδουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ρόλους και συμπεριφορές σε άνδρες και γυναίκες, συχνά με αυθαίρετο και κανονιστικό τρόπο. Σύμφωνα με το European Institute for Gender Equality (2016) τα έμφυλα στερεότυπα συνιστούν προκαταλήψεις που αποδίδουν διαφορετικά χαρακτηριστικά στα φύλα και συμβάλλουν στη διατήρηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Στο ελληνικό πλαίσιο, έρευνες δείχνουν ότι τα στερεότυπα αναπαράγονται ήδη από την εκπαίδευση, καθώς οι εκπαιδευτικοί συχνά αποδίδουν διαφορετικές ικανότητες σε αγόρια και κορίτσια, ιδιαίτερα σε γνωστικά αντικείμενα, όπως τα μαθηματικά και η γλώσσα (Καμίτσιος, 2023: 45-47). Παράλληλα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν στη διαίωνιση των στερεοτύπων, παρουσιάζοντας συχνά τις γυναίκες σε περιοριστικούς και στερεοτυπικούς ρόλους, ενώ οι άνδρες εμφανίζονται ως φορείς εξουσίας και δράσης, γεγονός που αντανακλά και ενισχύει ευρύτερες κοινωνικές ανισότητες (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας [ΚΕΘΙ], 2018: 15-18, 35-37). Επιπλέον, η αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων επηρεάζει σημαντικά τις εκπαιδευτικές, επαγγελματικές και προσωπικές επιλογές των ατόμων, περιορίζοντας τις δυνατότητές τους και αναπαράγοντας ανισότητες (Μαλτέζου & Κουλαουζίδης, 2020: 88-90). Συνεπώς, τα έμφυλα στερεότυπα δεν αποτελούν απλώς ατομικές αντιλήψεις, αλλά ενσωματωμένες κοινωνικές πρακτικές που διαμορφώνουν την καθημερινή ζωή, αλλά και τις ευκαιρίες των ατόμων.

Γενικότερα, κάποια ευρέως διαδεδομένα έμφυλα στερεότυπα συνδέονται με συγκεκριμένες δυναμικές του άντρα και της γυναίκας: το αντρικό πρότυπο χαρακτηρίζεται από ευφυΐα, δύναμη, εξουσία και λογική, ενώ το γυναικείο με την αδυναμία, το συναίσθημα, την υποχωρητικότητα και την εξάρτηση (Μέργου, 2014: 24-28). Σε ζητήματα

¹² Βλ. κεφ. 1.2.

οικογένειας, η γυναίκα συχνά ταυτίζεται με τον ρόλο της μητέρας και της κύριας φροντίστριας, ενώ ο άνδρας με τον ρόλο του «κουβαλητή», ακόμη και σε σύγχρονες κοινωνίες όπου οι ρόλοι αυτοί έχουν μεταβληθεί. Παράλληλα, αναφορικά με το θέμα των αμβλώσεων, σε πολλές κοινωνίες οι γυναίκες που επιλέγουν την άμβλωση συχνά στιγματίζονται ως «ανεύθυνες» ή «ανήθικες» και έτσι, η ευθύνη για την αναπαραγωγή αποδίδεται σχεδόν αποκλειστικά σε αυτές. Παράλληλα, οι άνδρες συνήθως απουσιάζουν από το δημόσιο λόγο γύρω από την άμβλωση, γεγονός που ενισχύει το στερεότυπο ότι η αναπαραγωγή αποτελεί αποκλειστικά γυναικεία υπόθεση. Το στερεότυπο αυτό συνδέεται με ευρύτερες κοινωνικές αντιλήψεις για τη μητρότητα ως φυσικό προορισμό και αυτοσκοπό της γυναίκας.

Οι κοινωνικά αναμενόμενες συμπεριφορές των γυναικών διαμορφώνονται μέσα από ιστορικά και πολιτισμικά καθορισμένες αντιλήψεις για το φύλο, οι οποίες συνδέονται με την πατριαρχική οργάνωση της κοινωνίας. Έτσι, κάθε νεογέννητο αναμένεται να γίνει άντρας ή γυναίκα εκδηλώνοντας τις ακόλουθες συμπεριφορές και προσδοκίες που έχει ορίσει η κοινωνία για το κάθε φύλο. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί πως κάθε κοινωνία και εποχή επιβάλλει τα δικά της «πρέπει» στα δυο φύλα, με αποτέλεσμα κάθε άνθρωπος στη ζωή του να εκτιμάται και να αξιολογείται κοινωνικά σε σχέση με αυτές τις αναμενόμενες συμπεριφορές, αλλά ποτέ ως άτομο εν συνόλω (Πολίτης, 2006).

Στο ελληνικό πλαίσιο, οι γυναίκες παραδοσιακά ταυτίζονται με ρόλους που σχετίζονται με τη φροντίδα, την οικογένεια και τη συναισθηματική υποστήριξη, ενώ οι άνδρες με τη δημόσια σφαίρα και την οικονομική δραστηριότητα (Αβδελά, 2002: 3-4). Οι προσδοκίες αυτές δεν αποτελούν φυσικά δεδομένα, αλλά κοινωνικές κατασκευές που αναπαράγονται μέσα από θεσμούς, όπως η οικογένεια, η εκπαίδευση και τα μέσα ενημέρωσης. Επιπλέον, οι κοινωνικές επιστήμες στην Ελλάδα έχουν αναδείξει ότι οι γυναίκες συχνά καλούνται να ισορροπήσουν ανάμεσα σε πολλαπλούς και πολλές φορές αντικρουόμενους ρόλους, όπως αυτόν της εργαζόμενης και της μητέρας, γεγονός που ενισχύει την κοινωνική πίεση για συμμόρφωση με πρότυπα θηλυκότητας (Καντσά, Γαλάνη-Μουτάφη, & Παπαταξιάρχης, 2010: 45-47). Η «καλή γυναίκα» εξακολουθεί να συνδέεται με χαρακτηριστικά, όπως η φροντίδα, η υπομονή και η συναισθηματική διαθεσιμότητα, ενώ οι αποκλίνουσες συμπεριφορές από αυτό που θεωρείται κανονικότητα ενδέχεται να αντιμετωπίζονται αρνητικά (Μαλέζου & Κουλαουζίδης, 2020: 94).

Παράλληλα, σύμφωνα με έρευνες για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, οι γυναίκες συνεχίζουν να επιβαρύνονται δυσανάλογα με την οικιακή εργασία και τη φροντίδα των παιδιών, ακόμη και όταν συμμετέχουν ισότιμα στην αγορά εργασίας, γεγονός που αποτυπώνει τη διατήρηση παραδοσιακών έμφυλων προσδοκιών (Μαλτέζου & Κουλαουζίδης, 2020: 94). Οι κοινωνικές αυτές προσδοκίες επηρεάζουν όχι μόνο την καθημερινή ζωή των γυναικών αλλά και την αυτοαντίληψή τους, καθώς λειτουργούν με κανονιστικά πλαίσια μέσα στα οποία αξιολογούνται οι επιλογές και οι συμπεριφορές τους.

Αξιοσημείωτη είναι η επιρροή των έμφυλων στερεοτύπων ακόμα και σε ζητήματα γλωσσικής συμπεριφοράς των φύλων. Οι άντρες και οι γυναίκες αναμένονται να αναπτύξουν διαφοροποιημένη γλώσσα σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη). Έτσι, τα άτομα αξιολογούνται και με το στερεότυπο της γυναικοπρεπούς ή ανδροπρεπούς γλωσσικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, ένας πολύ ευγενικός άνδρας μπορεί να θεωρηθεί κοινωνικά «ελλειμματικός», ενώ μια θυμωμένη γυναίκα που βωμολοχεί ενδέχεται να αντιμετωπιστεί ως λιγότερο θηλυκή (Μακρή-Τσιλιπάκου, 2010: 130). Μάλιστα, η Holmes (2016: 209) αναφέρει πως επειδή οι γυναίκες έχουν επιφορτιστεί με τον υπεύθυνο και απαιτητικό ρόλο της ανατροφής των παιδιών και της εκμάθησης καλών τρόπων στα υπόλοιπα μέλη, η κοινωνία έχει πολύ πιο αυστηρά κριτήρια σε θέματα γλωσσικής συμπεριφοράς τους. Άρα, αναμένεται από αυτές να κάνουν ορθότερη χρήση της πρότυπης γλώσσας, καθώς λειτουργούν ως πρότυπα γλωσσικής συμπεριφοράς των παιδιών τους.

Συνεπώς, οι κοινωνικά αναμενόμενες συμπεριφορές των γυναικών δεν είναι ουδέτερες ή φυσικές, αλλά αποτελούν προϊόν κοινωνικών διαδικασιών που συντηρούν και αναπαράγουν τις έμφυλες ανισότητες, περιορίζοντας τις δυνατότητες και τις επιλογές των ατόμων.

2.4.1. Μισογυνισμός

Ο μισογυνισμός αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο που περιγράφει την απαξίωση, την υποτίμηση και τη συστηματική διάκριση εις βάρος των γυναικών. Δεν πρόκειται απλώς για ατομική στάση, αλλά για δομικό στοιχείο των έμφυλων σχέσεων εξουσίας, το οποίο αναπαράγεται μέσω θεσμών, λόγου και κοινωνικών πρακτικών. Στη σύγχρονη φεμινιστική

θεωρία, ο μισογυνισμός δεν ορίζεται απλώς ως μίσος προς τις γυναίκες, αλλά ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου (Manne, 2017: 78-81).

Στην ελληνική πραγματικότητα, ο μισογυνισμός εκδηλώνεται συχνά μέσα από τον καθημερινό λόγο, τα μέσα ενημέρωσης και τις ψηφιακές πλατφόρμες, όπου αναπαράγονται έμφυλα στερεότυπα και ιεραρχίες. Έρευνες στην Ελλάδα έχουν δείξει την ύπαρξη μισογυνιστικών σχολίων που συνδέονται με την ανδροκρατούμενη κουλτούρα και την αναπαραγωγή έμφυλης εχθρότητας, όπως και ότι ο τρόπος παρουσίασης των φύλων στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης συχνά ενισχύει παραδοσιακά στερεότυπα και αναπαράγει ιεραρχικές αντιλήψεις για τους ρόλους ανδρών και γυναικών (Peppra, 2026, Siapera & Papadopoulou, 2023). Έτσι, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι οι γυναίκες στην ελληνική κοινωνία αντιμετωπίζονται πολύ συχνά με υποτίμηση (Flouli & Athanasiades, 2023). Μάλιστα, είναι κρίσιμης σημασίας το γεγονός ότι ο μισογυνισμός δεν ασκείται μόνο από την αντρική πλευρά, αλλά μπορεί να εσωτερικευθεί και από τις ίδιες τις γυναίκες ως αποτέλεσμα κοινωνικών πιέσεων και πολιτισμικών προτύπων (Grigoropoulos, 2025). Αυτές οι γλωσσικές πρακτικές συμβάλλουν στη διατήρηση μιας κουλτούρας έμφυλης ανισότητας.

2.5. Το ζήτημα των αμβλώσεων στην Ελλάδα

2.5.1. Νομοθετικό πλαίσιο

Το νομοθετικό πλαίσιο για τις αμβλώσεις στην Ελλάδα καθορίζεται από τον Νόμο 1609/1986, ο οποίος αποποινικοποίησε την τεχνητή διακοπή της κύησης υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και χρονικά όρια, κατοχυρώνοντας ταυτόχρονα την ιατρική ασφάλεια της διαδικασίας (Ν. 1609/1986, ΦΕΚ Α' 86/03-07-1986). Ο νόμος αυτός εντάχθηκε στον Ποινικό Κώδικα μέσω του άρθρου 304, το οποίο καθορίζει τις περιπτώσεις όπου η άμβλωση θεωρείται νόμιμη και δεν επιφέρει ποινικές κυρώσεις (Ν. 1609/1986· ΠΚ, άρθρο 304).

Συγκεκριμένα, η άμβλωση επιτρέπεται χωρίς ειδική αιτιολόγηση έως τη 12η εβδομάδα κύησης, ενώ σε περιπτώσεις εγκυμοσύνης που προέρχονται από βιασμό ή αιμομιξία το όριο επεκτείνεται έως τη 19η εβδομάδα. Σε περίπτωση διαγνωσμένων σοβαρών ανωμαλιών του εμβρύου, η διακοπή της κύησης επιτρέπεται έως την 24η εβδομάδα, ενώ δεν υφίσταται χρονικός περιορισμός, όταν η συνέχιση της εγκυμοσύνης θέτει σε κίνδυνο τη ζωή ή τη σοβαρή υγεία της εγκύου.

Παράλληλα, η άμβλωση στην Ελλάδα ρυθμίζεται και από τον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας (Ν. 3418/2005), ο οποίος καθορίζει ότι κάθε ιατρική πράξη πρέπει να διενεργείται με σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στην αυτονομία του ασθενούς και με έγκυρη ενημερωμένη συναίνεση. Ιδιαίτερη σημασία έχει η αρχή της ενημερωμένης συναίνεσης, σύμφωνα με την οποία καμία ιατρική πράξη — συμπεριλαμβανομένης της άμβλωσης — δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την ελεύθερη και συνειδητή συγκατάθεση της εγκύου. Ο ιατρός υποχρεούται να παρέχει πλήρη ενημέρωση σχετικά με τη διαδικασία, τους κινδύνους και τις εναλλακτικές επιλογές, διασφαλίζοντας την αυτοδιάθεση της ασθενούς. Η άμβλωση θεωρείται ιατρική πράξη και ως εκ τούτου πρέπει να πραγματοποιείται από κατάλληλα εκπαιδευμένο ιατρό σε οργανωμένη υγειονομική μονάδα, τηρώντας τους κανόνες επιστημονικής δεοντολογίας και ασφάλειας (Ν. 3418/2005).

Ωστόσο, σύμφωνα με τον ίδιο Κώδικα, ο γιατρός έχει δικαίωμα να αρνηθεί την εκτέλεση της άμβλωσης, αν αυτή αντιβαίνει στις ηθικές, θρησκευτικές ή επιστημονικές του πεποιθήσεις (όρος γνωστός ως «αντίρρηση συνείδησης»), αλλά υποχρεούται να παραπέμψει την ασθενή σε άλλο συνάδελφο ή σε κατάλληλη νοσηλευτική μονάδα, ώστε να μην μείνει η γυναίκα χωρίς την απαιτούμενη ιατρική φροντίδα. Η άρνηση για λόγους συνείδησης παύει να ισχύει, εάν η άμβλωση κρίνεται ιατρικά απαραίτητη για τη διάσωση της ζωής της εγκύου ή την αποτροπή μόνιμης και σοβαρής βλάβης της υγείας της.

Συμπερασματικά, το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο συνδυάζει ποινικές διατάξεις και ιατρική δεοντολογία, επιτρέποντας την άμβλωση υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ενώ ταυτόχρονα προστατεύει τόσο την υγεία της γυναίκας όσο και την ιατρική ευθύνη των επαγγελματιών υγείας.

2.5.2. Στάσεις και αντιλήψεις

Οι στάσεις απέναντι στις αμβλώσεις στην Ελλάδα αποτελούν ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο διαμορφώνεται από ένα πλέγμα πολιτισμικών, θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και κοινωνικών παραγόντων. Παρότι η άμβλωση είναι νομικά επιτρεπτή και ενταγμένη στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο από τον Ν. 1609/1986,

οι κοινωνικές αντιλήψεις γύρω από αυτήν παραμένουν συχνά αντιφατικές, καθώς συνυπάρχουν στοιχεία αποδοχής και ηθικής επιφύλαξης (Ioannidi-Karolou, 2004).

Σύμφωνα με την έρευνα της Ioannidi-Karolou (2004), η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλά ποσοστά αμβλώσεων σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός που αποδίδεται κυρίως στη χαμηλή και ασυνεπή χρήση αντισύλληψης. Ωστόσο, η αυξημένη χρήση της άμβλωσης δεν συνεπάγεται αντίστοιχα φιλελεύθερες κοινωνικές στάσεις. Αντίθετα, πολλές αποφάσεις σχετίζονται με κοινωνική πίεση, ελλιπή σεξουαλική εκπαίδευση και περιορισμένη πρόσβαση σε πληροφορίες αναπαραγωγικής υγείας. Η ερευνήτρια βασιζόμενη σε δεδομένα των τελευταίων 30 ετών, περιγράφει το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι Ελληνίδες λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με την αναπαραγωγή. Φαίνεται, λοιπόν, ότι παρά τη διαχρονική σημασία που δίνεται στο γάμο και τη μητρότητα, το ποσοστό γεννήσεων στην Ελλάδα είναι πολύ χαμηλό. Η σεξουαλική εκπαίδευση δεν περιλαμβάνεται ακόμα στο σχολικό πρόγραμμα και η έλλειψη ακριβούς πληροφόρησης για την αντισύλληψη και την πρόληψη ανεπιθύμητων εγκυμοσύνων, ειδικά κατά την εφηβεία, συνεχίζει να έχει σοβαρές επιπτώσεις στις επιλογές ζωής των γυναικών¹³. Συνεπώς, λόγω της σχεδόν πλήρους έλλειψης πολιτικών πρόληψης στην Ελλάδα, οι γυναίκες συνεχίζουν να καταφεύγουν στις αμβλώσεις για τον έλεγχο των γεννήσεων.

Επίσης, η θρησκευτικότητα αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τις αντιλήψεις για την άμβλωση στην ελληνική κοινωνία. Σε συγκριτική μελέτη μεταξύ Ελλήνων και Αμερικανών, οι Bahr και Marcos (2003) διαπίστωσαν ότι οι Έλληνες τείνουν να εκφράζουν πιο επιφυλακτικές στάσεις απέναντι στην άμβλωση, με την ηθική και θρησκευτική διάσταση να παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της γνώμης. Παράλληλα, η αντίληψη για την αξία της ζωής από τη σύλληψη επηρεάζει σημαντικά την αποδοχή ή απόρριψη της διακοπής κύησης.

¹³ Παρόλο που από το 1980 ο δημόσιος τομέας είναι υποχρεωμένος να παρέχει υπηρεσίες οικογενειακού προγραμματισμού, το 1990 μόνο το 2% των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας, κυρίως σε αστικά κέντρα, είχε πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες. Έτσι, το 2001, μία στις τέσσερις γυναίκες αναπαραγωγικής ηλικίας είχε βιώσει τουλάχιστον μία ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη που κατέληξε σε άμβλωση. Το ποσοστό ήταν μία στις δέκα για την ηλικιακή ομάδα 16-24 ετών και μία στις τρεις για την ηλικιακή ομάδα 35-45 ετών.

Ακόμη και πιο πρόσφατες έρευνες επιβεβαιώνουν ότι οι στάσεις απέναντι στην άμβλωση στην Ελλάδα επηρεάζονται από κοινωνικοψυχολογικούς μηχανισμούς. Η μελέτη του Grigoropoulos (2025) δείχνει ότι η θρησκευτικότητα παραμένει ισχυρός παράγοντας αρνητικής στάσης, ενώ παράλληλα η εσωτερίκευση κοινωνικών αντιλήψεων και η αντίληψη περί «δίκαιου κόσμου» επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αξιολογούν την ηθική της άμβλωσης. Επιπλέον, η κοινωνική διάσταση της άμβλωσης στην Ελλάδα συνδέεται στενά με την οικογένεια και τον κοινωνικό περίγυρο. Η λήψη αποφάσεων συχνά δεν αποτελεί αποκλειστικά ατομική επιλογή, αλλά επηρεάζεται από οικογενειακές πιέσεις και κοινωνικές προσδοκίες, ιδιαίτερα σε νεότερες ηλικίες. Η μελέτη των Mavroforou et al. (2004) αναδεικνύει ότι οι έφηβες γυναίκες συχνά καταφεύγουν στην άμβλωση υπό συνθήκες περιορισμένης ενημέρωσης και κοινωνικής υποστήριξης.

Συνολικά, η ελληνική βιβλιογραφία καταδεικνύει μια αντίφαση μεταξύ της νομιμοποιημένης πρακτικής της άμβλωσης και των κοινωνικών αντιλήψεων που τη συνοδεύουν. Ενώ το θεσμικό πλαίσιο επιτρέπει την πρόσβαση στην άμβλωση, οι κοινωνικές νόρμες, η θρησκευτικότητα και η έλλειψη επαρκούς σεξουαλικής εκπαίδευσης συνεχίζουν να επηρεάζουν καθοριστικά τις στάσεις των ατόμων. Έτσι, η άμβλωση στην Ελλάδα δεν αποτελεί μόνο νομικό ή ιατρικό ζήτημα, αλλά και βαθιά κοινωνικό και πολιτισμικό φαινόμενο.

3. Μεθοδολογία έρευνας

Αποτελεί κοινή παραδοχή πως οι γλωσσικές επιλογές των ατόμων σε οποιαδήποτε επικοινωνιακή κατάσταση της καθημερινότητάς τους δεν είναι τυχαίες. Η παραδοχή αυτή εξηγεί για παράδειγμα, γιατί ένας εκπαιδευτικός θα κάνει πολύ διαφορετικές διατυπώσεις όταν μιλάει στους μαθητές του δίνοντάς τους οδηγίες για μία άσκηση στο περιβάλλον της τάξης, σε σχέση με όταν απευθύνεται στα δικά του παιδιά στο πλαίσιο του σπιτιού και της οικογένειας. Οι γλωσσικές επιλογές του, όπως και όλων των ανθρώπων, καθορίζονται τόσο από προσωπικά δεδομένα, όπως το φύλο, την κοινωνική ταυτότητα, την ιδεολογία και το σκοπό για τον οποίο συντίθεται ο γραπτός ή ο προφορικός λόγος, όσο και από το κοινωνικό περιβάλλον που περιβάλλει την εκάστοτε χρονική στιγμή. Σε αυτό περιλαμβάνεται ο

αποδέκτης του μηνύματος, το μέσο διάδοσής του και φυσικά τα κοινωνικοπολιτικά και ιστορικά δεδομένα της εποχής (Στάμου, 2014: 150).

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου (Critical Discourse Analysis – στο εξής ΚΑΛ) αποτελεί το βασικό μεθοδολογικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Είναι μια προσέγγιση στο κοινωνικό πλαίσιο της γλώσσας που εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται και αλληλοεπιδρούν γλώσσα, κοινωνία και ιδεολογία (Στάμου, 2014: 149). Πιο συγκεκριμένα, η ΚΑΛ δεν αποτελεί ξεχωριστό επιστημονικό κλάδο, αλλά αξιοποιώντας τα δεδομένα άλλων κλάδων, όπως η κοινωνιογλωσσολογία, η ψυχολογία, η πραγματολογία και η λειτουργική γλωσσολογία, υποστηρίζει πως η παραγωγή και η ανάλυση ενός κειμένου δεν αποσυνδέεται από το κοινωνικό, ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο, αλλά δέχεται επιρροές από αυτό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προωθούνται ή να υπονομεύονται κοινωνικές ιδεολογίες ή πολιτικές δράσεις και να διατηρούνται ή να μετασχηματίζονται κυριαρχικές κοινωνικές σχέσεις και σχέσεις κοινωνικής ανισότητας (Μιχάλης, 2014: 1-2. Στάμου, 2014: 150). Άρα, ο λόγος (discourse) έχει σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση της κοινωνίας, αφού δεν αντικατοπτρίζει απλώς τις υφιστάμενες κοινωνικές δομές, αλλά τις παγιώνει, τις αναπαράγει ή τις κατασκευάζει (Γούτσος, 2013: 240. Στάμου, 2014: 151).

Συνεπώς, σκοπός της ΚΑΛ είναι η ανάδειξη των σχέσεων εξουσίας που κρύβονται στα κείμενα και τις προφορικές εκφράσεις. Με άλλα λόγια, η προσέγγιση αυτή αποσκοπεί στον εντοπισμό των στρατηγικών που αξιοποιούνται προκειμένου να παρουσιαστούν και να νομιμοποιηθούν συγκεκριμένες ιδεολογίες από κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες, ώστε να ελέγχουν και να επηρεάζουν τη σκέψη και τις πράξεις των κυριαρχούμενων κοινωνικών ομάδων (Μιχάλης, 2014: 2-3).

Προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι μηχανισμοί με τους οποίους τα κείμενα μπορούν να επιτελούν όλες αυτές τις σύνθετες λειτουργίες, η ΚΑΛ χρησιμοποιεί εργαλεία και διαδικασίες για να περιγράψει και να αναλύσει τα κείμενα σε δυο επίπεδα, τα οποία συνδέονται: τη μικρο-ανάλυση των γλωσσικών επιλογών του κειμένου και τη μακρο-ανάλυση των κοινωνικών δομών και των σχέσεων εξουσίας με τις οποίες διαπλέκονται τα κείμενα (Στάμου, 2014: 149). Για τους παραπάνω λόγους, η ΚΑΛ στρέφεται κυρίως στη μελέτη δημόσιων και θεσμοθετημένων κειμένων, αφού σε αυτά τίθενται ως επί το πλείστον ζητήματα κοινωνικής ανισότητας και σχέσεων εξουσίας, όπως είναι τα κείμενα που

προβάλλονται στα ΜΜΕ, στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (στο εξής ΜΚΔ), στην εκπαίδευση, στο κοινοβούλιο ή στα κρατικά δημόσια έγγραφα (Στάμου, 2014: 152).

Η ΚΑΛ δεν είναι ομοιογενής προσέγγιση. Έχει διαφορετικές οπτικές και θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες διαθέτουν δική τους μεθοδολογία και επιχειρούν να απαντήσουν σε ξεχωριστά ερευνητικά ερωτήματα που θέτουν (Fairclough, 2012: 452). Βασικοί της εκπρόσωποι αποτελούν ο van Dijk, η Wodak, και ο Fairclough (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 166-167). Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνιογνωστική (socio-cognitive) προσέγγιση του van Dijk (1993) εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές δομές εξουσίας αναπαράγονται μέσω της γλώσσας. Επομένως, λόγος και κοινωνία βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση και αναδεικνύονται μέσω των νοητικών αναπαραστάσεων των ομιλητών για την κοινωνία. Η Wodak (1995) αναπτύσσει τη λογοϊστορική (discourse-historical) προσέγγιση με την οποία δίνει βαρύτητα στη διερεύνηση του κοινωνικοπολιτισμικού και ιστορικού πλαισίου του λόγου (discourse), θέτοντας στο επίκεντρο την ανάλυση της ταυτότητας και του αποκλεισμού. Τέλος, ο Fairclough προτείνοντας την κοινωνικοπολιτισμική (socio-cultural) προσέγγιση έδωσε μεγάλη έμφαση στη γλώσσα ως κοινωνική πρακτική (Jorgensen & Phillips, 2002: 64). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, κάθε κείμενο αποτελεί ένα επικοινωνιακό γεγονός και επηρεάζεται τόσο από τις εκάστοτε συνθήκες παραγωγής του, όσο και από το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Προτείνει, λοιπόν, ένα τρισδιάστατο μοντέλο ανάλυσης του λόγου και υποστηρίζει ότι κάθε κείμενο πρέπει να αναλύεται σε τρία διαφορετικά και διακριτά επίπεδα: την περιγραφή του λόγου, την ερμηνεία της σχέσης λόγου και κοινωνικής πρακτικής και την ανάλυση των κοινωνικών συνεπειών.

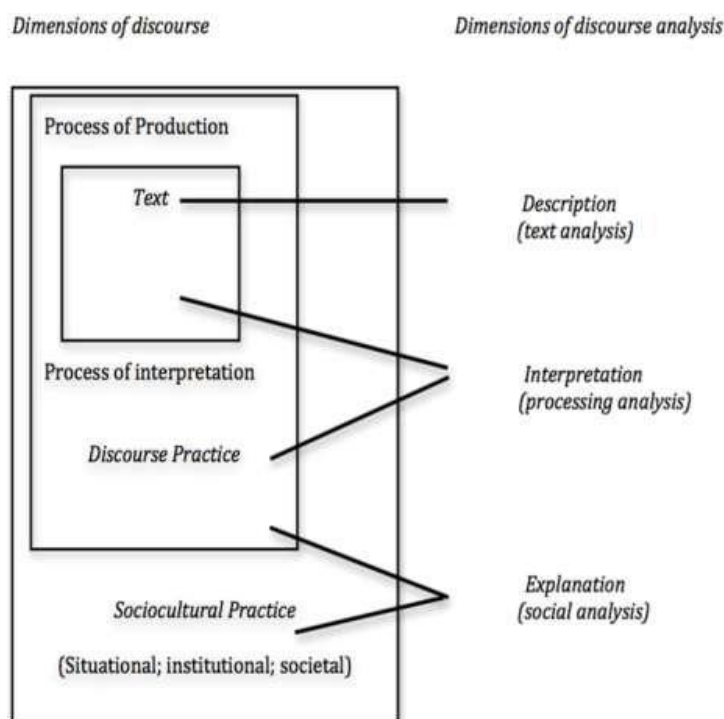
3.1. Το τρισδιάστατο μοντέλο του Fairclough

Το θεωρητικό μοντέλο που επιλέχθηκε για την ανάλυση των κειμένων της παρούσας εργασίας είναι αυτό του Fairclough. Κεντρικό στοιχείο της προσέγγισης που έχει αναπτύξει είναι ότι ο λόγος αποτελεί στοιχείο της κοινωνικής πρακτικής και ταυτόχρονα αναπαράγει και κατασκευάζει κοινωνικές ταυτότητες, διαπραγματεύσιμες και μη σχέσεις εξουσίας, καθώς και τις γνώσεις και τις αντιλήψεις που επικρατούν (Σωτηρίου, Ντίνας, Στάμου & Γρίβα, 2013: 4). Για αυτό το λόγο, η ΚΑΛ συνδυάζεται συχνά με την κοινωνιολογική προσέγγιση ανάλυσης πλαισίων (framing analysis), η οποία εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο

παρουσιάζονται συγκεκριμένα θέματα με σκοπό να επηρεάσουν την κοινή γνώμη και να προσανατολίσουν τον αναγνώστη σε συγκεκριμένες, ιδεολογικές κυρίως, κατευθύνσεις (van Dijk, 1998).

Όπως εξηγούν οι Jorgensen & Phillips (2002: 66), η απλή κειμενική επεξεργασία ως μέρος της διαδικασίας ανάλυσης λόγου θεωρείται κατά τον Fairclough ανεπαρκής, καθώς είναι απαραίτητη η κατανόηση των διαδικασιών διαπλοκής των κειμένων με την κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα της περιόδου δημιουργίας τους. Μόνο μέσα από αυτή την διαδικασία μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τα μηνύματα που επικοινωνούνται και τις σχέσεις εξουσίας που αναδεικνύονται. Έτσι, ο Fairclough έχοντας ως αντικείμενο επεξεργασίας τον καθημερινό λόγο, προσπαθεί να συνενώσει τρία επίπεδα ανάλυσης συνδέοντας τη χρήση της γλώσσας με τις σχέσεις εξουσίας που φανερώνονται μέσα από τις πρακτικές λόγου (Jorgensen & Phillips, 2002: 65-66. Στάμου, 2014: 164).

Αναλυτικότερα, η κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση του Fairclough παρουσιάζει τρία επίπεδα ανάλυσης του λόγου: το μικρο-επίπεδο της γλωσσικής ανάλυσης, το μακρο-επίπεδο της ανάδειξης σχέσεων εξουσίας που λανθάνουν στην κοινωνία και το μεσο-επίπεδο, ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στα δυο άλλα επίπεδα ανάλυσης, που αναλύει τις πρακτικές λόγου των κειμενικών δημιουργιών. Συνεπώς, η ανάλυση θα πρέπει να είναι περιγραφική στο πρώτο επίπεδο (ο λόγος αναλύεται ως *κείμενο*), ερμηνευτική στο δεύτερο επίπεδο (ο λόγος μελετάται ως *πρακτική λόγου*) και επεξηγηματική στο τρίτο (ο λόγος ως *κοινωνική πρακτική*). Η περιγραφική ανάλυση ασχολείται με τη μελέτη των γλωσσικών στοιχείων στο υπό εξέταση κείμενο και αναλύονται οι επιλογές του συγγραφέα ή του ομιλητή. Η ερμηνευτική ανάλυση αναφέρεται στη σύνδεση του κειμένου με το περιεχόμενό του, δηλαδή τη λειτουργία του ως *λόγου*. Τελικά, στην επεξηγηματική ανάλυση αναφέρεται η ιδεολογική επιρροή του κειμένου στην κοινωνία μέσω των νοητικών αναπαραστάσεων που κατασκευάζει και προωθεί (Στάμου, 2014: 164-165, 170). Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι αυτά τα τρία επίπεδα ανάλυσης μπορεί να είναι διακριτά, αλλά δεν είναι αυτόνομα. Πρόκειται για στενά αλληλένδετα επίπεδα, που αν αναλυθούν και διερευνηθούν συνδυαστικά, μπορούν να δώσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα στον αποδέκτη του μηνύματος. Οπότε, κρίνεται απαραίτητο να παρουσιαστούν και να επεξηγηθούν πιο αναλυτικά αποσκοπώντας στη βαθύτερη κατανόηση του τρισδιάστατου μοντέλου και την κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση του Fairclough.

Εικόνα 1: Το τρισδιάστατο μοντέλο ανάλυσης λόγου του Fairclough
(Omrow, 2018: 16).

3.1.1. Μικρο – επίπεδο και περιγραφική ανάλυση

Στο μικρο-επίπεδο, το οποίο αφορά την περιγραφή του γλωσσικού κειμένου, ο λόγος εξετάζεται και αναλύεται ως *κείμενο* (text). Δίνεται έμφαση στα γλωσσικά χαρακτηριστικά που το συνθέτουν, καθώς και στους δείκτες συνοχής και οργάνωσης του λόγου (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 168). Το υπό διερεύνηση ζήτημα είναι η σχέση που οικοδομείται ανάμεσα στα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου αναλύοντας τη λειτουργία τους, όπως είναι τα στοιχεία γραμματικής, συντακτικού και λεξιλογίου που έχει επιλέξει κάθε φορά ο συντάκτης/-τρια του κειμένου.

Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης αξιοποιείται και η συστημική-λειτουργική γραμματική του Halliday (στο εξής ΣΛΓ) (Στάμον, 2014: 168). Με τη ΣΛΓ, ο ερευνητής/-τρια εξετάζει το κείμενο ως σύστημα σημασιών που πραγματώνονται μέσα από τις γλωσσικές επιλογές του συντάκτη. Ο τρόπος με τον οποίο το κείμενο είναι δομημένο και

τα λεξικογραμματικά του στοιχεία μπορούν να αποδώσουν διαφορετικά νοήματα κάθε φορά και να υποστηρίξουν ή να αμφισβητήσουν κοινωνικές ιδεολογίες. Η αντιμετώπιση της γλώσσας ως σύστημα σημασιών υπογραμμίζει την πραγμάτωση της σχέσης σημασιολογίας και γραμματικής. Αυτές οι σημασίες εντάσσονται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο και η μελέτη της γλώσσας ως σημειογενούς συστήματος συνεπάγεται τη διερεύνηση της χρήσης και της λειτουργίας της σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Πρόκειται για ένα γραμματικό σύστημα προσανατολισμένο στη σημασιολογία και στη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων. Η γλώσσα αποτελεί ένα σύστημα σχέσεων και οι δομές αποτελούν τις πραγματώσεις αυτών των σχέσεων (Λύκου, 2000). Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης η έννοια της *επιλογής* κατέχει εξέχουσα θέση, καθώς η επιλογή διαφορετικών γλωσσικών στοιχείων διαμορφώνει διαφορετική κοινωνική πραγματικότητα (Στάμου, 2011: 181). Σύμφωνα με τον Halliday, κατά τη χρήση της γλώσσας επιτελούνται τρεις διαφορετικές λειτουργίες: η αναπαραστατική, η διαπροσωπική και η κειμενική. Η αναπαραστατική αφορά την κατασκευή μιας εκδοχής της κοινωνικής πραγματικότητας, καθώς μιλάμε για τον κόσμο που μας περιβάλλει και το νοητό κόσμο που ενυπάρχει στην ατομική φαντασία του καθενός. Η διαπροσωπική λειτουργία σχετίζεται με τους ρόλους που υιοθετεί ο καθένας για τον εαυτό του και τις διαπροσωπικές σχέσεις που διαμορφώνει, καθώς πραγματώνεται η διεπίδραση μεταξύ των συνομιλητών. Πολλές φορές αποτελεί ένα είδος δράσης, όπου ο ομιλητής δρα πάνω στον ακροατή ή τον αναγνώστη μέσω της γλώσσας. Τέλος, η γλωσσική επικοινωνία γίνεται κάθε φορά μέσω διαφορετικού διαύλου, οπότε επηρεάζεται και η οργάνωση των πληροφοριών του γραπτού ή προφορικού κειμένου, πράγμα που αφορά την κειμενική λειτουργία (Στάμου, 2014: 171-174. Παπαδημητρίου, 2010: 11).

Συνεπώς, εκτός από τις λεξιλογικές και γραμματικές επιλογές του συντάκτη ή τον τρόπο οργάνωσης και δόμησης του κειμένου που εφαρμόζει, είναι πολύ σημαντικό κατά το πρώτο στάδιο της περιγραφικής ανάλυσης του Fairclough να μην παραληφθεί η αναφορά στο σύστημα της μεταβιβαστικότητας, στο σύστημα διάθεσης, που περιλαμβάνει τις τροπικότητες, τις γλωσσικές πράξεις και την προσωπική δείξη, αλλά και στο σύστημα θέματος-ρήματος (Στάμου, 2014: 171-174).

Όμως, τα σύγχρονα πολυτροπικά κείμενα περιλαμβάνουν τόσο γλωσσικά, όσο και μη γλωσσικά στοιχεία και προβάλλονται όχι μόνο στα ΜΜΕ, αλλά και στα ΜΚΔ (όπως

είναι το Facebook, το Instagram και το TikTok). Μέσα από μια εικόνα μπορούν να αναλυθούν αρκετά σημειωτικά χαρακτηριστικά. Συνακολούθως, αν υπάρχουν, μπορούν να αναλυθούν στο πρώτο επίπεδο ανάλυσης του Fairclough. Προς αυτόν το σκοπό μπορεί να αξιοποιηθεί η Γραμματική Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & van Leeuwen. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο ανάλυσης τα λεκτικά και τα μη λεκτικά στοιχεία πολύ συχνά διαπλέκονται και διαμορφώνουν νοήματα σε συγκεκριμένα κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα (Παπαδημητρίου, 2010: 7). Η «ανάγνωση» ενός οπτικού μέσου εμπεριέχει την διεπίδραση στοιχείων που αντιστοιχούν στις τρεις μεταλειτουργίες του Halliday, όπως αναλύθηκαν παραπάνω.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά οι τρεις μεταλειτουργίες της οπτικής επικοινωνίας, οι υπο-λειτουργίες τους και τα συστήματα πραγμάτωσής τους (Παπαδημητρίου, 2010: 13-16).

Πίνακας 1. Μεταλειτουργίες Οπτικής Επικοινωνίας		
Μεταλειτουργίες	Υπο-λειτουργίες	Συστήματα Πραγμάτωσης
Αναπαραστατική	Ταυτοποίηση/προσδιορισμός	Ποιοι είναι οι αναπαριστώμενοι και ποια η ιδιότητά τους
	Δράσεις - αντιδράσεις	Παρουσία ανυσματικής σχέσης (Presence/absence of vectors)
	Περιστάσεις	Συσχέτιση συμμετεχόντων απουσία ανυσματικής σχέσης
	Ιδιότητες	Συσχέτιση συμμετεχόντων ως προς την τάξη, τη δομή ή το νόημα
	Απευθυντικότητα	Παρουσία/απουσία βλέμματος, μορφασμού χειρονομίας
Διαπροσωπική	Κοινωνική απόσταση	Μέγεθος πλαισίου
	Εμπλοκή - αποστασιοποίηση	Οριζόντια γωνία
	Εξουσία	Κάθετη γωνία
	Πληροφοριακή αξία	Ζώνες τοποθέτησης στοιχείων σύνθεσης
Κειμενική	Προβολή	Παρουσία τεχνικών προσέλκυσης της προσοχής του θεατή
	Πλαισίωση	Παρουσία/απουσία μέσων δημιουργίας πλαισίου

	Αναγνωστικό μονοπάτι	Γραμμική/μη γραμμική πορεία ανάγνωσης
--	----------------------	---------------------------------------

Πίνακας 1: Μεταλειτουργίες οπτικής επικοινωνίας και συστήματα πραγμάτωσης (Kress & Van Leeuwen, 2010: 16, όπ. αναφ. στο Παπαδημητρίου, 2010: 16).

Ο ερευνητής/-τρια πρέπει να λάβει υπόψιν του όλες τις οπτικές και ακουστικές προσλαμβάνουσες, συνδυαστικά με τις συνθήκες και την περίσταση επικοινωνίας. Η ταυτότητα, οι ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων διαδραματίζουν επίσης πολύ σημαντικό ρόλο στην απόδοση νοημάτων, συμπεριλαμβανομένων της έκφρασης του προσώπου, των χειρονομιών, των κινήσεων του σώματος, ακόμα και της ενδυμασίας τους. Όλα αυτά είναι στοιχεία που θα αξιοποιηθούν από τους ομιλητές, αλλά και θα αξιολογηθούν από τους ερευνητές ως προς την απόδοση του νοήματος και την επιτυχία μετάδοσής του στο κοινό (Παπαδημητρίου, 2010: 14).

Όσον αφορά την παρούσα εργασία, θα γίνει αναφορά σε συστήματα πραγμάτωσης νοημάτων, όπως αυτά παρουσιάζονται στην Γραμματική Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & van Leeuwen προκειμένου να ερμηνευτούν επαρκώς τα λεγόμενα των ομιλητών και να αξιολογηθεί η εκπλήρωση του επικοινωνιακού στόχου του καθενός.

3.1.2. Μεσο – επίπεδο και ερμηνευτική ανάλυση

Το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης του Fairclough σχετίζεται με την ερμηνευτική ανάλυση του κειμένου. Ο λόγος αναλύεται και ερμηνεύεται ως *πρακτική λόγου* (discursive practice) και παρουσιάζεται η ενεργός χρήση του γλωσσικού κειμένου (Στάμου, 2014: 165). Κύριο ζήτημα είναι η σύνδεση του κειμένου με το περικείμενο στο οποίο παράγεται. Εξετάζονται, δηλαδή, όλες οι διαδικασίες που συνέβαλαν στη δημιουργία, την πρόσληψη και την αναπαραγωγή των κειμένων (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 168).

Η έννοια του *περικειμένου* (context) είναι σύνθετη και πολυεπίπεδη, αλλά ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο καταστασιακό, στο γνωσιακό στο γλωσσικό και στο κοινωνικοπολιτισμικό. Ως καταστασιακό περικείμενο εκλαμβάνονται οι χαρακτηριστικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά την παραγωγή και πρόσληψη του κειμένου. Πρέπει να γίνει σφαιρική μελέτη της επικοινωνιακής συγκυρίας κάνοντας αναφορά στους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες, στην τοποθεσία και τη χρονική στιγμή, καθώς και στο σκοπό εκπόνησης του γλωσσικού κειμένου. Το γνωσιακό περικείμενο αφορά τη

συλλογιστική σκέψη και τις κατεκτημένες γνώσεις που σχετίζονται με την παραγωγή και πρόσληψη του γλωσσικού κειμένου. Από την άλλη, η μελέτη του γλωσσικού περικειμένου είναι πιο άμεσα συνδεδεμένη με το κείμενο. Περιλαμβάνει το «πριν» και το «μετά» της γλωσσικής παραγωγής, δηλαδή τι προηγήθηκε και τι ακολούθησε γλωσσικά. Το κοινωνικοπολιτισμικό περικείμενο, στο οποίο ο Fairclough δίνει τη μεγαλύτερη βαρύτητα, αφορά τις γλωσσικές συμβάσεις της ευρύτερης κοινότητας, όπου λαμβάνει χώρα η επικοινωνία, και τις διακειμενικές σχέσεις που συνδέουν τα υπό μελέτη κείμενα με τα υπόλοιπα κείμενα της γλωσσικής κοινότητας. Εξετάζονται, λοιπόν, τα γλωσσικά δεδομένα που συντελούν ως προϋπάρχοντα στην παραγωγή και πρόσληψη ενός νέου κειμένου (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 168. Στάμου, 2014: 165-166).

Ο Fairclough αναλύει σε βάθος το κοινωνικοπολιτισμικό περικείμενο, το οποίο και κατέχει κυρίαρχη θέση στο μοντέλο ανάλυσής του, κάτι που καθιστά την ανάλυση στο μεσο-επίπεδο κυρίως διακειμενική. Η στάση αυτή οφείλεται στις επιρροές που δέχτηκε από τον Bakhtin, αν και ο Fairclough έχει αναπτύξει και εξελίξει τη θεωρία του. Ο Bakhtin τονίζει ιδιαίτερα τη διαλογική ικανότητα που έχουν τα κείμενα, δηλαδή την ιδιότητά τους να συνομιλούν με άλλα που έχουν προηγηθεί, και εξετάζει τα υπό ανάλυση κείμενα ως «απάντηση» σε αυτά. Στον αντίποδα, Fairclough συζητάει για την διαλογικότητα αυτή των κειμένων, την οποία ονομάζει *καταφανή διακειμενικότητα* (manifest intertextuality), και προσθέτει την ικανότητα των κειμένων για διάλογο και με ευρύτερες γλωσσικές συμβάσεις, την οποία ονομάζει *συστατική διακειμενικότητα* (constitutive intertextuality). Στην πρώτη περίπτωση, η διακειμενικότητα θα εξεταστεί μέσα από εμφανή στοιχεία, όπως αναφορές άλλων κειμένων ή τη χρήση αναπαριστώμενου λόγου,¹⁴ και στη δεύτερη η διακειμενικότητα θα μελετηθεί μέσα από τις γλωσσικές συμβάσεις που αφορούν τους

¹⁴ Ο όρος αναπαριστώμενος λόγος (ή αναπαραστατικός λόγος) αναφέρεται στο λόγο που παρουσιάζει, περιγράφει ή αναπαριστά μια κατάσταση, ένα γεγονός, μια κοινωνική πραγματικότητα ή μια ιδέα μέσα σε ένα κείμενο ή μια επικοινωνιακή πράξη. Είναι η γλωσσική κατασκευή με την οποία αποτυπώνεται η κοινωνική πραγματικότητα ή ένα θέμα, όχι ως αντικειμενική περιγραφή, αλλά μέσα από ένα πρίσμα ιδεολογιών, αξιών και συμφερόντων. Στην Κριτική Ανάλυση Λόγου (CDA) ο αναπαριστώμενος λόγος δεν θεωρείται ουδέτερος ή αμερόληπτος. Αντιθέτως, είναι φορτισμένος από προοπτικές που αντανακλούν κοινωνικές σχέσεις και εξουσίες. Έτσι, ο τρόπος που κάτι «αναπαρίσταται» στο λόγο επηρεάζει το πώς αυτό γίνεται κατανοητό και πώς αξιολογείται (Van Dijk, 1993).

λόγους (discourses), τα ύφη (styles) και τα κειμενικά είδη (genres) (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 168. Στάμου, 2014: 166).¹⁵

Εκτενέστερα, οι λόγοι αφορούν αναπαραστάσεις του κόσμου και της κοινωνικής ζωής μέσα από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία, οι οποίες εκφράζουν νοήματα και αξίες μιας κοινωνικής πρακτικής. Έτσι, για παράδειγμα, μπορούν να γίνουν διακρίσεις ανάμεσα σε διαφορετικούς πολιτικούς λόγους, οι οποίοι πραγματεύονται ένα κοινωνικό ζήτημα, όπως οι αμβλώσεις, και το αποδίδουν με διαφορετικούς τρόπους (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 168). Τα ύφη αναφέρονται στους κοινωνικούς ρόλους και τις σχέσεις ανάμεσα στα εμπλεκόμενα πρόσωπα της επικοινωνιακής περίπτωσης, οι οποίες αποδίδονται με συμβατικοποιημένες γλωσσικές δομές. Τέλος, τα κειμενικά είδη αφορούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως τη λειτουργία και το σκοπό, που συνοδεύουν κάποιες κειμενικές μορφές, όπως ένα άρθρο ή μια συνέντευξη.

3.1.3. Μακρο – επίπεδο και επεξηγηματική ανάλυση

Το τρίτο και τελευταίο επίπεδο του τρισδιάστατου μοντέλου του Fairclough αφορά την επεξηγηματική ανάλυση του κειμένου. Στο μακρο-επίπεδο ο λόγος μελετάται ως *κοινωνική πρακτική* (social practice) και όχι ως ατομική ενέργεια (Σωτηρίου, Ντίνας, Στάμου & Γρίβα, 2013: 4). Ο ερευνητής/-τρια δίνει έμφαση στη σχέση που δημιουργεί το κείμενο με το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται, δηλαδή σκοπός του είναι να εντοπίσει τον ιδεολογικό αντίκτυπο που έχει ένα κείμενο στην κοινωνία μέσα από τις νοητικές αναπαραστάσεις του κόσμου που δημιουργεί. Οι κοινωνικές δομές διέπονται από σχέσεις εξουσίας και διαμορφώνονται από αυτές. Η επεξηγηματική ανάλυση στοχεύει στην σύνδεση των σχέσεων αυτών με τις πρακτικές

¹⁵ Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ο Fairclough δεν πιστεύει απλώς στην επικοινωνιακή ιδιότητα των κειμένων, αλλά και στην ικανότητά τους να επηρεάζουν τα προγενέστερα κείμενα, τα οποία μετασχηματίζονται και μετατοπίζονται ανάλογα με τις γλωσσικές συμβάσεις που επικρατούν στη γλωσσική κοινότητα στην οποία εντάσσεται. Με αυτόν τον τρόπο φανερώνεται και ο ρόλος του λόγου ως φορέα κοινωνικής αλλαγής και όχι απλώς ως μέσο αναπαραγωγής της κοινωνικής πραγματικότητας (Στάμου, 2014: 168).

λόγου που τις δημιουργούν και βρίσκονται στα υπό μελέτη κείμενα (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 168).

Κυριότερα εναύσματα για την προσέγγιση αυτή αποτελούν οι θεωρίες του Althusser και του Gramsci για το δυτικό μαρξισμό, οι οποίοι τονίζουν πως ο λόγος είναι η έμπρακτη μορφή έκφρασης ιδεολογιών που υποστηρίζουν την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων και της ηγεμονίας (hegemony), η οποία αντιπροσωπεύει τη συναινετική μορφή άσκησης εξουσίας μέσω της ιδεολογίας (Στάμου, 2014: 170). Υπό αυτό το πρίσμα, και ο Fairclough μέσω της επεξηγηματικής προσέγγισης, επιχειρεί να προβάλει τις βαθύτερες ιδεολογίες κοινωνικών σχέσεων και σχέσεων εξουσίας στα εξεταζόμενα κείμενα. Ιδεολογίες που λανθάνουν σε γλωσσικές δομές και αναπαράγονται συστηματικά, με αποτέλεσμα να παγιώνονται κοινωνικά και εν τέλει να θεωρούνται φυσικές. Συνεπώς, η αξιοποίηση της επεξηγηματικής ανάλυσης στο μακρο-επίπεδο του Fairclough είναι σημαντικό εργαλείο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι ισχυροί άνθρωποι ασκούν έλεγχο και εξουσία στους ανίσχυρους, καταλαμβάνοντας θέσεις εξουσίας και στρατηγικές θέσεις με απώτερο σκοπό να τους ελέγξουν και να τους καθοδηγήσουν ιδεολογικά, αλλά και να κατευθύνουν τις πράξεις τους (Τσάμη, 2018: 69).

3.2. Παρουσίαση των δεδομένων

Τα κειμενικά δεδομένα της παρούσας εργασίας έχουν αντληθεί από την ηλεκτρονική πλατφόρμα ΜΚΔ, TikTok. Στη συγκεκριμένη πλατφόρμα, η οποία είναι διαθέσιμη και σε μορφή εφαρμογής για έξυπνες συσκευές (smartphones), κάθε χρήστης μετά από τη δημιουργία του προσωπικού του λογαριασμού, έχει τη δυνατότητα να δημοσιεύει σύντομα βίντεο με περιεχόμενο δικής του δημιουργίας, που αποτελούνται από εικόνα και ήχο, ενώ πολύ συχνά συνοδεύονται από υπότιτλους, φίλτρα, εφέ και μοντάζ. Επίσης, η πλατφόρμα προωθεί το περιεχόμενο μέσω αλγορίθμου που βασίζεται στα ενδιαφέροντα του κάθε χρήστη. Έτσι, ο καθένας έχει τη δυνατότητα να παρακολουθεί το περιεχόμενο άλλων χρηστών που άπτεται των ενδιαφερόντων του, καθώς και να αφήνει προσωπικά σχόλια στα βίντεο που επιθυμεί εκφράζοντας την προσωπική του άποψη, επιδοκιμάζοντας ή αποδοκιμάζοντας το περιεχόμενό τους.

Το TikTok χρησιμοποιείται τόσο για ψυχαγωγία όσο και για ενημέρωση. Πολύ συχνά αναρτάται περιεχόμενο πολιτικού σχολιασμού, δημοσιογραφικό περιεχόμενο και

γενικότερα δημόσιες συζητήσεις γύρω από κοινωνικά ζητήματα. Χαρακτηριστικά του είναι ο γρήγορος ρυθμός και η σύντομη διάρκεια, ο άμεσος και προφορικός λόγος, τα βραχύχρονα πλάνα, οι υπότιτλοι στην οθόνη και η έντονη χρήση πολυτροπικών στοιχείων, δηλαδή ο συνδυασμός εικόνας, ήχου, μουσικής, κίνησης και γραπτού λόγου ταυτόχρονα, προκειμένου να αναπαραχθεί και να μεταδοθεί μια πληροφορία. Από τη σκοπιά της κοινωνιογλωσσολογικής ανάλυσης, η πλατφόρμα του TikTok θεωρείται σημαντικό πεδίο μελέτης, επειδή η παραγωγή νοήματος για σοβαρά και αμφιλεγόμενα κοινωνικά ζητήματα δεν γίνεται μόνο μέσω του λεκτικού κειμένου και οπτικών ερεθισμάτων, αλλά και μέσα από το βλέμμα, τη γλώσσα του σώματος και τον τρόπο παρουσίασης του ομιλητή.

Στο πρώτο βίντεο,¹⁶ «Συνέντευξη του κυρίου Τζεφεράκου» (βλ. Παράρτημα), παρουσιάζεται μια σύντομη ενημερωτική συνέντευξη ανάμεσα σε μια γυναίκα, την Ελένη, και ένα γιατρό γυναικολόγο, η οποία αφορά τις αμβλώσεις και την υπογεννητικότητα στην Ελλάδα. Ο γιατρός δίνει στατιστικά στοιχεία για τις εκτρώσεις, εξηγεί πώς πραγματοποιείται ιατρικά η διαδικασία και τονίζει ότι κάθε γυναίκα έχει δικαίωμα να αποφασίζει για το σώμα της.

Στο δεύτερο βίντεο,¹⁷ «Προσωπική εμπειρία του κυρίου Περιστερή» (βλ. Παράρτημα), ο Περιστερής αφηγείται μια προσωπική εμπειρία σε μια βιωματική εξομολόγηση σε μορφή μονολόγου, από την περίοδο της ειδικότητάς του στη γυναικολογία σε δημόσιο νοσοκομείο. Περιγράφει μια άμβλωση προχωρημένης κύησης στην οποία συμμετείχε και εξηγεί ότι το περιστατικό αυτό τον επηρέασε βαθιά, με αποτέλεσμα να αποφασίσει να μην αναλαμβάνει πλέον αμβλώσεις στο ιδιωτικό του ιατρείο, παρότι δηλώνει ότι σέβεται την επιλογή κάθε γυναίκας να κυοφορήσει ή όχι ένα παιδί.

¹⁶Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2026 από <https://www.tiktok.com/@tzeferakos/video/7302491911913311521>

¹⁷Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2026 από <https://www.tiktok.com/@drperisteris/video/7463164851418959126>

Στο τρίτο βίντεο,¹⁸ «Δημοσιογραφική έρευνα του news247.gr» (βλ. Παράρτημα), παρουσιάζεται μια δημοσιογραφική έρευνα του News247.gr σχετικά με την πρόσβαση των γυναικών σε δημόσιες και ασφαλείς αμβλώσεις στην ελληνική περιφέρεια και τα νησιά. Η δημοσιογράφος παρουσιάζει τα αποτελέσματα τηλεφωνικής έρευνας σε δημόσια νοσοκομεία σχετικά με τη δυνατότητα πραγματοποίησης αμβλώσεων και αναφέρει ότι πολλά δημόσια νοσοκομεία αρνήθηκαν να πραγματοποιήσουν αμβλώσεις επικαλούμενοι ηθικούς και θρησκευτικούς λόγους, ενώ παράλληλα σχολιάζει τις δυσκολίες και τα κοινωνικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες.

Στο τέταρτο βίντεο,¹⁹ «Ομιλία του κυρίου Αναδιώτη στο Ευρωκοινοβούλιο» (βλ. Παράρτημα), ο Αναδιώτης, Έλληνας ευρωβουλευτής, μιλάει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας και της Ευρώπης. Συνδέει τη μείωση του πληθυσμού με τις αμβλώσεις, τη μετανάστευση των νέων Ελλήνων στο εξωτερικό για οικονομικούς και εργασιακούς λόγους και τις αλλαγές στις κοινωνικές αξίες, που έχουν αλλοιώσει θεμελιώδεις θεσμούς. Ως λύση στο δημογραφικό πρόβλημα, που αφορά όχι μόνο την Ελλάδα, αλλά και ολόκληρη την Ευρώπη, προτείνει την ανάγκη προστασίας της οικογένειας και της «αγένης ζωής».

Στο πέμπτο βίντεο,²⁰ «Συνέντευξη της κυρίας Καρυστιανού» (βλ. Παράρτημα), παρουσιάζεται η τηλεοπτική συνέντευξη της Μαρίας Καρυστιανού με τους δημοσιογράφους Μίνα Καραμήτρου και Νίκο Στραβελάκη. Η Καρυστιανού εκφράζει προβληματισμό γύρω από το θέμα των αμβλώσεων, λέγοντας ότι αναγνωρίζει τόσο τα δικαιώματα της γυναίκας όσο και του εμβρύου, ενώ υποστηρίζει ότι το θέμα θα μπορούσε να τεθεί σε δημόσια διαβούλευση για να επικρατήσει η γνώμη της πλειοψηφίας. Για τη

¹⁸Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2026 από <https://www.tiktok.com/@news247gr/video/7608589472581684502>

¹⁹Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2026 από <https://www.tiktok.com/@newsit.gr/video/7463845083641711874>

²⁰Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2026 από <https://www.tiktok.com/@parapolitika/video/7597067599892991254>

στάση της αυτή επικαλείται την ιδιότητά της ως ιατρού παιδίατρου, αλλά και ηθικά ζητήματα που την προβληματίζουν.

Στο έκτο βίντεο,²¹ «Απάντηση της κυρίας Γιάμαλη» (βλ. Παράρτημα), η δημοσιογράφος Νατάσα Γιάμαλη σχολιάζει τις δηλώσεις της Καρυστιανού και υπερασπίζεται το δικαίωμα στην άμβλωση. Υποστηρίζει ότι η αμφισβήτηση ενός κατοχυρωμένου δικαιώματος είναι επικίνδυνη και ένα σημάδι οπισθοχώρησης, όχι προόδου. Αναφέρεται σε παραδείγματα άλλων χωρών στις οποίες οι αμβλώσεις είναι μερικώς ή ολικώς απαγορευμένες και τις σοβαρές συνέπειες μιας τέτοιας συνθήκης. Τελικά, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία διατήρησης του νομοθετικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των γυναικών.

4. Ανάλυση των δεδομένων

4.1. Ο λόγος των αμβλώσεων: ηθικο-θρησκευτική και κοινωνική προσέγγιση

Η πρώτη θεματική κατηγορία που προέκυψε από την ανάλυση του ερευνητικού υλικού αφορά την ηθικο-θρησκευτική και κοινωνική προσέγγιση των αμβλώσεων. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα βίντεο του γυναικολόγου Περιστέρη, του δημοσιογραφικού οργανισμού News247 και της Καρυστιανού, καθώς στα τρία αυτά παραδείγματα το ζήτημα της άμβλωσης συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με ηθικά διλήμματα, αξιακά συστήματα και αντιλήψεις περί ανθρώπινης ζωής. Παρόλο που οι τρεις δημιουργοί εκκινούν από διαφορετικές αφετηρίες και υιοθετούν διαφορετικές θέσεις, συγκλίνουν ως προς το γεγονός ότι μετατοπίζουν τη συζήτηση από την καθαρά ιατρική διάσταση της άμβλωσης σε ένα ευρύτερο πεδίο ηθικού και κοινωνικού προβληματισμού.

²¹

Ανακτήθηκε

5

Απριλίου

2026

από

<https://www.tiktok.com/@natasagiamali/video/7597490290148101398>

4.1.1. Περιγραφική ανάλυση (μικρο-επίπεδο)

Στο μικρο-επίπεδο ανάλυσης εξετάζονται τα γλωσσικά και πολυτροπικά χαρακτηριστικά των τριών βίντεο. Η ανάλυση βασίζεται στη Συστημική-Λειτουργική Γραμματική του Halliday και στη Γραμματική Οπτικού Σχεδιασμού των Kress και van Leeuwen με στόχο να αναδειχθούν οι τρόποι μέσω των οποίων κατασκευάζονται συγκεκριμένες αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας.

Στο βίντεο του Περιστέρη κυριαρχεί η προσωπική αφήγηση εμπειρίας. Από τη σκοπιά της μεταβιβαστικότητας, ιδιαίτερη συχνότητα παρουσιάζουν οι νοητικές διεργασίες, όπως στις φράσεις «πάγωσα εκείνη τη στιγμή», «είχα την πλήρη συνειδητοποίηση του βάρους αυτού που πήγαινα να κάνω» και «λέω, αυτό δεν θα ξανασυμβεί». Μέσω των επιλογών αυτών ο ομιλητής δεν περιορίζεται στην περιγραφή ενός ιατρικού περιστατικού, αλλά προβάλλει την προσωπική του ηθική εμπλοκή, όχι μόνο στο συγκεκριμένο περιστατικό άμβλωσης που πραγματοποίησε, αλλά και γενικότερα απέναντι στο φαινόμενο αυτό. Παράλληλα, οι υλικές διεργασίες που περιγράφουν την επέμβαση («μπαίνω να κάνω την έκτρωση», «μπαίνω με το εργαλείο μέσα στη μήτρα», «να τερματίσω μια ζωή») προσδίδουν δραματικότητα και παραστατικότητα στην αφήγηση και δημιουργούν μια έντονα οπτικοποιημένη σκηνή για το θεατή. Σε αυτήν δράστης είναι ο γιατρός που πραγματοποιεί την άμβλωση και στόχος το μωρό. Σε άλλες φράσεις, όπως «νιώθει την απειλή και τραβιέται πίσω, μέσα στη μήτρα» και «τραβιέται στην άκρη της μήτρας να προστατευτεί από το εργαλείο που ερχόταν κάτω πάνω του», δράστης είναι το μωρό που δέχεται την ενέργεια από το γιατρό και το εργαλείο που κρατάει.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η λεξιλογική επιλογή του όρου «μωράκι» αντί για «μωρό» και «εμβρυάκι» αντί για «έμβρυο», δηλαδή η χρήση υποκοριστικών επιθημάτων για να αναφερθεί στο έμβρυο της γυναίκας που επιθυμεί την έκτρωση. Η συγκεκριμένη επιλογή προκαλεί συγκινησιακή φόρτιση. Ως συμπλήρωμα των λέξεων αυτών υπάρχουν τα ρήματα «κλυμπάει» και «νιώθει» που λειτουργούν αξιολογικά, καθώς αποδίδουν στο έμβρυο χαρακτηριστικά πλήρως συγκροτημένου ανθρώπινου υποκειμένου που λειτουργεί αυτοβούλως. Αντίστοιχα, οι εκφράσεις «να προστατευτεί» και «να σωθεί» προσωποποιούν το έμβρυο και το παρουσιάζουν ως δρώντα φορέα με πρόθεση και βούληση, που σε αυτή την περίπτωση αντιμετωπίζει κίνδυνο. Με αυτόν τον τρόπο, η άμβλωση αναπαρίσταται ως διαδικασία που απειλεί μια ήδη υφιστάμενη ζωή.

Αντίθετα, στο βίντεο του News247 η γλωσσική κατασκευή του ζητήματος μετατοπίζεται από το ατομικό βίωμα στο πεδίο της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι υλικές διεργασίες («πήρα τηλέφωνο σε 80 δημόσια νοσοκομεία», «τα περισσότερα νοσοκομεία μου αρνήθηκαν», «δεν πρότειναν τίποτα») προβάλλουν συγκεκριμένες κοινωνικές και θεσμικές πρακτικές που κυριαρχούν στην επαρχία και στα νησιά της Ελλάδας σε σχέση με το ζήτημα των αμβλώσεων. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην πρόσβαση των γυναικών που επιθυμούν άμβλωση σε δημόσιες υπηρεσίες υγείας και στο ηθικό περιεχόμενο της άμβλωσης από την σκοπιά των γιατρών που αρνήθηκαν να την πραγματοποιήσουν. Αναλυτικότερα, μέσα από λεκτικές διεργασίες στο δημοσιογραφικό αυτό κείμενο παρατίθενται σε πλάγιο λόγο θεσμικές και ιδεολογικές θέσεις των γιατρών: «Επικαλούνταν λόγους συνείδησης ή ηθικής», «Άλλος έλεγε, αν δεν έχεις παιδιά, πώς το παίρνεις έτσι εύκολα απόφαση», «Άλλος γιατρός είπε ότι θα τον αφορίσει η Εκκλησία», «Αν δεν κινδυνεύει η υγεία της εγκύου, δεν κάνουν αμβλώσεις, έλεγαν» και «μου είπε μάλιστα να το ξανασκεφτώ, γιατί και για αυτούς δεν είναι ευχάριστο». Με αυτόν τον τρόπο, το βίντεο παρουσιάζει πως η άμβλωση αποκτά ηθικό, αλλά και θρησκευτικό νόημα στη συνείδηση των γιατρών που την πραγματοποιούν. Συσχετιστικά, η άμβλωση «δεν είναι ευχάριστη» διαδικασία. Παράλληλα, η χρήση αριθμητικών δεδομένων και στατιστικών πληροφοριών προσδίδει αντικειμενικότητα και δημοσιογραφική εγκυρότητα στο λόγο.

Στο βίντεο της Καρυστιανού κυριαρχούν οι νοητικές διεργασίες και οι εκφράσεις επιφυλακτικότητας. Φράσεις, όπως «διχάζομαι», «δεν μπορώ να τα ιεραρχήσω», κατασκευάζουν την εικόνα ενός ομιλητή που αντιμετωπίζει ένα σύνθετο ηθικό δίλημμα. Με άλλες νοητικές διεργασίες, όπως «σέβομαι την ελεύθερη βούληση», αναφερόμενη στην επιλογή των γυναικών να αποφασίζουν ελεύθερα αν θέλουν ή όχι να τεκνοποιήσουν, ενώ από την άλλη «θεωρώ ότι είναι θέμα δημόσιας διαβούλευσης», φανερώνεται πως η Καρυστιανού δεν έχει κατασταλάξει όχι μόνο ηθικά, αλλά και πρακτικά για τις διαδικασίες που θα έπρεπε να ισχύουν. Παράλληλα, η συνεχής αναφορά τόσο στα «δικαιώματα της γυναίκας» όσο και στα «δικαιώματα του εμβρύου» δημιουργεί μια συμμετρική αναπαράσταση δύο αντικρουόμενων αξιακών συστημάτων. Τέλος, η ηθική πάλι που βιώνει φανερώνεται και από τη χρήση βεβαιωτικών επιρρημάτων: «βεβαίως μπορεί να αποφασίσει για το σώμα της», αλλά «ίσως περισσότεροι θα αποφασίσουν και θα έχουν μια καλύτερη γνώμη, άποψη».

Σε επίπεδο οπτικής γραμματικής, τα τρία βίντεο παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Ο Περιστέρης εμφανίζεται σε κοντινό πλάνο και απευθύνεται άμεσα στην κάμερα, στοιχείο που μειώνει την κοινωνική απόσταση και ενισχύει την αίσθηση προσωπικής εξομολόγησης. Με το ουδέτερο φόντο (το ιατρείο του) η εστίαση γίνεται στο πρόσωπο και με τους χαμηλούς ρυθμούς ομιλίας του πετυχαίνει τη δραματοποίηση του γεγονότος. Επίσης, στην αρχή του βίντεο με γραπτή λεζάντα στο πάνω μέρος του πλαισίου, θέτει το θέμα προς συζήτηση, που είναι η εξήγησή του για την αρνητικότητά του απέναντι στις αμβλώσεις, όπως αυτή διατυπώθηκε σε προηγούμενη συνέντευξή του (βλ. Εικόνα 2). Ξεκινώντας, απευθύνεται άμεσα σε αυτούς που τον παρακολουθούν με χειρονομίες και στη συνέχεια με έντονες κινήσεις των χεριών προσπαθεί να αναπαραστήσει τη διαδικασία της αμβλώσης που έκανε τότε (βλ. Εικόνα 3 και 4). Την περισσότερη ώρα δεν κοιτάει άμεσα στην κάμερα ή κάνει αμήχανες κινήσεις, κυρίως στην αφήγηση στιγμών αμηχανίας που έζησε και παρουσίασης του ηθικού προβληματισμού του (βλ. Εικόνα 5). Τέλος, η κάθετη γωνία λήψης τον τοποθετεί σε θέση εξουσίας ή αυθεντίας απέναντι στο κοινό.

Εικόνα 2: Ο κ. Περιστέρης απευθύνεται στο κοινό

Εικόνα 3: Η αναπαράσταση της αμβλώσης από τον κ. Περιστέρη

Εικόνα 4: Η αναπαράσταση του
εμβρύου που προστατεύεται

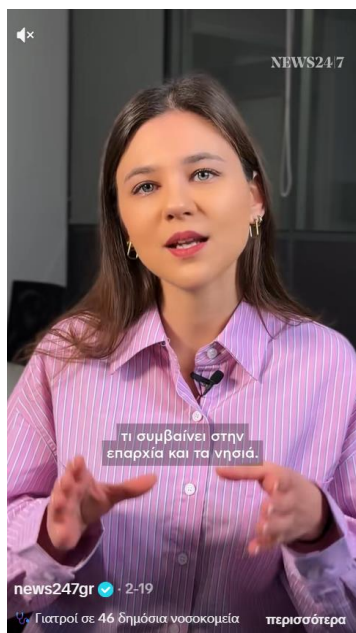

Εικόνα 5: Οι αμήχανες κινήσεις
του κ. Πειστήρη και η απουσία
βλεμματικής επαφής

Αντίθετα, το βίντεο του News247 αξιοποιεί δυναμικό μοντάζ, γραπτούς υπότιτλους και αριθμητικά γραφικά στοιχεία που λειτουργούν ως τεκμήρια αξιοπιστίας (βλ. Εικόνα 6). Η δημοσιογράφος απευθύνεται στο κοινό με άμεσο βλέμμα και ήρεμες κινήσεις των χεριών, κυρίως στα σημεία που θέλει να δώσει έμφαση, και κρατά σταθερή στάση σώματος εμπνέοντας την εγκυρότητα των λεγόμενών της (βλ. Εικόνα 7). Παρόλα αυτά, με τις εκφράσεις του προσώπου της, αλλά και τον τόνο της φωνής της σε πολλά σημεία φαίνεται η αποδοκιμασία της προς τα περιγραφόμενα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποίησε. Ακόμη, αξιοποιείται η χρήση εικόνας χάρτη (πολυτροπικότητα) ως τεχνική έμφασης και προσέλκυσης της προσοχής του θεατή (βλ. Εικόνα 8).

Εικόνα 6: Χάρτης με αριθμητικά στοιχεία

Εικόνα 7: Η δημοσιογράφος με άμεσο βλέμμα και ήρεμες κινήσεις χεριών

Εικόνα 8: Χάρτης Ελλάδος με τα μέρη που εστίασε η δημοσιογραφική έρευνα

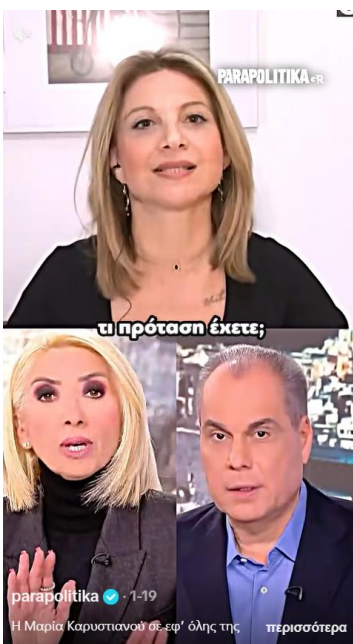
Στην περίπτωση της Καρυστιανού, η τηλεοπτική συνέντευξη και οι συνεχείς εναλλαγές πλάνων ανάμεσα στους δημοσιογράφους και τη συνεντευξιαζόμενη ενισχύουν την αίσθηση αντιπαράθεσης και λογοδοσίας. Η Καρυστιανού βρίσκεται στο πάνω μέρος του πλαισίου, γεγονός που προσδίδει πληροφοριακή αξία στα λόγια της. Οι μορφασμοί στο πρόσωπό της και οι χειρονομίες της μαρτυρούν τον εκνευρισμό της σε κάποια σημεία της συνέντευξης (βλ. Εικόνα 9 και 10), αλλά γενικά και παρόλα αυτά κρατάει σταθερή στάση σώματος και ήπιους τόνους προσδίδοντας το θεσμικό ύφος που ταιριάζει σε μια πολιτικό. Από την άλλη, οι εκφράσεις των προσώπων τους, οι κινήσεις τους και η τάση των δημοσιογράφων να επικαλύπτουν τη φωνή της Καρυστιανού δείχνουν επικριτική στάση απέναντι στις απόψεις της, κάτι που λειτουργεί ως μοχλός πίεσης απέναντί της (βλ. Εικόνα 11 και 12).

Εικόνα 9: Μορφασμός κ.
Καρυστιανού

Εικόνα 10: Μορφασμός κ.
Καρυστιανού

Εικόνα 11: Χειρονομία
δημοσιογράφου και
αλληλοεπικάλυψη φωνής

Εικόνα 12: Χειρονομία
δημοσιογράφου και
αλληλοεπικάλυψη φωνής

4.1.2. Ερμηνευτική ανάλυση (μεσο-επίπεδο)

Στο δεύτερο επίπεδο του μοντέλου του Fairclough, ο λόγος εξετάζεται ως πρακτική λόγου και αναλύεται σε συνάρτηση με το περικείμενο παραγωγής, κυκλοφορίας και

πρόσληψής του. Στο πλαίσιο αυτό, τα τρία βίντεο παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς προέρχονται από διαφορετικά επικοινωνιακά περιβάλλοντα και αξιοποιούν διαφορετικά κειμενικά είδη, τα οποία όμως συναντώνται και αλληλεπιδρούν στο περιβάλλον του TikTok.

Αρχικά, το βίντεο του Περιστέρη εντάσσεται στο δημοφιλές είδος των προσωπικών αφηγήσεων εμπειρίας που χαρακτηρίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η εισαγωγική φράση «story time» λειτουργεί ως άμεσος δείκτης του συγκεκριμένου κειμενικού είδους και προϋδεάζει το κοινό για μια προσωπική εξομολόγηση. Η εμπειρία του ομιλητή, ο οποίος είναι μαιευτήρας γυναικολόγος, παρουσιάζεται ως αυθεντική μαρτυρία, γεγονός που ενισχύει την αξιοπιστία της αφήγησης και συμβάλλει στην οικοδόμηση μιας σχέσης οικειότητας με το κοινό. Παράλληλα, η ιδιότητα του γυναικολόγου, όπως και η τοποθεσία εκπόνησης του βίντεο, δηλαδή το ιδιωτικό του ιατρείο, προσδίδουν επιστημονικό κύρος στο λόγο του, με αποτέλεσμα να συνυπάρχουν δύο διαφορετικά είδη λόγου: ο επιστημονικός και ο βιωματικός. Η συνύπαρξη αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα υβριδικότητας των ψηφιακών μέσων, όπου οι παραδοσιακές διαφορές μεταξύ προσωπικού και επαγγελματικού λόγου συχνά αμβλύνονται. Σκοπός του είναι να απαντήσει σε όλους αυτούς που τον ρωτάνε γιατί αρνείται να αναλάβει περιστατικά αμβλώσεων, απορία που προέκυψε έπειτα από προσωπική συνέντευξη που είχε παραχωρήσει σε προηγούμενη χρονική στιγμή, μεταδίδοντας την προσωπική του εμπειρία στους θεατές με παραστατικό τρόπο, ώστε να γίνει κατανοητή η απόφασή του, η οποία είναι αποδεκτή και επιτρεπτή σύμφωνα με τον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας που προαναφέρθηκε. Σε επίπεδο διακειμενικότητας, η αφήγηση του Περιστέρη συνομιλεί με ευρύτερους διαλόγους περί ηθικής και θρησκευτικότητας που αντιμετωπίζουν το έμβρυο ως φορέα ζωής και ηθικής αξίας. Παρόλο που δεν γίνεται ρητή αναφορά σε θρησκευτικές αντιλήψεις ή θεολογικά επιχειρήματα, η περιγραφή του εμβρύου ως ενός υποκειμένου που «προσπαθεί να σωθεί» και «να προστατευτεί», αναπαριστά την έκτρωση μέσα από το προσωπικό του βίωμα ως μια επιθετική και θανατηφόρα πράξη παραπέμποντας σε ευρύτερες αντιλήψεις περί ιερότητας της αγέννητης ζωής. Επομένως, το βίντεο δεν λειτουργεί ως απομονωμένη αφήγηση, αλλά ως μέρος ενός ήδη διαμορφωμένου διαλόγου γύρω από το ζήτημα των αμβλώσεων.

Το βίντεο του News247 εντάσσεται σε διαφορετικό επικοινωνιακό πλαίσιο. Πρόκειται για δημοσιογραφικό περιεχόμενο που μεταφέρεται από το περιβάλλον της ενημέρωσης στο περιβάλλον των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και συγκεκριμένα στο TikTok. Βασικό ερέθισμα για την πραγματοποίηση αυτής της ερευνητικής διαδικασίας αποτέλεσε ο αμφιλεγόμενος χαρακτήρας του ζητήματος που επικρατεί όχι μόνο σε κοινωνική, αλλά και σε ιατρική βάση, όπως και η γνώση ότι Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας επιτρέπει σε έναν γιατρό να αρνηθεί να εκτελέσει μια άμβλωση. Πρωτεύων στόχος της δημοσιογράφου είναι η ανάδειξη αυτού του κοινωνικού προβλήματος μέσω της παρουσίασης αριθμητικών και εμπειρικών δεδομένων που προέκυψαν κατόπιν δημοσιογραφικής έρευνας και η κοινωνική ευαισθητοποίηση αναφορικά με τον αποκλεισμό των γυναικών στη νησιώτικη και επαρχιακή ηπειρωτική Ελλάδα από το θεσμοθετημένο κατά τα άλλα δικαίωμά τους να προβούν σε άμβλωση. Η δημοσιογράφος αξιοποιεί πρακτικές ερευνητικής δημοσιογραφίας, όπως η τηλεφωνική επικοινωνία με δημόσια νοσοκομεία και η καταγραφή των απαντήσεων που έλαβε. Η διαδικασία αυτή λειτουργεί ως μηχανισμός τεκμηρίωσης των ισχυρισμών της και συμβάλλει στην κατασκευή ενός λόγου που διεκδικεί αντικειμενικότητα και αξιοπιστία. Σε επίπεδο διακειμενικότητας, το ρεπορτάζ συνομιλεί με λόγους που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, το φεμινισμό, τη δημόσια υγεία και την ισότητα πρόσβασης στις ιατρικές υπηρεσίες. Παράλληλα, ενσωματώνει αναπαριστώμενο λόγο μέσω της μεταφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι επαγγελματίες υγείας. Με τον τρόπο αυτό, στο κείμενο συνυπάρχουν πολλαπλές φωνές, οι οποίες εκφράζουν διαφορετικές ιδεολογικές τοποθετήσεις ηθικού και θρησκευτικού περιεχομένου απέναντι στην άμβλωση, οι οποίες παρουσιάζονται μέσα από το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ, που έχει τόσο ενημερωτικό, αλλά και κριτικό ύφος.

Αντίστοιχα, το βίντεο της Καρυστιανού προέρχεται από το πλαίσιο μιας τηλεοπτικής συνέντευξης και μεταφέρεται στη συνέχεια στο TikTok, αποκτώντας νέο επικοινωνιακό περιβάλλον. Το συγκεκριμένο βίντεο έγινε πολύ δημοφιλές ή αλλιώς «viral» κατά την ορολογία των ΜΚΔ, καθώς η Καρυστιανού ήταν ένα πρόσωπο ευρείας αποδοχής και αναγνώρισης, λόγω του προσωπικού της αγώνα να αποδοθεί δικαιοσύνη για το σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη που έγινε στις 28 Φεβρουαρίου 2023, στο οποίο η ίδια έχασε την κόρη της, Μάρθη, κάτω από αδιευκρίνιστες για εκείνη συνθήκες. Η Καρυστιανού μετά από προσπάθειες δυο ετών αποφάσισε πως ο μόνος τρόπος να

καταδικαστούν οι κατά την ίδια ένοχοι στους κυβερνητικούς κόλπους ήταν δια της πολιτικής οδού, και έτσι προανήγγειλε τη δημιουργία κόμματος, ώστε να καταφέρει να εκλεγεί ως βουλευτής και να διεκδικήσει έναν ισότιμο αγώνα. Κατόπιν αυτής της ανακοίνωσης, πολλές ενημερωτικές εκπομπές την κάλεσαν να παρευρεθεί στα τηλεοπτικά πλατό και παράθυρα με σκοπό να μιλήσει για τις θέσεις του νεοσύστατου κόμματός της. Σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκε και η εν λόγω συνέντευξη. Η συνέντευξη γενικότερα αποτελεί κειμενικό είδος που βασίζεται στη διαλογική αλληλεπίδραση και στην ανάδειξη διαφορετικών θέσεων μέσα από ερωτήσεις και απαντήσεις. Στη συγκεκριμένη, οι επίμονες παρεμβάσεις των δημοσιογράφων και οι επαναλαμβανόμενες διευκρινιστικές ερωτήσεις δημιουργούν ένα πλαίσιο λογοδοσίας, μέσα στο οποίο η ομιλήτρια καλείται να αιτιολογήσει και να υπερασπιστεί τις απόψεις της. Υποστηρίζει ότι βρίσκεται σε ένα προσωπικό ηθικό δίλημμα αναφορικά με το θέμα των αμβλώσεων επικαλούμενη την επαγγελματική της ιδιότητα ως παιδίατρου, αλλά και ζητήματα ηθικής. Η επιχειρηματολογία της βασίζεται στη βιωσιμότητα ενός γεννημένου μωρού, ακόμα και από πολύ μικρή ηλικία κάτω των εννέα μηνών και στη συσχέτιση του καρδιακού χτύπου ενός εμβρύου με τη δημιουργία μιας νέας ζωής. Άρα, η άμβλωση για την ίδια μεταφράζεται ως ένα ηθικό δίλημμα αφαίρεσης ζωής. Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν από αυτή τη συζήτηση, η Καρυστιανού είχε ερωτηθεί για τις θρησκευτικές της απόψεις. Η διακειμενικότητα του συγκεκριμένου βίντεο είναι ιδιαίτερα έντονη. Η Καρυστιανού αντλεί στοιχεία τόσο από τον ιατρικό λόγο, λόγω της ιδιότητάς της ως παιδίατρου, όσο και από τον πολιτικό και ηθικό λόγο. Η αναφορά στη «δημόσια διαβούλευση» με την οποία πρέπει να διευθετηθεί εν τέλει το ζήτημα των αμβλώσεων εισάγει στοιχεία δημοκρατικής νομιμοποίησης, ενώ η αναφορά στην καρδιακή λειτουργία του εμβρύου παραπέμπει σε βιολογικές και ιατρικές αναπαραστάσεις της ζωής. Έτσι, στο συγκεκριμένο κείμενο διασταυρώνονται πολλαπλοί λόγοι που επιχειρούν να ερμηνεύσουν και να νοηματοδοτήσουν το ίδιο κοινωνικό ζήτημα.

4.1.3. Επεξηγηματική ανάλυση (μακρο-επίπεδο)

Στο τρίτο επίπεδο του μοντέλου του Fairclough, η ανάλυση μετατοπίζεται από τις γλωσσικές και επικοινωνιακές επιλογές των ομιλητών στις ευρύτερες κοινωνικές και ιδεολογικές δομές που αυτές αντανakλούν και αναπαράγουν. Η άμβλωση δεν παρουσιάζεται απλώς ως ιατρική πράξη ή προσωπική επιλογή, αλλά ως πεδίο κοινωνικών

συγκρούσεων, μέσα στο οποίο ανταγωνίζονται διαφορετικές αντιλήψεις για τη ζωή, τη μητρότητα, το φύλο και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στην περίπτωση του Περιστέρη, η άμβλωση αναπαρίσταται πρωτίστως ως ηθικό ζήτημα. Η αφηγηματική οργάνωση του λόγου και η προσωποποίηση του εμβρύου συμβάλλουν στη συγκρότηση μιας συγκεκριμένης εκδοχής της πραγματικότητας, σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη ζωή αρχίζει πριν από τη γέννηση και διαθέτει εγγενή αξία. Παρότι ο ομιλητής αναγνωρίζει ρητά το δικαίωμα της γυναίκας να αποφασίζει για το σώμα της, το μεγαλύτερο μέρος της αφήγησης επικεντρώνεται στο έμβρυο και στην προσπάθειά του να «προστατευτεί». Η άμβλωση αναπαρίσταται ως φόνος. Η συγκεκριμένη αναπαράσταση μετατοπίζει το κέντρο βάρους της συζήτησης από την αυτοδιάθεση της γυναίκας στην ιερότητα της αγέννητης ζωής. Από τη σκοπιά της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, η επιλογή αυτή δεν είναι ουδέτερη. Αντιθέτως, συνδέεται με ευρύτερες ιδεολογικές παραδόσεις που προβάλλουν τη μητρότητα ως φυσικό και κοινωνικό προορισμό της γυναίκας και αντιμετωπίζουν την άμβλωση ως ηθικά προβληματική πράξη τόσο από την πλευρά της γυναίκας που επιθυμεί να τερματίσει την εγκυμοσύνη της, όσο και από την πλευρά του θεράποντος ιατρού που την αναλαμβάνει. Με τον τρόπο αυτό, ο λόγος του Περιστέρη συμβάλλει στην αναπαραγωγή συγκεκριμένων κοινωνικών αντιλήψεων σχετικά με τη ζωή και την αναπαραγωγή.

Το βίντεο του News247 κινείται προς διαφορετική κατεύθυνση. Εδώ η άμβλωση παρουσιάζεται ως ηθικό και θρησκευτικό δίλημμα μέσω της αναπαραγωγής των απόψεων ιατρών που ερωτήθηκαν για τις αμβλώσεις, αλλά και ως ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότιμης πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας. Το βασικό πρόβλημα που αναδεικνύεται δεν είναι η ίδια η πράξη της άμβλωσης, αλλά οι ταξικές ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά την προσπάθειά τους να αποκτήσουν πρόσβαση σε ασφαλείς και δωρεάν υπηρεσίες. Επομένως, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από το ατομικό επίπεδο στο θεσμικό. Η ιδεολογική διάσταση του συγκεκριμένου λόγου σχετίζεται με την προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων και την κριτική απέναντι σε πρακτικές που περιορίζουν την ισότητα. Μέσα από την ανάδειξη των γεωγραφικών και οικονομικών ανισοτήτων, η άμβλωση παρουσιάζεται ως δικαίωμα του οποίου η άσκηση δεν είναι εξίσου διαθέσιμη σε όλες τις γυναίκες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο λόγος του News247 αμφισβητεί υφιστάμενες

κοινωνικές και θεσμικές πρακτικές και αναδεικνύει τις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνουν την πρόσβαση στην αναπαραγωγική υγεία.

Τέλος, η περίπτωση της Καρυστιανού παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς επιχειρεί να ισορροπήσει ανάμεσα σε διαφορετικά και συχνά αντικρουόμενα ιδεολογικά πλαίσια. Από τη μία πλευρά, αναγνωρίζεται το δικαίωμα της γυναίκας να αποφασίζει για το σώμα της. Από την άλλη, προβάλλεται η ανάγκη προστασίας της ζωής που «έχει δημιουργηθεί». Η προσπάθεια εξισορρόπησης των δύο αυτών θέσεων κατασκευάζει την άμβλωση ως πεδίο σύγκρουσης ανάμεσα σε ανταγωνιστικά δικαιώματα. Η πρόταση για «δημόσια διαβούλευση» αποτελεί το πιο κρίσιμο ιδεολογικό στοιχείο του λόγου της. Μέσω αυτής της διατύπωσης, ένα ζήτημα που συχνά παρουσιάζεται ως ατομικό και αδιαπραγμάτευτο δικαίωμα μετατρέπεται σε αντικείμενο συλλογικής συζήτησης και πολιτικής διαπραγμάτευσης. Η μετατόπιση αυτή αποκαλύπτει μια διαφορετική αντίληψη για τη σχέση μεταξύ ατομικών δικαιωμάτων και κοινωνικής ηθικής, σύμφωνα με την οποία η κοινωνία διατηρεί το δικαίωμα να συμμετέχει στον καθορισμό των ορίων και των προϋποθέσεων άσκησης συγκεκριμένων δικαιωμάτων.

Συνολικά, η ανάλυση των τριών βίντεο καταδεικνύει ότι η ηθικο-θρησκευτική προσέγγιση των αμβλώσεων δεν είναι ενιαία. Αντιθέτως, συγκροτείται από διαφορετικές και συχνά ανταγωνιστικές εκδοχές του ίδιου ζητήματος. Ο λόγος του Περιστερή δίνει έμφαση στην ηθική αξία της αγέννητης ζωής, ο λόγος του News247 εστιάζει στην κοινωνική διάσταση των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων, ενώ ο λόγος της Καρυστιανού επιχειρεί να γεφυρώσει τις δύο προσεγγίσεις μέσω της επίκλησης ενός ηθικού και δημοκρατικού προβληματισμού. Μέσα από αυτές τις διαφορετικές αναπαραστάσεις καθίσταται εμφανές ότι η άμβλωση αποτελεί πεδίο ιδεολογικής διαπραγμάτευσης, στο οποίο συγκρούονται διαφορετικές αντιλήψεις για τη ζωή, τα δικαιώματα και το ρόλο της κοινωνίας στη ρύθμιση των αναπαραγωγικών επιλογών.

4.2. Ο λόγος των αμβλώσεων: η συσχέτισή τους με τη δημογραφικό πρόβλημα

Στην παρούσα υποενότητα εξετάζονται τα βίντεο του Τζεφεράκου και του Αναδιώτη, τα οποία προσεγγίζουν το ζήτημα των αμβλώσεων μέσα από ένα ευρύτερο κοινωνικό και δημογραφικό πλαίσιο. Σε αντίθεση με τα βίντεο της προηγούμενης

υποενότητας, όπου κυριαρχούσαν οι ηθικές, θρησκευτικές και κοινωνικές διαστάσεις του ζητήματος, εδώ η άμβλωση συνδέεται με τη δημογραφική κρίση και το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας.

4.2.1. Περιγραφική ανάλυση (μικρο-επίπεδο)

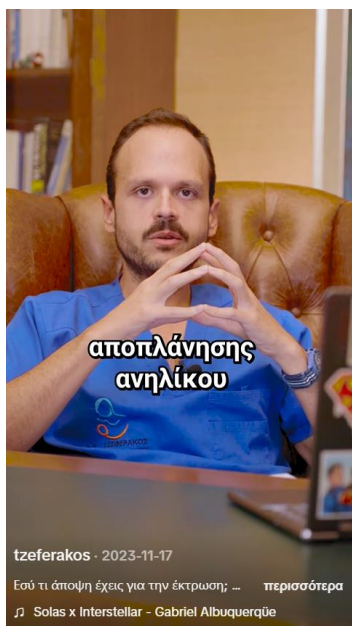
Από τη σκοπιά της Συστημικής-Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το σύστημα της μεταβιβαστικότητας. Στο βίντεο του Τζεφεράκου κυριαρχούν υλικές και συσχετιστικές διεργασίες. Ο ομιλητής παραθέτει στατιστικά δεδομένα σχετικά με τις αμβλώσεις, τις γεννήσεις και τους θανάτους στην Ελλάδα χρησιμοποιώντας εκφράσεις, όπως «γίνονται πάνω από 200.000 εκτρώσεις το χρόνο», «είχαμε συνολικά 76.000 γεννήσεις» και «140.000 θανάτους». Οι επιλογές αυτές επιστημικής τροπικότητας προσδίδουν στο λόγο χαρακτήρα ουδετερότητας και επιστημονικής εγκυρότητας, καθώς οι αριθμοί παρουσιάζονται ως αδιαμφισβήτητα δεδομένα. Παράλληλα, η απόκρυψη του δράστη στη φράση «γίνονται πάνω από 200.000 εκτρώσεις το χρόνο» προσδίδει επιπλέον αντικειμενικότητα. Ακόμα, η φράση «η ανάγκη για διακοπή κύησης δείχνει έλλειψη ενημέρωσης των μεθόδων αντισύλληψης» αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα συσχετιστικής διεργασίας, καθώς συνδέει αιτιακά δύο κοινωνικά φαινόμενα: τις αμβλώσεις και την ανεπαρκή ενημέρωση. Με αυτόν τον τρόπο, η άμβλωση δεν παρουσιάζεται ως μεμονωμένη ατομική επιλογή αλλά ως αποτέλεσμα κοινωνικών και εκπαιδευτικών ελλειμμάτων. Άλλη μια συσχετιστική πράξη διατυπώνεται στη φράση «Α... αυτό εννοούν ότι υπάρχει υπογεννητικότητα», συνδέοντας όλα τα αριθμητικά δεδομένα που παρουσιάστηκαν με το φαινόμενο της υπογεννητικότητας στη χώρα μας. Σε επίπεδο διαπροσωπικής λειτουργίας, ο λόγος του Τζεφεράκου χαρακτηρίζεται από χαμηλή αξιολογική τροπικότητα και συστηματική επίκληση στην επιστημονική γνώση. Η εισαγωγική δήλωση «θα σου πω ορισμένα πράγματα, αλλά θα είναι τελείως ενημερωτικά» λειτουργεί ως στρατηγική κατασκευής ουδετερότητας. Ο ομιλητής επιδιώκει να παρουσιαστεί ως αντικειμενικός ειδικός και όχι ως φορέας προσωπικών ή ιδεολογικών απόψεων. Ωστόσο, η επιλογή των πληροφοριών που παραθέτει και ο τρόπος με τον οποίο συνδέει τις αμβλώσεις με τη δημογραφική συρρίκνωση της χώρας υποδηλώνουν συγκεκριμένο τρόπο νοηματοδότησης του ζητήματος, προδίνοντας αρνητικό πρόσημο στο ζήτημα των αμβλώσεων. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η χρήση της προσωπικής δείξης. Ο

γιατρός και η Ελένη χρησιμοποιούν στην αρχή και στο τέλος της συνέντευξης το πρώτο πρόσωπο και το δεύτερο πρόσωπο («εγώ θα σου πω» και «Γράψε μας στα σχόλια ποια είναι η δική σου άποψη για την έκτρωση») δημιουργώντας κλίμα οικειότητας και άμεσης επικοινωνίας με το κοινό, το οποίο με τη δεύτερη φράση εντάσσεται ενεργά στη συζήτηση. Από την άλλη, καθόλη την υπόλοιπη διάρκεια του βίντεο αξιοποιείται το τρίτο πρόσωπο («κάθε γυναίκα έχει δικαίωμα να ορίζει το σώμα της») διατηρώντας τον πληροφοριακό χαρακτήρα στα λεγόμενά του γιατρού. Ταυτόχρονα, η συνομιλιακή οικειότητα ανάμεσα στο γιατρό και την Ελένη δίνουν χαρακτηριστικά ανεπίσημης καθημερινής συζήτησης στο βίντεο, γεγονός που διευκολύνει την πρόσληψη των πληροφοριών από τους χρήστες του TikTok.

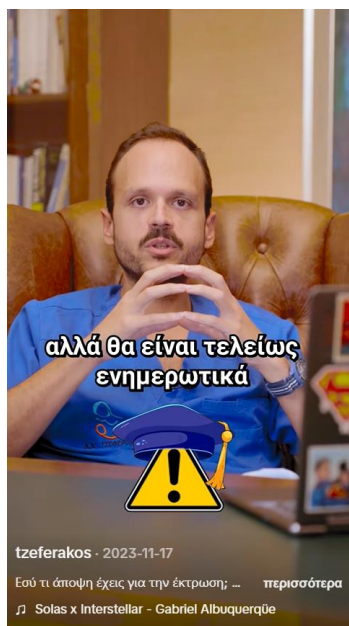
Στον αντίποδα, το βίντεο του Αναδιώτη έχει διαφορετική γλωσσική στρατηγική. Ο λόγος είναι έντονα αξιολογικός και πολιτικοποιημένος. Κυριαρχούν συσχετιστικές διεργασίες που αποδίδουν αιτιακές σχέσεις μεταξύ κοινωνικών φαινομένων, όπως «το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας συνοψίζεται στις λέξεις τέλεια καταγίδα». Εδώ, η χρήση μεταφορικού λεξιλογίου είναι ιδιαίτερα έντονη και η έκφραση «τέλεια καταγίδα», που αποδίδεται στο δημογραφικό, δραματοποιεί το κοινωνικό αυτό φαινόμενο και κατασκευάζει την αίσθηση του επείγοντος. Επιπλέον, επιτελούνται υλικές διεργασίες που φέρνουν στο προσκήνιο με ιδιαίτερη έμφαση τους δράστες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι φράσεις «η νομοθετική μυωπία οξύνει το πρόβλημα» και «παραβιάζουμε την ιερότητα της αγέννητης ζωής», οι οποίες αποδίδουν ευθύνες τόσο στο θεσμικό πλαίσιο που επιτρέπει τις αμβλώσεις, όσο και στα μέλη της κοινωνίας εν συνόλω (συμπεριλαμβανομένου του ίδιου, όπως μαρτυρείται από τη χρήση πρώτου πληθυντικού) που προβαίνουν σε αυτές. Η συλλογικότητα εδώ λειτουργεί ως μέσο διεκδίκησης της εύνοιας των ακροατών. Οι εκφραστικές αυτές επιλογές δεν περιγράφουν απλώς την πραγματικότητα, αλλά την αξιολογούν και την ερμηνεύουν. Παράλληλα, γίνεται χρήση έντονα δραματοποιημένου και ιδεολογικά φορτισμένου λεξιλογίου με φράσεις που αναφέρονται στην «ιερότητα της αγέννητης ζωής», τη «μητρότητα» και την «παραδοσιακή οικογένεια». Με αυτόν τον τρόπο, ενσωματώνονται ηθικές και θρησκευτικές συνδηλώσεις, οι οποίες υπερβαίνουν την απλή δημογραφική διάσταση του ζητήματος. Εμμένοντας στο επίπεδο της τροπικότητας, ο λόγος του Αναδιώτη χαρακτηρίζεται επίσης από δεοντικότητα και κανονιστικότητα. Η επαναλαμβανόμενη χρήση εκφράσεων, όπως «εάν πραγματικά

θέλουμε την επιβίωση της Ευρώπης, πρέπει να προστατεύσουμε την αγέννητη ζωή» και «πρέπει να επαναφέρουμε» υποδηλώνει αναγκαιότητα, επιτακτικότητα και ισχυρή δέσμευση του ομιλητή απέναντι στις θέσεις που εκφράζει. Τέλος, στην ομιλία του Αναδιώτη κατασκευάζεται μια κοινωνική διχοτομία ανάμεσα στο «δικό μας» στοιχείο, που παραπέμπει στο ελληνικό και ευρωπαϊκό, και το «ξένο», με αναφορές σε «αφροασιατικούς πληθυσμούς». Συνεπώς, η γλώσσα στο βίντεο του Αναδιώτη λειτουργεί ως μέσο πειθούς και πολιτικής παρέμβασης.

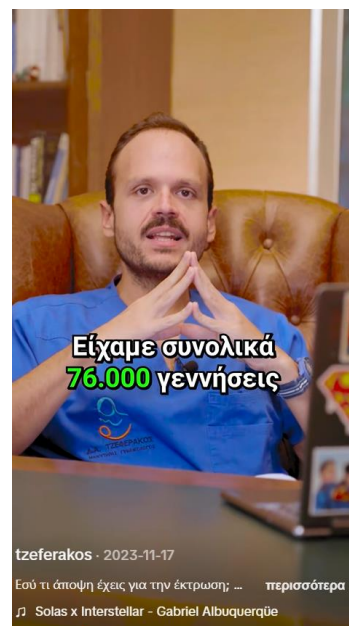
Από την οπτική γραμματική των Kress και van Leeuwen, τα δύο βίντεο παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Στο βίντεο του Τζεφεράκου κυριαρχεί το κοντινό πλάνο στο γιατρό, το οποίο μειώνει την κοινωνική απόσταση μεταξύ ομιλητή και θεατή. Δεν γίνεται γνωστό ποια είναι η Ελένη με την οποία συνδιαλέγεται ή ποια είναι η ιδιότητά της, αλλά ο ήρεμος τόνος στη φωνή και των δυο και το χαλαρό συνομιλιακό ύφος που διατηρούν (χρήση ενικού αντί πληθυντικού ευγενείας, εκλαϊκευμένου λεξιλογίου και καθημερινών φράσεων, όπως «Προφανώς, σιγά μην σας ρωτήσουμε κιόλας») είναι στοιχεία που φανερώνουν οικειότητα μεταξύ τους. Το βλέμμα του γιατρού δεν απευθύνεται άμεσα στην κάμερα, αλλά στην Ελένη που του θέτει ερωτήματα, αποφεύγοντας έτσι να δώσει προσωπικό τόνο στα λεγόμενά του. Η ενδυμασία και η επαγγελματική ταυτότητα του γιατρού λειτουργούν ως δείκτες επιστημονικής αυθεντίας και αξιοπιστίας. Η σταθερή στάση σώματος του γιατρού και ο τρόπος με τον οποίο έχει τοποθετήσει τα χέρια του αποπνέουν επιπλέον κύρος και σοβαρότητα (βλ. Εικόνα 13). Παράλληλα, στο βίντεο ενσωματώνονται δυναμικοί υπότιτλοι και οπτικά σύμβολα ως μέσα προσέλκυσης της προσοχής του θεατή (βλ. Εικόνα 14), έμφασης και νοηματοδότησης (βλ. Εικόνα 15 και 16) ή επεξήγησης των λεγόμενων του (βλ. Εικόνα 17).

Εικόνα 13: Σωματική στάση κ. Τζεφεράκου

Εικόνα 14: Σύμβολο προσέλευσης της προσοχής

Εικόνα 15: Πράσινο χρώμα στον αριθμό γεννήσεων

Εικόνα 16: Κόκκινο χρώμα στον αριθμό θανάτων

Εικόνα 17: Σύμβολα που εξηγούν τις μεθόδους αντισύλληψης

Στο βίντεο του Αναδιώτη, αντίθετα, η ομιλία πραγματοποιείται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, γεγονός που επηρεάζει σημαντικά τη σημειωτική οργάνωση του μηνύματος. Ο θεσμικός χώρος λειτουργεί ως συμβολικός δείκτης πολιτικής εξουσίας και νομιμοποίησης. Μάλιστα, στην εικόνα είναι ορατά τα σύμβολα τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και του ευρωκοινοβουλίου, συμβάλλοντας στη νομιμοποίηση του λόγου του. Η παρουσία του ομιλητή στο βήμα του Ευρωκοινοβουλίου προσδίδει κύρος στα λεγόμενά του και ενισχύει την εικόνα του ως πολιτικού εκπροσώπου. Παράλληλα, η επίσημη ενδυμασία και το ύφος συμβάλλουν στη συγκρότηση ενός λόγου θεσμικής εγκυρότητας και οι ελάχιστες, αλλά απότομες χειρονομίες του, δείχνουν σιγουριά και επιτακτικότητα (βλ. Εικόνα 18). Ο Αναδιώτης εκφωνεί την ομιλία του σχεδόν με πλήρη απουσία βλεμματικής επαφής, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, καθώς είναι σε θέση να τον διαβάσει από τις προσωπικές του σημειώσεις (βλ. Εικόνα 19). Έτσι, η πολιτική σοβαρότητα που διέπει το λόγο του συνοδεύεται και από έντονη αποστασιοποίηση από το ακροατήριό του. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά στη γραπτή λεξάντα που συνοδεύει το βίντεο τοποθετημένη σχεδόν στη μέση του κάδρου: «Απαγόρευση των αμβλώσεων ζήτησε εμμέσως ο ευρωβουλευτής Αναδιώτης για το δημογραφικό», προτάσσοντας την ονοματική φράση, παρά το υποκείμενο ή τη ρηματική φράση, επιχειρώντας να δοθεί έμφαση στο υπό συζήτηση θέμα.

Εικόνα 18: Επιτακτικές
κινήσεις του κ. Αναδιώτη

Εικόνα 19: Απουσία
βλεμματικής επαφής

Η πληροφοριακή αξία των οπτικών στοιχείων είναι επίσης σημαντική. Στο βίντεο του Τζεφεράκου το επίκεντρο είναι αποκλειστικά ο ομιλητής και οι πληροφορίες που μεταδίδει. Αντίθετα, στο βίντεο του Αναδιώτη το βλέμμα του θεατή επικεντρώνεται τόσο στον ομιλητή, όσο και στο θεσμικό χώρο, ο οποίος προσδίδει πολιτικό και ιδεολογικό βάρος στο μήνυμα.

4.2.2. Ερμηνευτική ανάλυση (μεσο-επίπεδο)

Στο επίπεδο της πρακτικής λόγου, τα δύο βίντεο προέρχονται από διαφορετικά επικοινωνιακά περιβάλλοντα αλλά συγκλίνουν ως προς την κατασκευή της άμβλωσης ως κοινωνικού ζητήματος που σχετίζεται με το δημογραφικό.

Το βίντεο του Τζεφεράκου εντάσσεται σε ένα υβριδικό είδος ενημερωτικής συνέντευξης που προσαρμόζεται στις συμβάσεις του TikTok, περιλαμβάνοντας ενημερωτικό και χιουμοριστικό περιεχόμενο. Η συνομιλία μεταξύ του γιατρού και της Ελένης δημιουργεί την αίσθηση αυθόρμητης επικοινωνίας, ενώ παράλληλα επιτρέπει την παρουσίαση επιστημονικών πληροφοριών με απλό και προσιτό τρόπο. Έτσι, δημιουργείται ένας διάλογος με επιστημονικό κύρος. Η χρήση ερωταποκρίσεων διευκολύνει την πρόσληψη του περιεχομένου και καθιστά το κοινό συμμετόχο στη διαδικασία παραγωγής νοήματος. Γνωσιακά, οι ιατρικές γνώσεις και τα έγκυρα αριθμητικά δεδομένα αποδίδουν υψηλό βαθμό εγκυρότητας στο παραγόμενο κείμενο. Συλλογιστικά, η υπογεννητικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα σχετίζεται με το μεγάλο αριθμό αμβλώσεων στη χώρα μας και με τη σειρά τους το φαινόμενο αυτό αιτιακά αποδίδεται στην ελλιπή ενημέρωση για τις μεθόδους αντισύλληψης. Το βίντεο αντλεί στοιχεία από τον ιατρικό, τον δημογραφικό και τον κοινωνικό λόγο. Η αναφορά σε στατιστικά δεδομένα, σε γεννήσεις και θανάτους, καθώς και στην αντισύλληψη, συνδέει την άμβλωση με ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα που απασχολούν τη δημόσια σφαίρα στην Ελλάδα, όπως η υπογεννητικότητα και η δημογραφική κρίση.

Αντίστοιχα, το βίντεο του Αναδιώτη ανήκει στο κειμενικό είδος της πολιτικής ομιλίας. Παράγεται σε θεσμικό περιβάλλον και απευθύνεται τόσο στους παρόντες ευρωβουλευτές, όσο και στο ευρύτερο κοινό που θα παρακολουθήσει την ομιλία μέσω των μέσων ενημέρωσης και των κοινωνικών δικτύων. Ο Αναδιώτης έχει εκλεγεί ευρωβουλευτής

ανήκοντας στην κομματική παράταξη «Νίκη», ένα κόμμα με ισχυρή θρησκευτική και γενικότερα συντηρητική νοοτροπία. Συνακολούθως, όταν τίθεται το φλέγον ζήτημα της αντιμετώπισης του δημογραφικού προβλήματος στο ευρωκοινοβούλιο, το οποίο πλήττει ολόκληρη την Ευρώπη τις τελευταίες δεκαετίες, ο Αναδιώτης ανεβαίνει στο βήμα εκφράζοντας τις αντιλήψεις του, αλλά και του κόμματος που εκπροσωπεί με το οποίο συντάσσεται ιδεολογικά, συνδέοντάς το με την υπογεννητικότητα, τις αμβλώσεις και την «ιερότητα» της αγέννητης ζωής. Σκοπός του, εμμέσως πλην σαφώς, είναι να θίξει την επιτακτικότητα νομοθετικής μεταρρύθμισης, που να περιορίζει τα επιτρεπτά όρια για την πραγματοποίηση αμβλώσεων. Ακόμα, η διακειμενικότητα είναι ιδιαίτερα έντονη. Ο λόγος του Αναδιώτη συνομιλεί με συντηρητικούς πολιτικούς λόγους που συνδέουν τη δημογραφική κρίση με τη μετανάστευση, την οικογένεια και τις αναπαραγωγικές πρακτικές. Παράλληλα, ενσωματώνει στοιχεία εθνικού και πολιτισμικού λόγου μέσω της αναφοράς στην «επιβίωση της Ευρώπης» και στις «αξίες του ευρωπαϊκού πολιτισμού».

4.2.3. Επεξηγηματική ανάλυση (μακρο- επίπεδο)

Στο μακρο-επίπεδο αναδεικνύονται οι ευρύτερες ιδεολογικές λειτουργίες των δύο λόγων. Παρότι και οι δύο ομιλητές αναφέρονται στο δημογραφικό πρόβλημα, το νοηματοδοτούν με διαφορετικό τρόπο.

Ο Τζεφεράκος υιοθετεί ένα λόγο που εμφανίζεται ως επιστημονικός και ουδέτερος, αλλά ταυτόχρονα συνδέει τις αμβλώσεις με την υπογεννητικότητα και τη δημογραφική συρρίκνωση της χώρας. Η σύνδεση αυτή κατασκευάζει την άμβλωση ως κοινωνικό ζήτημα που υπερβαίνει την ατομική επιλογή, και όχι ως ηθική παρέκκλιση. Παράλληλα, η έμφαση στην ενημέρωση και την αντισύλληψη μετατοπίζει την ευθύνη από το νομικό επίπεδο στο επίπεδο της πρόληψης και της εκπαίδευσης και αποδραματοποιεί την ιατρική πράξη της άμβλωσης, αναγνωρίζοντας παράλληλα το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Ο Αναδιώτης, αντίθετα, εντάσσει το ζήτημα σε ένα ευρύτερο ιδεολογικό πλαίσιο πολιτισμικής και εθνικής επιβίωσης. Η δημογραφική κρίση παρουσιάζεται ως απειλή για το μέλλον της Ευρώπης, ενώ οι αμβλώσεις εντάσσονται σε μια αλυσίδα κοινωνικών εξελίξεων που θεωρούνται υπεύθυνες για αυτή την κρίση. Μέσα από αυτή τη λογική, η άμβλωση παύει να αποτελεί αποκλειστικά ζήτημα ατομικών δικαιωμάτων και μετατρέπεται σε ζήτημα συλλογικού συμφέροντος, αφού όσο επιτρέπεται συμβάλλει στην παρακμή της Ευρώπης και στην

αλλοίωση των αξιών. Η μητρότητα, λοιπόν, αντί για προσωπική επιλογή παρουσιάζεται ως κοινωνικό καθήκον διάσωσης και διαφύλαξης θεσμών.

Οι δύο λόγοι αναδεικνύουν διαφορετικές μορφές κοινωνικής εξουσίας. Ο Τζεφεράκος αντλεί κύρος από την επιστημονική του ιδιότητα και τη γνώση που διαθέτει ως γιατρός. Ο Αναδιώτης αντλεί κύρος από τον θεσμικό και πολιτικό του ρόλο. Και στις δύο περιπτώσεις, οι ομιλητές επιχειρούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο το κοινό αντιλαμβάνεται τις αμβλώσεις και τη θέση τους στην κοινωνία. Συνολικά, η κοινωνική προσέγγιση των αμβλώσεων μετατοπίζει τη συζήτηση από το επίπεδο της ατομικής επιλογής στο επίπεδο των συλλογικών συνεπειών. Η άμβλωση παρουσιάζεται ως φαινόμενο που συνδέεται με τη δημογραφική εξέλιξη, τη λειτουργία της οικογένειας και το μέλλον της κοινωνίας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία αναπαράγονται συγκεκριμένες ιδεολογικές αντιλήψεις σχετικά με την κοινωνική ευθύνη, τη δημογραφική πολιτική και το ρόλο της αναπαραγωγής στη διατήρηση της εθνικής και πολιτισμικής συνέχειας.

4.3. Ο λόγος των αμβλώσεων: νομοθετική προσέγγιση

Στην παρούσα υποενότητα εξετάζεται πρωτίστως το βίντεο της Γιάμαλη, δημοσιογράφου, στο οποίο το ζήτημα των αμβλώσεων προσεγγίζεται ως αντικείμενο πολιτικής και νομικής διαπραγμάτευσης, σε σχέση με το βίντεο της Καρυσιανού με το οποίο συνδιαλέγεται έντονα (βλ. υποενότητα 5.1). Σε αντίθεση με τις προηγούμενες υποενότητες, όπου κυριαρχούσαν η ηθική, η θρησκευτική ή η κοινωνική διάσταση του ζητήματος, εδώ το επίκεντρο μετατοπίζεται στη νομιμότητα της άμβλωσης, στα αναπαραγωγικά δικαιώματα και στη σχέση μεταξύ ατομικής αυτοδιάθεσης και δημόσιας πολιτικής.

4.3.1. Περιγραφική ανάλυση (μικρο-επίπεδο)

Από τη σκοπιά της Συστημικής-Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday, στο βίντεο της Γιάμαλη κυριαρχεί υψηλή τροπικότητα και έντονα αξιολογικός λόγος. Η έναρξη του βίντεο γίνεται με μια νοητική διεργασία που αποτυπώνεται στη φράση «Ξέρω πως νιώθετε». Η δημοσιογράφος εκφράζει την ενσυναίσθησή της στο κοινό που την ακολουθεί και της στέλνει μηνύματα για δηλώσεις της Καρυσιανού περί «δημόσιας διαβούλευσης», οι οποίες

αναλύθηκαν παραπάνω. Από την αρχή της παρέμβασής της χρησιμοποιούνται αξιολογικές εκφράσεις, όπως «είναι πολύ επικίνδυνο», «είναι ακόμη πιο επικίνδυνο», «είναι πισωγύρισμα», «δεν είναι αθώο». Οι επιλογές αυτές δεν αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης ή εναλλακτικών ερμηνειών, κάτι που ενισχύεται με διατυπώσεις, όπως «Κουμάντο στα κορμιά μας κάνουν εμείς. Ούτε οι σύντροφοί μας, ούτε η οικογένειά μας, ούτε η Πολιτεία, ούτε η Εκκλησία» κατασκευάζοντας λόγο πολιτικής διεκδίκησης. Η ομιλήτρια παρουσιάζει την αντίθεσή της ως αυτονόητη και ηθικά δικαιολογημένη. Σε επίπεδο διαπροσωπικής λειτουργίας, η χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου («συζητάμε», «ζητάμε», «δεν θα δεχτούμε», «κάνουμε εμείς κουμάντο στα κορμιά μας») συγκροτεί μια συλλογική ταυτότητα. Η ομιλήτρια δεν εκφράζει απλώς προσωπική γνώμη, αλλά παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος μιας ευρύτερης κοινωνικής ομάδας που υπερασπίζεται τα δικαιώματα των γυναικών.

Στο επίπεδο της μεταβιβαστικότητας, παρατηρείται η συχνή χρήση υλικών διεργασιών που αποδίδουν δράση σε θεσμούς ή κοινωνικές δυνάμεις. Παραδείγματα αποτελούν οι φράσεις «γυναίκες αγωνίστηκαν ώσπου να κατοχυρωθεί νομικά το δικαίωμα», «συγκεκριμένες δυνάμεις θα επιχειρήσουν να το βάλουν σε συζήτηση» και «δεν θα δεχτούμε να ανοίγει ξανά και ξανά». Μέσω αυτών των επιλογών, η άμβλωση παρουσιάζεται ως πεδίο πολιτικής σύγκρουσης, όπου δρουν κοινωνικοί και πολιτικοί φορείς με αντικρουόμενα συμφέροντα. Οι αγώνες των γυναικών παρουσιάζονται ως καταλυτικός παράγοντας ύπαρξης της νομοθεσίας και η απουσία τους ως καταλυτικός παράγοντας για τη διακινδύνευση της υγείας των γυναικών, αλλά και των παιδιών. Ταυτόχρονα, διενεργούνται και συσχετιστικού τύπου διεργασίες με τις φράσεις «Στις χώρες που δεν υπάρχει ή που είναι πιο περιορισμένο το δικαίωμα [...] γυναίκες κινδυνεύουν», «Στη Μάλτα χρειάστηκε να κινδυνεύσει να πεθάνει μια γυναίκα, Αμερικανίδα, έγκυος, για να γίνει λίγο πιο ανοιχτός ο νόμος» και «Στις πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών που έχουν απαγορευτεί οι αμβλώσεις, η μητρική θνησιμότητα είναι διπλάσια από τις πολιτείες που συνεχίζουν να είναι νόμιμη. Ενώ έχει αυξηθεί και η παιδική θνησιμότητα». Με αυτές τις διατυπώσεις η μητρική και η παιδική θνησιμότητα συσχετίζονται με τον περιορισμό του νόμου για τις αμβλώσεις ή την καθολική απαγόρευσή του τόσο σε Ευρωπαϊκές χώρες, όσο και στις Η.Π.Α. Τέλος, αναπαρίστανται αντιθετικές δομές ανάμεσα στο «εμείς» και «η Πολιτεία/ Εκκλησία» και ανάμεσα στο «δικαίωμα» και την «αμφισβήτηση».

Από την οπτική γραμματική των Kress και van Leeuwen, η Γιάμαλη χρησιμοποιεί σταθερό βλέμμα, γρήγορο ρυθμό ομιλίας και αποφασιστικό τόνο, στοιχεία που ενισχύουν την εικόνα βεβαιότητας για πολιτική παρέμβαση, σε αντίθεση με το βίντεο της Καρυστιανού, με το οποίο συνδιαλέγεται και από το οποίο αφορμάται για τη δημιουργία του βίντεό της. Εκεί, κυριαρχούν το ήρεμο ύφος, οι παύσεις και οι δισταγμοί κατασκευάζοντας μια εικόνα στοχασμού και προβληματισμού. Επιπλέον, η πληροφοριακή αξία του πλάνου οργανώνεται γύρω από το πρόσωπο της Γιάμαλη, κατασκευάζοντας ισχυρή απευθυντικότητα. Με τον τρόπο αυτό, η έμφαση μεταφέρεται αποκλειστικά στο λόγο και στα επιχειρήματα που διατυπώνει. Η δημοσιογράφος βιντεοσκοπεί καθισμένη σε μια χαλαρή στάση σώματος από την άνεση του σπιτιού της προσδίδοντας οικειότητα στα λεγόμενά της (βλ. Εικόνα 20). Παράλληλα, στο πλάνο της έχουν προστεθεί δυναμικοί υπότιτλοι και οπτικά ερεθίσματα με κυριότερα το πλάνο από τη συνέντευξη της Καρυστιανού (βλ. Εικόνα 21), τα δημοσιεύματα που αναφέρουν τις ειδήσεις που παραθέτει από άλλα κράτη (βλ. Εικόνα 22), κερδίζοντας έτσι αξιοπιστία και αληθοφάνεια στο λόγο της, και τέλος, το πλάνο από την ομιλία του Αναδιώτη στο Ευρωκοινοβούλιο (βλ. Εικόνα 23), καθώς η ίδια εκείνη τη στιγμή αναφέρεται σε «δυνάμεις» που θα επιχειρήσουν να βάλουν σε συζήτηση το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των γυναικών για τεκνοποίηση.

Εικόνα 20: Η στάση σώματος της δημοσιογράφου

Εικόνα 21: Η παράθεση του πλάνου από τη συνέντευξη της κ. Καρυστιανού

Εικόνα 32: Η παράθεση των δημοσιευμάτων άλλων χωρών

Εικόνα 22: Η παράθεση του πλάνου από την ομιλία του κ. Αναδιώτη

4.3.2. Ερμηνευτική ανάλυση (μεσο-επίπεδο)

Στο επίπεδο της πρακτικής λόγου, τα δύο βίντεο παρουσιάζουν έντονη διακειμενική σχέση, καθώς το βίντεο της Γιάμαλη αποτελεί ουσιαστικά απάντηση στις δηλώσεις της Καρυστιανού. Επομένως, πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα καταφανούς

διακειμενικότητας, όπως την περιγράφει ο Fairclough, όπου ένα κείμενο παράγεται ως αντίδραση σε ένα άλλο προϋπάρχον κείμενο.

Όπως προαναφέρθηκε, το βίντεο της Καρυστιανού προέρχεται από τηλεοπτική συνέντευξη και στη συνέχεια αναπαράγεται στο TikTok. Η ίδια αντλεί στοιχεία από διαφορετικούς λόγους. Αξιοποιεί τον ιατρικό λόγο μέσω της ιδιότητάς της ως παιδιάτρου, τον ηθικό λόγο μέσω των αναφορών στη ζωή του εμβρύου και το δημοκρατικό λόγο μέσω της επίκλησης της «δημόσιας διαβούλευσης». Η συνύπαρξη αυτών των διαφορετικών λόγων οδηγεί σε έναν σύνθετο και σε πολλά σημεία αντιφατικό τρόπο παρουσίασης του ζητήματος. Το βίντεο της Γιάμαλη εντάσσεται στο είδος του πολιτικού σχολιασμού. Αν και διατηρεί ορισμένα χαρακτηριστικά δημοσιογραφικού λόγου, όταν παραθέτει τα δημοσιογραφικά άρθρα, η βασική του λειτουργία δεν είναι η ενημέρωση, αλλά η αξιολόγηση και η πολιτική τοποθέτηση. Η ομιλήτρια αναφέρεται άμεσα στις δηλώσεις της Καρυστιανού και επιχειρεί να τις ερμηνεύσει μέσα από το πλαίσιο των δικαιωμάτων και της δημοκρατίας. Για την Γιάμαλη, δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένο το δικαίωμα στην ασφαλή άμβλωση, παρότι θεσμοθετημένο εδώ και δεκαετίες. Πάντα υπάρχουν δυνάμεις με πολιτικό πρόσημο που θα προσπαθήσουν να το ανατρέψουν, αναφερόμενη φυσικά στις δηλώσεις της Καρυστιανού, αλλά και του ευρωβουλευτή Αναδιώτη.

Η διακειμενικότητα είναι εμφανής ήδη από τις πρώτες φράσεις του βίντεο. Η Γιάμαλη σχολιάζει τις δηλώσεις της Καρυστιανού, αναφέρεται στη δημόσια συζήτηση που ακολούθησε και εντάσσει το ζήτημα σε ένα ευρύτερο διεθνές πλαίσιο, κάνοντας αναφορές στην Πολωνία, τη Μάλτα, την Ουγγαρία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Έτσι, η συζήτηση για τις αμβλώσεις στην Ελλάδα συνδέεται άμεσα με το φεμινιστικό λόγο και το λόγο περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

4.3.3. Επεξηγηματική ανάλυση (μακρο-επίπεδο)

Στο μακρο-επίπεδο αναδεικνύονται οι ιδεολογικές συγκρούσεις που συνοδεύουν τη συζήτηση για τις αμβλώσεις στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Τα δύο βίντεο εκπροσωπούν διαφορετικές αντιλήψεις για τη σχέση μεταξύ δικαιωμάτων, δημοκρατίας και κρατικής παρέμβασης.

Στο λόγο της Καρυστιανού η άμβλωση παρουσιάζεται ως πεδίο σύγκρουσης ανάμεσα σε δύο δικαιώματα: το δικαίωμα της γυναίκας στην αυτοδιάθεση και το δικαίωμα του εμβρύου στη ζωή. Η αδυναμία της ομιλήτριας να «ιεραρχήσει» τα δύο αυτά δικαιώματα κατασκευάζει το ζήτημα ως ανοιχτό ηθικό και πολιτικό πρόβλημα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η δημόσια διαβούλευση προβάλλεται ως δημοκρατικός μηχανισμός διαχείρισης και αντιμετώπισης της σύγκρουσης. Ωστόσο, η συγκεκριμένη προσέγγιση έχει σημαντικές ιδεολογικές συνέπειες. Όπως επισημαίνει ο Fairclough, οι τρόποι με τους οποίους ορίζεται ένα κοινωνικό πρόβλημα επηρεάζουν τις πιθανές λύσεις που θεωρούνται θεμιτές. Παρουσιάζοντας την άμβλωση ως αντικείμενο «δημόσιας διαβούλευσης», ο λόγος της Καρυστιανού μετατρέπει ένα ήδη κατοχυρωμένο δικαίωμα σε ζήτημα πολιτικής διαπραγμάτευσης.

Αντίθετα, η Γιάμαλη υιοθετεί ένα λόγο που αντιμετωπίζει την άμβλωση ως αδιαπραγμάτευστο ανθρώπινο δικαίωμα. Προβάλλει ισχυρές απόψεις για την προστασία των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων και αντίστασης σε συντηρητικές πολιτικές παρεμβάσεις που προσπαθούν να ανατρέψουν τους νόμους. Η βασική ιδεολογική της θέση είναι ότι ορισμένα δικαιώματα δεν μπορούν να τίθενται υπό δημόσια αμφισβήτηση ή επαναδιαπραγμάτευση. Η επαναλαμβανόμενη αναφορά στον κίνδυνο που συνεπάγεται η αμφισβήτηση αυτού του δικαιώματος εντάσσει το ζήτημα στο ευρύτερο πλαίσιο της προστασίας των δημοκρατικών ελευθεριών. Παράλληλα, η ομιλήτρια συνδέει τον περιορισμό των αμβλώσεων με κοινωνικές ανισότητες. Μέσα από τα παραδείγματα της Πολωνίας, της Μάλτας και της Ουγγαρίας αναδεικνύεται η θέση ότι οι περιορισμοί δεν επηρεάζουν εξίσου όλες τις γυναίκες, αλλά πλήττουν κυρίως όσες διαθέτουν λιγότερους οικονομικούς πόρους. Έτσι, το δικαίωμα στην άμβλωση παρουσιάζεται όχι μόνο ως ζήτημα ελευθερίας, αλλά και ως ζήτημα κοινωνικής ισότητας.

Οι δύο λόγοι αντανακλούν ευρύτερες ιδεολογικές αντιπαραθέσεις που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες δημοκρατίες. Από τη μία πλευρά, βρίσκεται μια αντίληψη που δίνει έμφαση στην ηθική διάσταση της ζωής και στη δυνατότητα της κοινωνίας να συζητά και να επαναξιολογεί τις αξίες της. Από την άλλη πλευρά, βρίσκεται μια αντίληψη που αντιμετωπίζει τα αναπαραγωγικά δικαιώματα ως θεμελιώδεις κατακτήσεις, οι οποίες δεν μπορούν να υπόκεινται σε διαπραγμάτευση. Συνολικά, η νομοθετική προσέγγιση των αμβλώσεων αναδεικνύει ότι η συζήτηση δεν αφορά αποκλειστικά την ιατρική πράξη της

διακοπής κύησης, αλλά και το ποιος έχει την εξουσία να αποφασίζει για αυτήν. Μέσα από τα δύο βίντεο αναδεικνύονται διαφορετικές αντιλήψεις για τα όρια της δημοκρατίας, τον ρόλο του κράτους και τη σημασία των ατομικών δικαιωμάτων. Ως αποτέλεσμα, η άμβλωση εμφανίζεται όχι μόνο ως κοινωνικό ή ηθικό ζήτημα, αλλά και ως πεδίο διαρκούς πολιτικής και ιδεολογικής διαπραγμάτευσης.

5. Συμπεράσματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται και αναπαρίσταται το ζήτημα των αμβλώσεων στην πλατφόρμα TikTok μέσα από την αξιοποίηση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου του Fairclough και της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress και van Leeuwen. Βασικός στόχος της έρευνας ήταν να αναδειχθούν οι γλωσσικές και πολυτροπικές στρατηγικές μέσω των οποίων διαφορετικοί δημιουργοί περιεχομένου διαμορφώνουν συγκεκριμένες αναπαραστάσεις της άμβλωσης, καθώς και να εξεταστούν οι ιδεολογικές και κοινωνικές διαστάσεις που ενσωματώνονται στο λόγο τους.

Η ανάλυση των δεδομένων κατέδειξε ότι το TikTok δεν λειτουργεί απλώς ως μέσο μετάδοσης πληροφοριών ή ως χώρος ανταλλαγής προσωπικών απόψεων. Αντιθέτως, συνιστά ένα δυναμικό πεδίο παραγωγής και αναπαραγωγής κοινωνικών νοημάτων, στο οποίο συγκρούονται διαφορετικές ιδεολογικές τοποθετήσεις σχετικά με τις αμβλώσεις. Οι δημιουργοί περιεχομένου δεν παρουσιάζουν απλώς γεγονότα ή προσωπικές εμπειρίες, αλλά μέσα από τις γλωσσικές επιλογές, τις αξιολογικές διατυπώσεις και τα πολυτροπικά στοιχεία επιχειρούν να νομιμοποιήσουν συγκεκριμένες θέσεις και να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο το κοινό αντιλαμβάνεται το ζήτημα. Πιο συγκεκριμένα, η ανάλυση των βίντεο του TikTok ανέδειξε ότι το ζήτημα των αμβλώσεων παρουσιάζεται μέσα από διαφορετικούς και συχνά ανταγωνιστικούς λόγους, οι οποίοι αποτυπώνουν αντικρουόμενες αντιλήψεις σχετικά με την αξία της ανθρώπινης ζωής, το δικαίωμα της γυναίκας στην αυτοδιάθεση, τη μητρότητα και το ρόλο του κράτους στην προστασία των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων.

Η πρώτη θεματική κατηγορία αφορούσε την ηθικο-θρησκευτική και κοινωνική προσέγγιση των αμβλώσεων. Η ανάλυση έδειξε ότι η άμβλωση παρουσιάζεται συχνά ως ηθικό δίλημμα που σχετίζεται με την αξία της ανθρώπινης αγέννητης ζωής, τη μητρότητα

και την ατομική ευθύνη. Παρότι οι δημιουργοί περιεχομένου υιοθετούν διαφορετικές θέσεις, κοινό στοιχείο αποτελεί η μετατόπιση της συζήτησης από το καθαρά ιατρικό επίπεδο σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ηθικών αξιών και κοινωνικών αντιλήψεων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι διαφορετικές οπτικές γωνίες δεν συγκροτούν απλώς διαφορετικές απόψεις για την άμβλωση, αλλά διαφορετικές αντιλήψεις για τη μητρότητα, τη γυναίκα και τον κοινωνικό της ρόλο. Σε ορισμένες περιπτώσεις η γυναίκα αναπαρίσταται πρωτίστως ως φορέας αναπαραγωγικής ευθύνης, ενώ σε άλλες ως αυτόνομο υποκείμενο με δικαίωμα λήψης αποφάσεων για το σώμα και τη ζωή της. Με αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται η θέση του Fairclough ότι οι λεξιλογικές επιλογές δεν είναι ουδέτερες, αλλά συνδέονται με συγκεκριμένες ιδεολογικές οπτικές και επιχειρούν να νομιμοποιήσουν διαφορετικές εκδοχές της κοινωνικής πραγματικότητας. Παράλληλα, τα ευρήματα ανέδειξαν ότι ο λόγος γύρω από τις αμβλώσεις παραμένει στενά συνδεδεμένος με ευρύτερα έμφυλα στερεότυπα και κοινωνικές προσδοκίες, όπως αναλύθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο. Η μητρότητα συχνά παρουσιάζεται ως φυσικός και κοινωνικά επιθυμητός προορισμός των γυναικών, ενώ η επιλογή της άμβλωσης μπορεί να ερμηνευθεί ως απόκλιση από κυρίαρχες κοινωνικές νόρμες, που ταυτίζουν το ρόλο της γυναίκας με αυτόν της μητέρας. Έτσι, επιβεβαιώνεται η θέση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου ότι οι κοινωνικές ανισότητες και οι σχέσεις εξουσίας ενσωματώνονται στο λόγο και αναπαράγονται μέσω αυτού. Ακόμη, στην πρώτη θεματική κατηγορία αναδείχθηκε η δυνατότητα που δίνεται στο ιατρικό δυναμικό της Ελλάδας να αρνηθεί να πραγματοποιήσει μια άμβλωση, όπως άλλωστε υπαγορεύεται από τον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας, αν αυτή έρχεται σε αντίφαση με τις ηθικές ή θρησκευτικές του πεποιθήσεις.

Η δεύτερη θεματική κατηγορία επικεντρώθηκε στη σύνδεση των αμβλώσεων με το δημογραφικό πρόβλημα. Στα βίντεο που αναλύθηκαν η άμβλωση παρουσιάζεται ως φαινόμενο που επηρεάζει τη δημογραφική εξέλιξη της χώρας και συνδέεται με το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας. Μέσα από αυτή την οπτική, η συζήτηση μετατοπίζεται από το επίπεδο της ατομικής επιλογής στο επίπεδο της συλλογικής ευθύνης. Η αναπαραγωγή αντιμετωπίζεται ως ζήτημα κοινωνικού και εθνικού ενδιαφέροντος, ενώ η γυναίκα συχνά παρουσιάζεται ως βασικός παράγοντας αντιμετώπισης ή επιδείνωσης της δημογραφικής κρίσης. Η συγκεκριμένη αναπαράσταση έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο ο δημόσιος λόγος μπορεί να αναπλαισιώσει το ίδιο κοινωνικό ζήτημα,

αποδίδοντάς του διαφορετικές σημασίες και ιδεολογικές προεκτάσεις, γεγονός που συνάδει με τη θεώρηση της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου για τη στενή σχέση γλώσσας και εξουσίας. Συγκεκριμένα, αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο ζητήματα προσωπικής αυτοδιάθεσης και ατομικών δικαιωμάτων των γυναικών μπορούν να ενταχθούν σε ευρύτερα πολιτικά και πλαίσια, αποδίδοντας αποκλειστικά στο γυναικείο φύλο την ευθύνη για την κλιμάκωση ενός ευρύτερου κοινωνικο-πολιτικού ζητήματος, την δημογραφική κρίση, με απώτερο σκοπό τον έλεγχο και την αμφισβήτηση του δικαιώματος των γυναικών στην αυτοδιάθεση.

Η τρίτη θεματική κατηγορία αφορούσε τη νομοθετική προσέγγιση των αμβλώσεων. Σε αυτή την περίπτωση, η άμβλωση παρουσιάζεται ως ζήτημα δικαιωμάτων, πολιτικής διαπραγμάτευσης και θεσμικής προστασίας. Το βίντεο που εξετάστηκε δίνει έμφαση στη σημασία της διατήρησης του δικαιώματος της άμβλωσης - όπως έχει οριστεί νομικά στην Ελλάδα - και στην ανάγκη προστασίας της αυτοδιάθεσης των γυναικών, σε αντιπαράθεση με το βίντεο της Καρυστιανού που θέλει να θέσει το ζήτημα υπό «δημόσια διαβούλευση». Η συζήτηση επικεντρώνεται πλέον αποκλειστικά στη σχέση μεταξύ κράτους, νομοθεσίας και ατομικών δικαιωμάτων. Παράλληλα, γίνεται αναφορά σε διεθνή παραδείγματα περιορισμού του δικαιώματος στην άμβλωση, γεγονός που ενισχύει την παρουσίαση του ζητήματος ως πεδίου πολιτικής αντιπαράθεσης και κοινωνικής διεκδίκησης. Μέσα από αυτές τις διαφορετικές μορφές επιχειρηματολογίας επιχειρείται είτε η νομιμοποίηση είτε η αμφισβήτηση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι ο λόγος λειτουργεί ως μέσο διαμόρφωσης κοινωνικής συναίνεσης ή αντιπαράθεσης.

Επιπλέον, η πολυτροπική ανάλυση των βίντεο επιβεβαίωσε τη χρησιμότητα της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress και van Leeuwen. Η χρήση εικόνων, βλέμματος, κινήσεων, χρωμάτων, υπότιτλων και άλλων οπτικοακουστικών στοιχείων δεν λειτουργεί απλώς υποστηρικτικά προς τον λεκτικό λόγο, αλλά συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση νοήματος και στην ενίσχυση της πειστικότητας κάθε επιχειρηματολογίας. Ως εκ τούτου, η ιδεολογική τοποθέτηση των δημιουργών περιεχομένου εκφράζεται και μέσα από τις πολυτροπικές στρατηγικές που αξιοποιούνται για την κατασκευή συγκεκριμένων κοινωνικών αναπαραστάσεων.

Συνολικά, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν τις βασικές θεωρητικές παραδοχές της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, σύμφωνα με τις οποίες ο λόγος δεν αντανακλά απλώς την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά συμμετέχει ενεργά στη

συγκρότηση και αναπαραγωγή ιδεολογιών, σχέσεων εξουσίας και κοινωνικών ταυτοτήτων. Η ανάλυση ανέδειξε ότι οι διαφορετικές αναπαραστάσεις της άμβλωσης στο TikTok συνδέονται με αντικρουόμενα ιδεολογικά πλαίσια, μέσα από τα οποία κατασκευάζονται συγκεκριμένες αντιλήψεις για τη μητρότητα, τον κοινωνικό ρόλο των γυναικών και τα αναπαραγωγικά δικαιώματα. Παράλληλα, αναδείχτηκε ότι τα έμφυλα στερεότυπα, ο μισογυνισμός και οι σχέσεις εξουσίας που παρουσιάστηκαν στο θεωρητικό μέρος της εργασίας εξακολουθούν να αναπαράγονται ή να αμφισβητούνται μέσω των γλωσσικών και πολυτροπικών επιλογών των δημιουργών περιεχομένου, που πολλές φορές υποδεικνύουν σεξιστικό λόγο.

Τέλος, η παρούσα έρευνα παρουσιάζει ορισμένους περιορισμούς που σχετίζονται με το μέγεθος και τη φύση του ερευνητικού υλικού. Η ανάλυση βασίστηκε σε συγκεκριμένο αριθμό βίντεο και σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, γεγονός που δεν επιτρέπει τη γενίκευση των ευρημάτων στο σύνολο του περιεχομένου του TikTok. Ωστόσο, τα αποτελέσματα προσφέρουν χρήσιμες ενδείξεις για τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται ο δημόσιος λόγος γύρω από τις αμβλώσεις στις ψηφιακές πλατφόρμες. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να εξετάσουν μεγαλύτερο δείγμα δεδομένων, να εστιάσουν στα σχόλια και στις αλληλεπιδράσεις των χρηστών ή να συγκρίνουν το λόγο για τις αμβλώσεις μεταξύ διαφορετικών Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Με αυτόν τον τρόπο θα ήταν δυνατό να αναδειχθούν πληρέστερα οι μηχανισμοί μέσω των οποίων τα ψηφιακά περιβάλλοντα συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινωνικών αντιλήψεων για τις αμβλώσεις, τη μητρότητα και τα αναπαραγωγικά δικαιώματα.

Βιβλιογραφία

- Αβδελά, Ε. (2002). Η ιστορία των γυναικών και του φύλου στη σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία: Αποτιμήσεις και προοπτικές. Στο *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833–2002: Πρακτικά Δ' Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας* (Τόμ. Β', σσ. 123–138). Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. (2011). *Ταυτότητες, αφηγήσεις και γλωσσική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης. <https://anemi.lib.uoc.gr>
- Bahr, S. J., & Marcos, A. C. (2003). Cross-cultural attitudes toward abortion: Greeks versus Americans. *Journal of Family Issues*, 24(3), 347–369. <https://doi.org/10.1177/0192513X02250892>
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press. Retrieved from: <https://books.google.gr/books>
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Γούτσος, Δ. (2013). Γλώσσα και επικοινωνία. Στο Γ. Ι. Ξυδόπουλος (επιμ.), *Γλώσσα, Κοινωνία και Εκπαίδευση: Εγχειρίδιο Μελέτης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 202-220, 238-264.
- Cameron, D. (1992). *Feminism and linguistic theory* (2nd ed.). London: Macmillan.
- Cameron, D. (1996). The language-gender interface: challenging co-optation. In V. L. Bergvall, J. M. Bing, & A. F. Freed (Eds.), *Rethinking Language and Gender Research: Theory and Practice* (pp. 31–53). Longman.
- Connell, R. W. (2009). *Gender: In World Perspective*. Cambridge: Polity Press.

- Δούκα, Α., Φτερνιάτη, Α. & Αρχάκης, Α. (2016). Ειδησεογραφικός λόγος και κριτική γλωσσική εκπαίδευση στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών: Διδακτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα της Β' Λυκείου. Στο Α. Γ. Στάμου, Π. Πολίτης & Α. Αρχάκης (επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στο λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα* (σσ. 164-202). Καβάλα: Σαΐτα.
- European Institute for Gender Equality (EIGE). (2016). *Gender stereotypes*. Retrieved from: <https://eige.europa.eu>
- Fairclough, N. (2012). *Critical Discourse Analysis. International advances in engineering and technology* (IAET)7: 452-487.
- Fairclough, N. (2013). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* (2nd ed.). London: Routledge. Retrieved from: <https://www.taylorfrancis.com/books>
- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. New York: Basic Books.
- Flouli, A., & Athanasiades, C. (2023). The discourse of resistance against spoken sexism. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 28(1), 48–62. https://doi.org/10.12681/psy_hps.34687.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books.
- Grigoropoulos, I. (2025). Social-Psychological Dynamics of Greek Women's Attitudes to Abortion: Internalized Misogyny and Personal Belief in a Just World Moderate Religious Opposition to Abortion. *Sex Res Soc Policy*. <https://doi.org/10.1007/s13178-025-01185-6>

- Holmes, J. (2016). *Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία* (1η έκδοση). Αθήνα: Πατάκη.
- Ioannidi-Kapolou E. (2004). Use of contraception and abortion in Greece: a review. *Reproductive Health Matters* 12(24), 174-183. doi: [10.1016/s0968-8080\(04\)24001-0](https://doi.org/10.1016/s0968-8080(04)24001-0)
- Jorgensen, M. W., & Philips, L. J. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd
- Καμίτσιος, Ν. (2023). Έμφυλα στερεότυπα των εκπαιδευτικών στη γλώσσα και στα μαθηματικά. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*. <https://ojs.lib.uom.gr>
- Καντσά, Β., Γαλάνη-Μουτάφη, Β., & Παπαταξιάρχης, Ε. (επιμ.), (2010). *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. <https://catalog.lib.uom.gr>
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ). (2018). *Οδηγός προς τα ΜΜΕ για την εξάλειψη του σεξισμού και των έμφυλων διακρίσεων*. <https://www.kethi.gr>
- Lakoff, R. (1975). *Language and woman's place*. New York: Harper & Row.
- Λύκου, Χ. (2000). Η συστημική λειτουργική γραμματική του Μ.Α.Κ. Halliday. *Γλωσσικός Υπολογιστής II*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνική Γλώσσα.
- Μακρή – Τσιλιπάκου, Μ. (2010). Η «γυναικεία» γλώσσα και η γλώσσα των γυναικών. Στο Β. Κάντσα, Β. Μουτάφη & Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.), *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα* (σσ. 119-148). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Μαλτέζου, Δ., & Κουλαουζίδης, Γ. Α. (2020). Έμφυλα στερεότυπα και μετασχηματισμός θεωρήσεων στην εσπερινή εκπαίδευση ενηλίκων: νοητικές συνήθειες και αποπροσανατολιστικά βιώματα γυναικών που επιστρέφουν στην

εκπαίδευση. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 9(1), 92-111.

<https://doi.org/10.12681/hjre.23224>

Manne, K. (2017). *Down girl: The logic of misogyny*. Oxford University Press.

Mavroforou, A., Koumantakis, E., & Michalodimitrakis, E. (2004). Adolescence and abortion in Greece: women's profile and perceptions. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 17(5), 321–326. <https://doi.org/10.1016/j.jpap.2004.06.007>

Μελέτη, Β. (2015). Φεμινιστική γλώσσα και ορολογία η συγχρονική και διαχρονική θεώρησή της στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: 10^ο Συνέδριο, 12-14 Νοεμβρίου 2015: Πρακτικά (σσ. 155-165). Αθήνα: ΕΛΕΤΟ.

Μέργου, Μ.-Ζ.-Α. (2014). *Η αναπαράσταση του φύλου στη σύγχρονη γυναικεία δραματουργία στην Ελλάδα: πολιτικές και ιδεολογικές διαστάσεις*. (Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών). Ανακτήθηκε από: <https://thesis.ekt.gr>

Mills, S. (2008). *Language and sexism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Μιχάλης, Α. (2014). Κριτική ανάλυση λόγου: Δυνατότητες και προβλήματα εφαρμογής στη γλωσσоекπαιδευτική διαδικασία. Στο Ε. Γρίβα, Δ. Κουτσογιάννης, Κ. Ντίνας, Α.Γ. Στάμου, Α. Χατζηπαναγιωτίδη & Σ. Χατζησαββίδης (επιμ.), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: Ο κριτικός γραμματισμός στη σχολική πράξη*. Δράμα, 1-3 Νοεμβρίου 2013.

Νόμος 3418/2005. Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας. ΦΕΚ Α' 287/28-11-2005. <https://www.e-nomothesia.gr>

- Νόμος 1609/1986. Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης και προστασία της υγείας της γυναίκας και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ Α' 86/03.07.1986. <https://www.e-nomothesia.gr>
- Omrow, D. (2018). It is not easy being green: A critical discourse and frame analysis of environmental advocacy on American television. *Journal of Media and Communication Studies*, 10(3), 14-24.
- Παπαδημητρίου, Φ. (2010). Η κοινωνική σημειωτική προσέγγιση της οπτικής επικοινωνίας. Εισαγωγική σημείωση. Στο: G. Kress & T. van Leeuwen: *Η ανάγνωση των Εικόνων* (σσ. 7-27). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Παυλίδου, Θ.–Σ. (1985). Παρατηρήσεις στα θηλυκά επαγγελματικά. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 5, 201-217. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Παυλίδου, Θ.–Σ. (2006). Γλώσσα- Γένος- Φύλο: Προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα. Στο Θ.–Σ. Παυλίδου (επιμ.), *Γλώσσα- Γένος- Φύλο* (σσ. 15-24). Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.
- Peppas, M. (2026). Digital narratives of the Greek 'Manosphere'. *Social Cohesion and Development*, 20(1), 23–42. <https://doi.org/10.12681/scad.44785>
- Πολίτης, Φ. (2006). *Οι «ανδρικές ταυτότητες» στο σχολείο. Ετεροσεξουαλικότητα, ομοφυλοφοβία και μισογυνισμός*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation* (Vols. 1–2). Oxford: Blackwell.
- Siapera, E., & Papadopoulou, L. (2023). The affective and political economy of hate journalism: Toxic masculinity, misogyny and homophobia in Greek extreme

right-wing media. *The Greek Review of Social Research*, 161, 73–93.

<https://doi.org/10.12681/grsr.35010>

Στάμου Α.Γ. (2011). Η κριτική ανάλυση λόγου των περιβαλλοντικών κειμένων: Προς μια κριτική γλωσσική επίγνωση. *12 Κείμενα για τη Γλωσσολογία: Πρακτικά των Ετήσιων Συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας* (σσ. 179-183). Πινκαίτες Πηλίου: Κοντύλι, 179-183.

Στάμου Α.Γ. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές* (σσ. 149-187). Νήσος: Αθήνα, 149-187.

Σωτηρίου, Ε., Ντίνας, Κ., Στάμου, Α. & Γρίβα, Ε. (2013). «Πρόταση διδασκαλίας των λαϊκών παραμυθιών ως κειμενικού είδους: Προσέγγιση με βάση την κριτική ανάλυση λόγου». Στο Ε. Γρίβα, Δ. Κουτσογιάννης, Κ. Ντίνας, Α. Στάμου, Α. Παναγιωτίδης & Σ. Χατζησαββίδης (επιμ.), 2014. *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Ο Κριτικός Γραμματισμός στη σχολική πράξη*.

Thorne, B., & Henley, N. (Eds.). (1975). *Language and sex: Difference and dominance*. Newbury House.

Τσάμη, Β. (2018). *Κείμενα μαζικής κουλτούρας και γλωσσική ποικιλότητα: κριτική ανάλυση και ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού* (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε στις 24 Μαΐου 2026 από <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/42689#page/1/mode/2up>

Τσοκαλίδου, Ρ. (2001). *Γλώσσα και φύλο. Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός. Πύλη για την ελληνική γλώσσα*. Ανακτήθηκε από: <https://www.greek-language.gr/>

- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & society*, 4(2), 249-283. <https://doi.org/10.1177/0957926593004002006>
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage Publications.
<https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-1998-Ideology.-A-Multidisciplinary-Approach.pdf>
- Wodak, R. (1995). Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. Στο J. Verschueren, J-O. Ostman & J. Blommaert (επιμ.), *Handbook of Pragmatics: Manual*. Amsterdam: John Benjamins, 204-210.
- Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2015). *Methods of critical discourse studies*. London: SAGE.

Παράρτημα

Απομαγνητοφώνηση δεδομένων

1^ο βίντεο: «Συνέντευξη του κυρίου Τζεφεράκου»

Ελένη: «Γιατρέ, ποια είναι η γνώμη σου για τις εκτρώσεις;».

Γιατρός: «Λοιπόν, Ελένη, εγώ θα σου πω ορισμένα πράγματα, αλλά θα είναι τελείως ενημερωτικά».

Ελένη: «Οκ, σεβαστό».

Γιατρός: «Αρχικά, στην Ελλάδα γίνονται πάνω από 200.000 εκτρώσεις το χρόνο. Το 2022 είχαμε συνολικά 76.000 γεννήσεις και 140.000 θανάτους».

Ελένη: «Α... αυτό εννοούν ότι υπάρχει υπογεννητικότητα».

Γιατρός: «Η ανάγκη για διακοπή κύησης δείχνει έλλειψη ενημέρωσης των μεθόδων αντισύλληψης. Εξαιρούνται, φυσικά, περιπτώσεις βιασμού, αποπλάνησης ανηλίκου, αιμομιξίας και βέβαια σοβαρών προβλημάτων υγείας της γυναίκας. Σαφώς, κάθε γυναίκα έχει δικαίωμα να ορίζει το σώμα της, πράγμα το οποίο δεν είναι συζητήσιμο».

Ελένη: «Προφανώς, σιγά μην σας ρωτήσουμε κιόλας».

Γιατρός: «Ιατρικά είναι μία επέμβαση ρουτίνας. Διαρκεί λίγα λεπτά, γίνεται με ήπια νάρκωση και η ασθενής αποχωρεί από το νοσοκομείο μετά από μερικές ώρες».

Ελένη: «Ναι, αλλά μετά θα μπορώ να κάνω παιδιά;».

Γιατρός: «Αν γίνει με σύγχρονες τεχνικές και υπερηχογραφική καθοδήγηση, δεν επηρεάζει τη γονιμότητα».

Ελένη: «Γράψε μας στα σχόλια ποια είναι η δική σου άποψη για την έκτρωση».

2^ο βίντεο: «Προσωπική εμπειρία του κυρίου Περιστέρη»

Σωστά, δεν αναλαμβάνω εκτρώσεις και θα σας πω γιατί.

Story time: Είμαι ακόμα στην ειδικότητα 2019, κάνω ειδικότητα γυναικολογίας μαιευτικής και στο Δημόσιο Νοσοκομείο στην ειδικότητα, ό,τι περάσει από την πόρτα, καλούμαστε να τα αναλάβουμε, είτε είναι επείγων τοκετός, είτε είναι μια συστροφή ωοθήκης, είτε είναι μια γυναίκα που θέλει να κάνει έκτρωση. Οπότε, μου λέει ο καθηγητής: «Περιστέρης, θα κάνεις έκτρωση στην κυρία». Και ήταν αρκετά προχωρημένη, ήταν σχεδόν τρεις μήνες, μεγάλο το εμβρύακι της. Και μπαίνουμε στο χειρουργείο, λαμβάνει αναισθησία η γυναίκα, μπαίνω εγώ να κάνω την έκτρωση και όπως μπαίνω με κάτι εργαλεία που χρησιμοποιούμε μέσα στη μήτρα, και το μωράκι είναι μέσα στη μήτρα και κολυμπάει, το βλέπω εγώ από πάνω από τον υπέρηχο, όπως μπαίνω με το εργαλείο μέσα στη μήτρα, αυτό νιώθει την απειλή και τραβιέται πίσω, μέσα στη μήτρα, το βλέπω τραβιέται στην άκρη της μήτρας να προστατευτεί από το εργαλείο που ερχόταν κάτω πάνω του. Εγώ πάγωσα εκείνη τη στιγμή, σταμάτησα. Ο καθηγητής μου λέει: «έλα» μου λέει, «μην καθυστερείς. Τελειώνει, κάνε την έκτρωση». Και εγώ εκείνη τη στιγμή είχα την πλήρη συνειδητοποίηση του βάρους αυτού που πήγαινα να κάνω, να τερματίσω μια ζωή. Αυτή ήταν και η τελευταία έκτρωση που έκανα. Όταν είδα την ανθρώπινη ζωή σε αυτό το τρυφερό στάδιο, μέσα στη μήτρα, να προστατεύεται, να προσπαθεί να σωθεί από το δικό μου απειλητικό εργαλείο που το πλησίαζε, λέω «Οκ, αυτό δεν θα ξανασυμβεί, επιλέγω να μην το ξανακάνω». Εννοείται, κάθε γυναίκα η οποία φέρνει τη ζωή, επιλέγει αν θα τη φέρει ή όχι τη ζωή στον κόσμο και είναι δικιά σας επιλογή και δικαίωμα και απολύτως σεβαστό. Απλά όταν κάποιο κορίτσι έρχεται στο δικό μου το ιατρείο, γιατί τώρα πια σαν ιδιώτης στο ιδιωτικό ιατρείο έχω την επιλογή να δεχτώ ή να απορρίψω ένα περιστατικό, δεν το αναλαμβάνω. Την παραπέμπω σε κάποιον άλλο συνάδελφο, σε άλλους συναδέλφους, που αναλαμβάνει εκτρώσεις. Ευχαριστώ.

3^ο βίντεο: «Δημοσιογραφική έρευνα του news247.gr»

Πήρα τηλέφωνο σε 80 δημόσια νοσοκομεία της χώρας ως ασθενής που ζητάει άμβλωση στο πλαίσιο δημοσιογραφικής έρευνας. Long story short, τα περισσότερα νοσοκομεία μου αρνήθηκαν. Μετά από δεκάδες τηλέφωνα, μάθαμε ότι η πλειονότητα των δημόσιων νοσοκομείων στη χώρα δεν παρέχουν στις γυναίκες πρόσβαση σε δωρεάν και ασφαλή άμβλωση. Εξαιρέσαμε από την έρευνα τα μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, γιατί θέλουμε να μάθουμε τι συμβαίνει στην επαρχία και τα νησιά. Στις δύο μεγάλες πόλεις είναι γνωστό ότι παρέχονται αμβλώσεις στα δημόσια μαιευτικά νοσοκομεία. Από την Αλεξανδρούπολη στην Κρήτη και από τη Ρόδο μέχρι την Κέρκυρα επικοινωνήσα με κάθε γενικό νοσοκομείο, εκτός από μερικά που δεν σήκωσαν το τηλέφωνο. Πήρα απάντηση από 80 νοσοκομεία για το αν πραγματοποιούν τεχνητή διακοπή κύησης. Τα 46 από αυτά είπαν πως δεν κάνουν αμβλώσεις, 27 νοσοκομεία ανταποκρίθηκαν θετικά και 7 νοσοκομεία απέφυγαν να απαντήσουν ξεκάθαρα και άφησαν το ερώτημα ανοιχτό. Επομένως, μόνο 3 στα 10 δημόσια νοσοκομεία στην περιφέρεια και τα νησιά της Ελλάδας ανταποκρίθηκαν θετικά. Σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας το πρόβλημα εντοπίζεται εντονότερα. Και συγκεκριμένα στη Βόρεια Ελλάδα, σε νησιά του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, στην Πελοπόννησο και την Κρήτη. Όσα «όχι» καταγράψαμε αφορούν νοσοκομεία που δεν πρότειναν ούτε φαρμακευτική άμβλωση με χάπι, ούτε χειρουργική άμβλωση. Πρακτικά δεν πρότειναν τίποτα. Να σημειώσουμε ότι η φαρμακευτική άμβλωση προκρίνεται γενικά και δεν χρειάζεται κανένα νοσοκομειακό περιβάλλον. Συνταγογραφείται το χάπι στη γυναίκα, ακόμα και από ιδιώτη γιατρό και λαμβάνει την αγωγή από την άνεση του σπιτιού της. Από τα 46 «όχι» που άκουσα, πολλά από αυτά εκφράστηκαν μονολεκτικά. Σχεδόν αυτονόητα για τον συνομιλητή ή τη συνομιλήτρια που ήταν είτε γιατρός είτε μαία. Τα σύντομα τηλεφωνήματα επιτάχυναν για μένα τη διαδικασία, γιατί είχα μπροστά μου μια μεγάλη λίστα, αλλά μας βάζει στη διαδικασία να σκεφτούμε ότι το ίδιο μονολεκτικό και αναπολογητικό «όχι» θα είχε αντίκτυπο για μία γυναίκα σε ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη που θα είχε μόνο ένα τηλέφωνο στη λίστα της, αυτό του τοπικού νοσοκομείου. Σε πολλές περιπτώσεις, βέβαια, οι γιατροί εξηγούσαν αναλυτικά γιατί δεν θέλουν να κάνουν διακοπή κύησης. Επικαλούνταν λόγους συνείδησης ή ηθικής. Και κάποιοι χρησιμοποίησαν προσβλητικές και χυδαίες εκφράσεις που δεν θα μεταφέρω προφορικά. Άλλος γιατρός είπε ότι θα τον αφορίσει η Εκκλησία. Άλλος έλεγε, αν δεν έχεις

παιδιά, πώς το παίρνεις έτσι εύκολα απόφαση. Και βασικό επιχείρημα για πολλούς ήταν πως η γυναίκα ήταν υγιής. Αν δεν κινδυνεύει η υγεία της εγκύου, δεν κάνουν αμβλώσεις, έλεγαν. Στις θετικές απαντήσεις που πήραμε, συχνά το τοπίο θόλωνε. Ναι, κάνουμε, αλλά ξανασκεφτείτε το, έλεγαν. Ένας διευθυντής μαιευτικής κλινικής μου είπε μάλιστα να το ξανασκεφτώ, γιατί και για αυτούς δεν είναι ευχάριστο. Σημειωτέον, αυτή την απάντηση, την έχω καταγράψει στις θετικές αποκρίσεις που πήραμε. Η δυσκολία πρόσβασης σε δωρεάν και ασφαλή άμβλωση μας γυρνάει πολλά χρόνια πίσω και επηρεάζει πάνω από όλα τις ευάλωτες, φτωχότερες γυναίκες που ζουν στην ελληνική επαρχία, καθιστώντας στη διακοπή κύησης μία ιατρική πράξη που έχει ταξικά εμπόδια. Μπορείτε να διαβάσετε ολόκληρο το ρεπορτάζ στο news247.gr.

4^ο βίντεο: «Ομιλία του κυρίου Αναδιώτη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο»

Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας συνοψίζεται στις λέξεις «τέλεια καταιγίδα». Εδώ και έναν αιώνα αντιμετωπίζουμε αρνητικά ρεκόρ με τις λιγότερες γεννήσεις και τους περισσότερους θανάτους, χάνοντας έτσι κάθε χρόνο το ισοδύναμο μίας πόλης, 65.000 κατοίκων περίπου, επίδοση που μας κατατάσσει στο χειρότερο 5% του πλανήτη. Πολλοί νέοι φοβούνται να κάνουν οικογένεια και παιδιά, εγκαταλείποντας μάλιστα τη χώρα για ένα καλύτερο εργασιακό περιβάλλον. Την ίδια ώρα, η νομοθετική μυωπία οξύνει το πρόβλημα πανευρωπαϊκά. Αντιμετωπίζουμε τη γήρανση του πληθυσμού αποκλειστικά ως επίδραση στην τσέπη μας, προβάλλοντας ως δήθεν λύση την αντικατάσταση με αφροασιατικούς πληθυσμούς, οι οποίοι δεν προτίθενται και δεν ενσωματώνονται στον πολιτισμό μας. Παραβιάζουμε την ιερότητα της αγέννητης ζωής, ενώ νομοθετούμε μανιωδώς και διαφημίζουμε μορφές συμβίωσης και τρόπου ζωής που αντιβαίνουν στους φυσικούς αναπαραγωγικούς νόμους. Εάν πραγματικά θέλουμε την επιβίωση της Ευρώπης, πρέπει να προστατεύσουμε την αγέννητη ζωή, τη μητρότητα, την παραδοσιακή οικογένεια, καταβάλλοντας γενναίους πόρους σε γεννήσεις νέων Ευρωπαίων. Να επαναφέρουμε τις αξίες στις οποίες στηρίχθηκε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός. Ευχαριστώ.

5^ο βίντεο: «Συνέντευξη της κυρίας Καρυστιανού»

Μίνα Καραμήτρου: «Εντάξει τα της θρησκείας, κυρία Καρυστιανού. Με τις αμβλώσεις όμως; Δεν διαφωνείτε... Διαφωνείτε; Ποια είναι η θέση σας;»

Μαρία Καρυστιανού: «Επειδή σέβομαι την ελεύθερη, σέβομαι την ελεύθερη βούληση, σέβομαι την ελεύθερη βούληση, είναι πολύ σημαντική και είναι και κατοχυρωμένη συνταγματικά, θεωρώ ότι είναι ένα θέμα εμ... δημόσιας διαβούλευσης. Ας αποφασίσει, λοιπόν, η κοινωνία τι θα ήθελε να γίνει».

Μίνα Καραμήτρου: «Μισό λεπτό, κυρία Καρυστιανού, μισό λεπτό. Οι αμβλώσεις, δηλαδή, είναι θέμα δημόσιας διαβούλευσης;»

Μαρία Καρυστιανού: «Κοιτάξτε να δείτε. Εε... Υπάρχει, υπάρχει μια ιδιαιτερότητα στο θέμα των αμβλώσεων, γιατί αφορά τα δικαιώματα της γυναίκας. Δικό της είναι το σώμα, η αλήθεια είναι αυτή, αλλά και τα δικαιώματα του εμβρύου. Τώρα εγώ είμαι και παιδίατρος. Επομένως, και λόγω της επιστήμης μου, εε... διχάζομαι ανάμεσα στο ποια δικαιώματα θα πρέπει να, να είναι παραπ... Δηλαδή, δεν μπορώ να τα ιεραρχήσω, τα δικαιώματα της μητέρας και του εμβρύου».

Μίνα Καραμήτρου: «Δεν έχει λυθεί αυτό το θέμα, κυρία Καρυστιανού; Μετά από τόσα χρόνια, δηλαδή, θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί; Για το αν μπορεί να αποφασίσει μια γυναίκα για το σώμα της».

Μαρία Καρυστιανού: «Τι εννοείτε; Βοηθήστε με λίγο».

Μίνα Καραμήτρου: «Λέω, για το αν μπορεί μια γυναίκα να αποφασίσει για το σώμα της, δεν έχει λυθεί;».

Μαρία Καρυστιανού: «Βεβαίως, μπορεί να αποφασίσει για το σώμα της. Το θέμα είναι ότι στην περίπτωση των αμβλώσεων, εε... υπάρχει και ένα άλλο ηθικό θέμα, το οποίο για μένα είναι πάρα πολύ σημαντικό. Δεν έχει σημασία τι πιστεύω εγώ ή τι πιστεύετε εσείς. Γι' αυτό λες ότι στη δημόσια διαβούλευση η πλειοψηφία για να αποφασίσει, ίσως περισσότεροι θα αποφασίσουν και θα έχουν μια καλύτερη γνώμη, άποψη, ή εν πάση περιπτώσει είναι πιο δημοκρατικό. Γιατί μιλάμε και για μια ζωή που μόλις γεννάται. Έχει δημιουργηθεί».

Νίκος Στραβελάκης: «Ωραία, εγώ καταλαβαίνω ότι γενικώς, καταρχήν, είστε κατά των αμβλώσεων. Εγώ αυτό καταλαβαίνω κυρία Καρυστιανού. Επικαλούμενη και την επιστήμη».

Μαρία Καρυστιανού: «Σας λέω ότι η επιστήμη μου με έχει...»

Νίκος Στραβελάκης: «Σας ωθεί προς αυτή την κατεύθυνση».

Μαρία Καρυστιανού: «Ουσιαστικά με έχει βάλει σε μια θέση να τα βλέπω τα πράγματα φροντίζοντας και τη ζωή που έχει μόλις δημιουργηθεί. Δεν μπορώ να τα ξεχωρίσω αυτά τα πράγματα. Θέλοντας, όμως, κατανοώντας πλήρως και το δικαίωμα της γυναίκας, να αποφασίσει εάν θέλει... την τεκνοποίηση ή όχι».

Μίνα Καραμήτρου: «Θέλει δύο βάρκες, κυρία Καρυστιανού. Αυτό πάντως είναι δύο βάρκες και επειδή είπατε ότι είστε παιδίατρος, έχετε απόλυτο δίκιο. Άρα, έχετε να κάνετε με τη ζωή ενός ανθρώπου όταν πια θα έχει γεννηθεί. Εκεί δίνετε, λοιπόν, τον όρκο σας, της γιατρού».

Μαρία Καρυστιανού: «Συγγνώμη, αλλά από τη στιγμή που ξεκινάει από τους τρεις μήνες να χτυπάει η καρδιά ενός παιδιού θεωρείται μια ζωή που έχει δημιουργηθεί. Και μετά από κάποιες εβδομάδες τα μωρά, ακόμη και αυτά που βγαίνουν με καισαρική για διάφορους ιατρικούς λόγους... Πάτε να δείτε στις μονάδες θεραπείας νεογνών. Είναι βιώσιμα αυτά τα μωρά».

Μίνα Καραμήτρου: «Επίσης, κυρία Καρυστιανού, οι αμβλώσεις είναι νόμιμες στη χώρα μας, εδώ και δεκαετίες».

Νίκος Στραβελάκης: «Εδώ και δεκαετίες».

Μίνα Καραμήτρου: «Άρα, ποια, τι δημόσια, η δημόσια διαβούλευση...».

Μαρία Καρυστιανού: «Το γνωρίζω. Για το ηθικό θέμα».

Μίνα Καραμήτρου: «Ναι, όχι, επειδή είπατε δημόσια διαβούλευση δεν κατάλαβα».

Νίκος Στραβελάκης: «Τα θέματα δημόσιας διαβούλευσης είναι σαν να λέτε ότι αν κυβερνήσω, εγώ θα το ξαναδώ. Θα το συζητήσουμε».

Μαρία Καρυστιανού: «Θέλω να σας πω ότι θέματα, θέματα, τα οποία μπορούν να αφορούν το πώς θέλουμε να λειτουργεί η κοινωνία μας είναι για μένα ένα θέμα».

Νίκος Στραβελάκης: «Άρα, θα το θέσετε προς διαβούλευση με τους πολίτες λέτε».

Μαρία Καρυστιανού: «Ακριβώς».

6^ο βίντεο: «Απάντηση της κυρίας Γιάμαλη»

Ξέρω πως νιώθετε, είδα τα μηνύματά σας. Είναι πολύ επικίνδυνο να λέμε ότι ένα ανθρώπινο δικαίωμα πρέπει να μπει σε διαβούλευση. Είναι ακόμη πιο επικίνδυνο όταν αυτή η άποψη εκφράζεται από μια γυναίκα, μητέρα και γιατρό, που στηρίχτηκε από τη συντριπτική πλειοψηφία του κόσμου, γιατί στις πλάτες της σήκωσε μαζί με άλλους συγγενείς θυμάτων της τραγωδίας των Τεμπών τον αγώνα για δικαιοσύνη. Η απόφαση της να δημιουργήσει η ίδια πολιτικό κόμμα την υποχρεώνει να τοποθετηθεί για σειρά θεμάτων πέρα από τα Τέμπη και να κρίνεται για τις απόψεις που εκφράζει ως πολιτικός πλέον. Αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι τελείωσε για τον πολύ κόσμο ο αγώνας για δικαιοσύνη για τα Τέμπη. Αλίμονο. Και πρέπει να το διαχωρίζουμε αυτό. Στο θέμα μας όμως. Στην Ελλάδα πολλές γυναίκες αγωνίστηκαν ώσπου να κατοχυρωθεί νομικά το δικαίωμα στην άμβλωση πριν από 40 χρόνια. Και αντί να διεκδικούμε πραγματικά καθολική πρόσβαση σε ασφαλείς αμβλώσεις στο Εθνικό Σύστημα Υγείας, αντί να ζητάμε πρόσβαση σε δημόσιες ιατρικές υπηρεσίες κάθε είδους, αντί να ζητάμε ακόμη περισσότερη αυτοδιάθεση, συζητάμε αν πρέπει να έχουμε το δικαίωμα; Σοβαρά; Στις χώρες που δεν υπάρχει ή που είναι πιο περιορισμένο το δικαίωμα, όπως η Μάλτα, η Πολωνία ή η Ουγγαρία, για να μην πάμε πιο μακριά, γυναίκες κινδυνεύουν. Από την Ουγγαρία πάνε στην Αυστρία. Και μαντέψτε... Πάνε όσες έχουν τα χρήματα. Στην Πολωνία φυλακίζονται όσοι βοηθούν ένα άτομο να κάνει έκτρωση. Στη Μάλτα χρειάστηκε να κινδυνεύσει να πεθάνει μια γυναίκα, Αμερικανίδα, έγκυος, για να γίνει λίγο πιο ανοιχτός ο νόμος. Και έγινε στα χαρτιά, όχι στην πράξη. 20 εκατομμύρια γυναίκες ανά την Ευρώπη δεν έχουν πρόσβαση σε ασφαλείς αμβλώσεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι εφόσον το χρειάζονται δεν το κάνουν. Σημαίνει ότι βρίσκουν άλλους, πιο επικίνδυνους τρόπους. Στις πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών που έχουν απαγορευτεί οι αμβλώσεις, η μητρική θνησιμότητα είναι διπλάσια από τις πολιτείες που συνεχίζουν να είναι νόμιμη. Ενώ έχει αυξηθεί και η παιδική θνησιμότητα. Είναι πισωγύρισμα η επαναφορά αυτής της συζήτησης στη χώρα μας. Κάθε επιχείρημα που αμφισβητεί το θεμελιώδες δικαίωμα στην αυτοδιάθεση του σώματός μας δεν είναι αθώο. Ανήκει στο πεδίο της ακροδεξιάς και θα μας βρει απέναντι. Κουμάντο στα κορμιά μας κάνουμε εμείς. Ούτε οι σύντροφοί μας, ούτε η οικογένειά μας, ούτε η Πολιτεία, ούτε η Εκκλησία. Βέβαια το ότι κάτι είναι νομικά κατοχυρωμένο δεν σημαίνει ότι συγκεκριμένες δυνάμεις δεν θα επιχειρήσουν να το βάλουν σε συζήτηση, σε αμφισβήτηση και αν βρεθεί

πρόσφορο έδαφος να το αλλάξουν. Αυτό είναι η πολιτική και έχει πρόσημο. Το να λέμε ότι υπάρχει διχασμός σε ένα τέτοιο θέμα, ότι μπορεί να μπαίνει σε συζήτηση, σημαίνει πως αντί να το περιφρουρούμε, το επερωτάμε. Το τι ειπώθηκε ήταν ξεκάθαρο. Αυτή η κουβέντα είναι επικίνδυνη. Δεν θα δεχτούμε να ανοίγει ξανά και ξανά. Όσοι και όσες θέλουν να ασχοληθούν με τα παιδιά, ας ασχοληθούν με τα γεννημένα. Θα έχουν πάρα πολλή δουλειά.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.